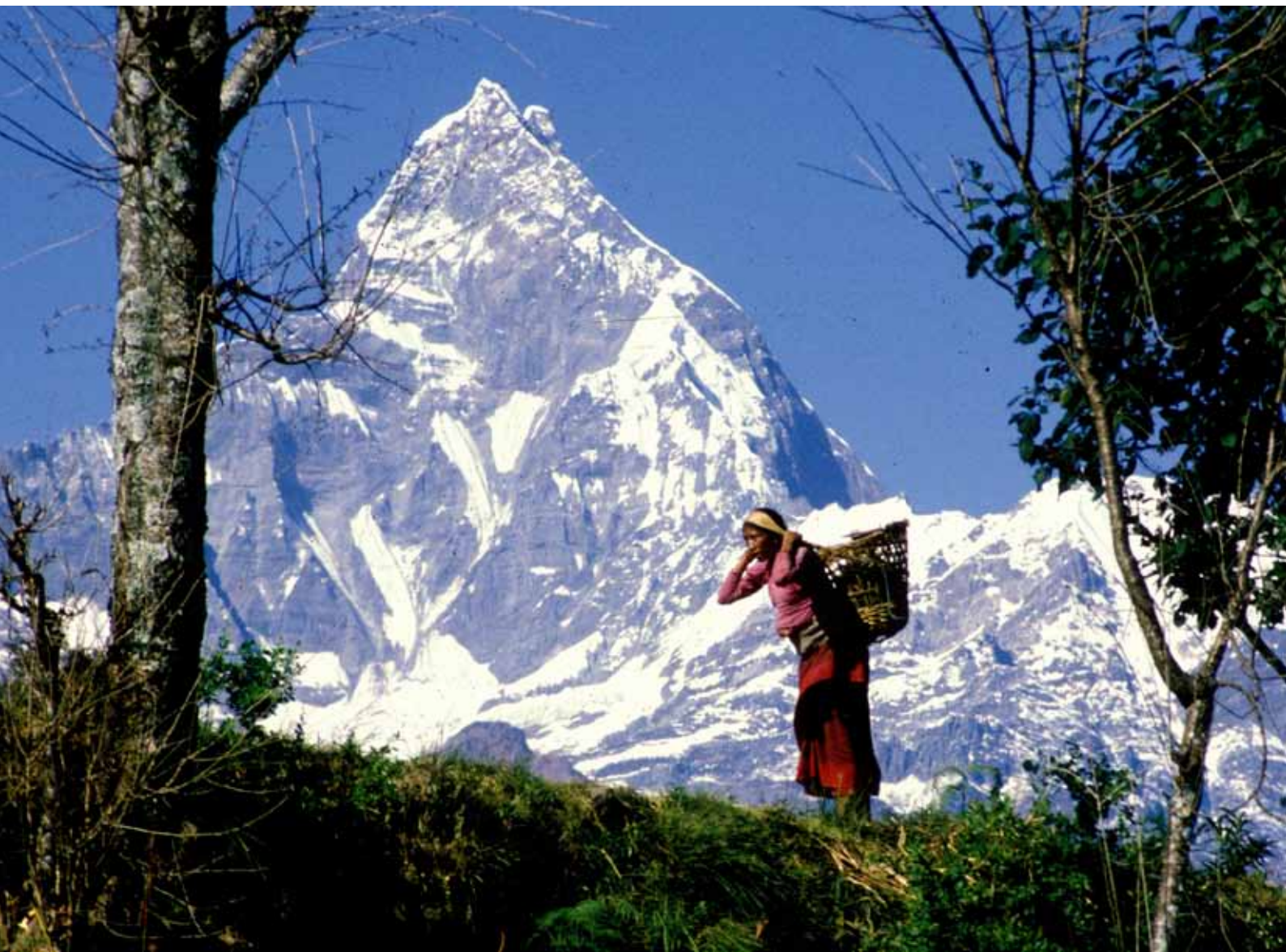

NEPAL

Om landet og folket

Norge - Nepal foreningen

Innhold

Innledning	1
Del I Landet	2
I.1. Geografi, natur og klima	2
I.2. Folkegrupper, kultur og religion	8
I.3. Historie	17
I.4. Økonomiske og sosiale forhold	22
I.5. Politiske forhold i dag	26
Del II Nepal i forandring	30
II.1. Utvikling i Nepal	30
II.2. Flyktninger i Nepal	42
II.3. A country in transition	44
Del III Turist i Nepal	47
III.1. Turismens sol- og skyggesider	48
III.2. Til fots i Nepal	49
III.3. Vise respekt for naturen og folks livsgrunnlag	50
III.4. Vise respekt for kultur og tradisjoner	51
III.5. Helseutfordringer	57
III.6. Trekking og ekspedisjoner	61
Del IV Nyttig information	66
IV.1. Reiseinformasjon	66
IV.2. Adresser og kontakter	69
IV.3. Litteratur om Nepal	73
Norge-Nepalforeningen	84
Utviklingsfondet	85

Innledning

I 1987 utga Norge-Nepalforeningen et informasjonshefte om Nepal. Dette ble revidert og utvidet i 1996 med Kirsten I. Greiner som redaktør. Siden da har det skjedd mye i Nepal, blant annet en ti år lang væpnet konflikt som ble avsluttet med en fredsavtale i 2006, monarkiets avskaffelse og opprettelesen av republikken Nepal i 2008, stadig nye statsministre, langdrygt arbeid med ny grunnlov, befolkningsvekst, økt luftforurensning i Kathmandu som følge av mange flere biler og motorsykler, og økte matpriser som gir vanskelige forhold for folk flest.

Tiden er inne til å lage en ny utgave, denne gang i elektronisk versjon. Redaksjonen har bestått av Marit Bakke, Lena Fauske, Olav Myrholt, og Annelies Ollieuz, med Marit Bakke som koordinator. Det meste av innholdet er nytt og skrevet for denne utgaven, men det er også benyttet stoff som sto i 1996-utgaven. Redaksjonen har fordelt skrivingen av kapitlene mellom seg. Marit Bakke har skrevet kapittel I.1. og I.2.; Lena Fauske har skrevet alle kapitlene i del III og kapittel IV.1 sammen med Annelies Ollieuz; Olav Myrholt har hatt ansvaret for kapittel II.1., mens Annelies Ollieuz har skrevet kapitlene I.3 – I.5 samt II.2. Alle har samarbeidet om innholdet i IV.2 og IV.3.

Boken har fire deler. Del I inneholder en presentasjon av landet; geografi og naturforhold, folkegrupper og kultur, landets historie, og økonomiske, sosiale og politiske forhold. Beskrivelsen av de sosiale forholdene legger spesielt vekt på faktorer som påvirker barnas situasjon. Del II gir en mer detaljert beskrivelse av tre utvalgte temaer, Nepal som utviklingsland, og situasjonen for de to største grupper flyktninger (bhutanere og tibetanere) i Nepal. Det tredje bidraget (II.3), skrevet av Kunda Dixit (tidligere redaktør og nåværende utgiver av ukeavisen *Nepali Times*), handler om den aktuelle politiske situasjonen i Nepal og utfordringene i tiden framover. Del III er viet turismen i Nepal, om hvordan man bør oppføre seg som turist, samt informasjon om spørsmål knyttet til helse og om trekking. Del IV gir nyttig informasjon om å reise til og innenfor Nepal, samt henvisning til kilder som gir kunnskap om landet. Noen temaer behandles flere steder i boken og vi håper dette gir forskjellige perspektiver.

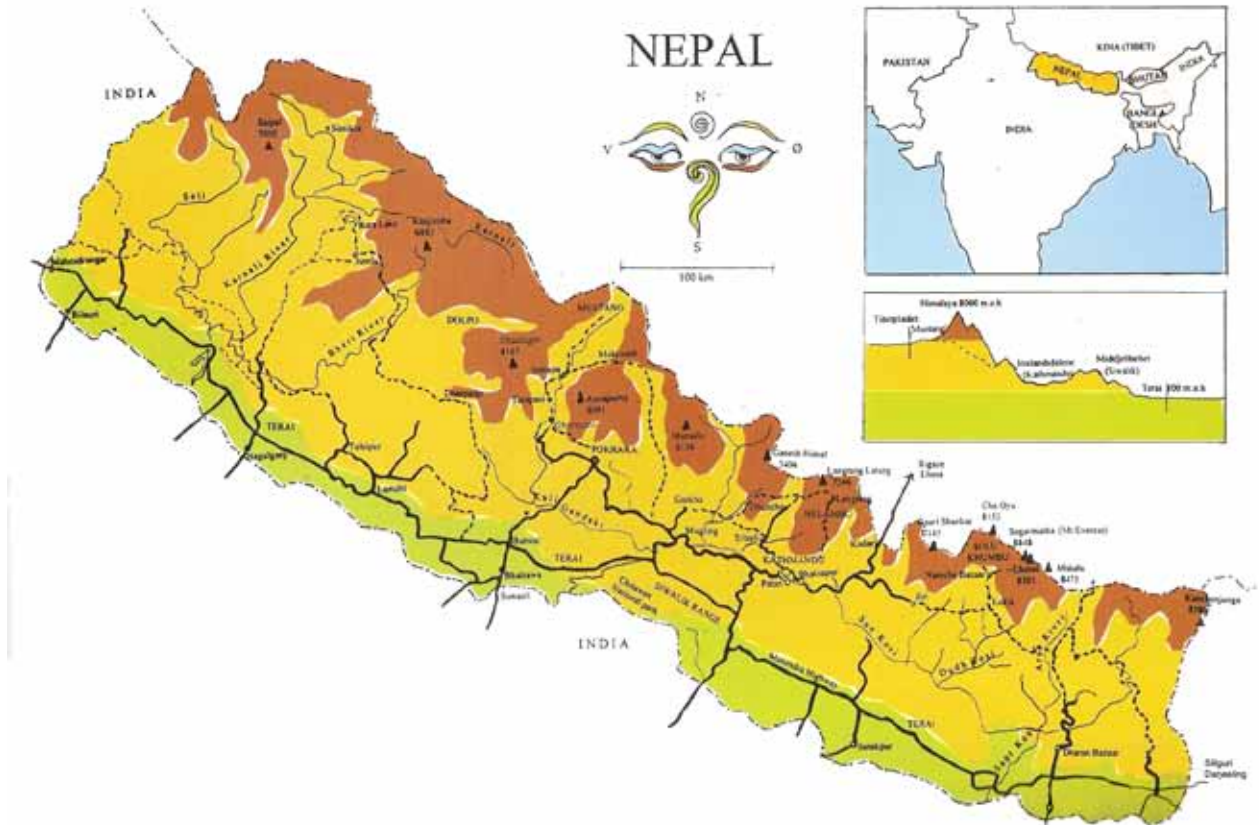
Hele boken ligger som et pdf dokument på Norge-Nepalforeningens hjemmeside [www.norge-nepal.no: NEPAL. Om landet og folket.pdf](http://www.norge-nepal.no:NEPAL.Om%20landet%20og%20folket.pdf). Dette muliggjør nedlasting, evt. printing, av deler som du er interessert i. Noen temaer som tas opp i heftet har vært omtalt i Norge-Nepalforeningens medlemsblad, *Hamro Patrika*. I teksten henvises det til de relevante numrene av *Hamro Patrika* og disse er også tilgjengelige på foreningens hjemmeside / Hamro Patrika /Arkiv.

Redaksjonen ønsker at boken kan være til glede og nytte for alle som er interessert i Nepal. Dette kan være de som planlegger å reise til Nepal som turist eller for å arbeide eller studere der, men også de som rett og slett ønsker å lære om landet. I den siste gruppen finner vi blant annet skoleelever og studenter, og for å gjøre boken nyttig spesielt for dem avsluttes hvert kapittel med noen referanser til litteratur om temaene som kapitlet handler om. Litteraturlisten til slutt i Del IV gir en mer omfattende oversikt over publikasjoner om Nepal.

Redaksjonen takker David Durkan for gode innspill, Marit Kleppa for korrekturlesing og, ikke minst, Manohar Pradhan for layout. Norge-Nepalforeningens styre takker Utviklingsfondet for støtten som gjorde det mulig å lage denne elektroniske versjonen.

Oslo, 18. januar 2012.

Del I: Landet

I.1. Geografi, natur og klima

De høye fjellene i Nepal har vært kjent, og forlokkende, for utlendinger i mange hundre år. De utgjør imidlertid bare en del av Nepals mangfoldige geografi med blant annet en høydeforskjell på mer enn 8000 meter. Denne geografien har både en fysisk og en sosial side, og kunnskap om begge er nødvendig for å få en bedre forståelse av livsgrunnlaget for de omkring 27 millioner menneskene som bor i Nepal.

Standardverket om naturforholdene i Nepal er boken *Nepal* som utkom første gang i 1961, og en fjerde, oppdatert utgave ble utgitt i 1998. Boken er skrevet av sveitseren Toni Hagen som på 1950-tallet fikk tillatelse til å reise vidt omkring i Nepal for å lage den første geologiske kartleggingen av landet, først på oppdrag av FN, og deretter (1952-59) på oppdrag av den nepalske regjeringen.

Fjellenes historie

Himalaya er betegnelsen på området som strekker seg som en ca. 2000 km lang bue fra Kashmir i vest (ved elven Indus) til Burma i øst (ved elven Brahmaputra) og omfatter en kjede av syd-til-nord-gående dype daler mellom høye fjellområder. Geologisk sett er Himalaya et ganske ungt område. Fjellene i Tibet ble dannet for bare omkring 70 millioner år siden, mens 8000 meters toppene i Nepal ble dannet for ca.

800.000 år siden da sedimentære bergarter ble presset nordover fra det indisk-australske plataet og kolliderte med det eurasiske (europisk-asiatiske) kontinentet. De avgrensede hevingene i landskapet resulterte i de karakteristiske dype dalene som ligger mellom høye fjelltopper.

Disse geologiske forholdene betyr at risikoen for jordskjelv er stor i Nepal. Det store skjelvet i 1934 (nivå 8.4 på Richterskalaen) ødela mange bygninger i Kathmandudalen, spesielt i Bhaktapur og Patan, blant annet

gamle templer og palass. I 1988 skjedde det et nytt skjelv (nivå 6.7), og det aller siste store skjelvet (nivå 6.8) hendte i august 2011. Se Del IV og *Hamro Patrika* nr. 5, 2011 for informasjon om hvordan du skal oppføre deg under jordskjelv i Nepal.

Det er slik vi forestiller oss Nepal, men landet er så mye mer. Foto: Dag Norling

Geografiske regioner i Nepal

Toni Hagen regner med syv geografiske områder i Nepal: Tarai, Siwalik, Mahabharat Lekh, Midlands, Himalaya, det indre Himalaya, og det syd-tibetanske platå. I statistiske oversikter kan man se Nepal inndelt i fire regioner: Tarai, indre Tarai (Siwalik og Mahabharat Lekh), hill (Midlands inklusive Kathmandudalen), og Himalaya.

Tarai ligger helt i utkanten av Ganges-deltaet og omfatter et smalt landområde (ingen steder bredere enn 45 km) mellom India og Siwalik, lokalt kalt Chure (*the foothills*). Høyden er omkring 200 meter. Inntil bruken av DDT og andre tiltak ble innført på 1950-tallet, gjorde utbredelsen av malaria Tarai til et lite tiltrekkende område for besøkende, unntatt for de kongelige jakt-ekspedisjonene gjennom 1900-tallet

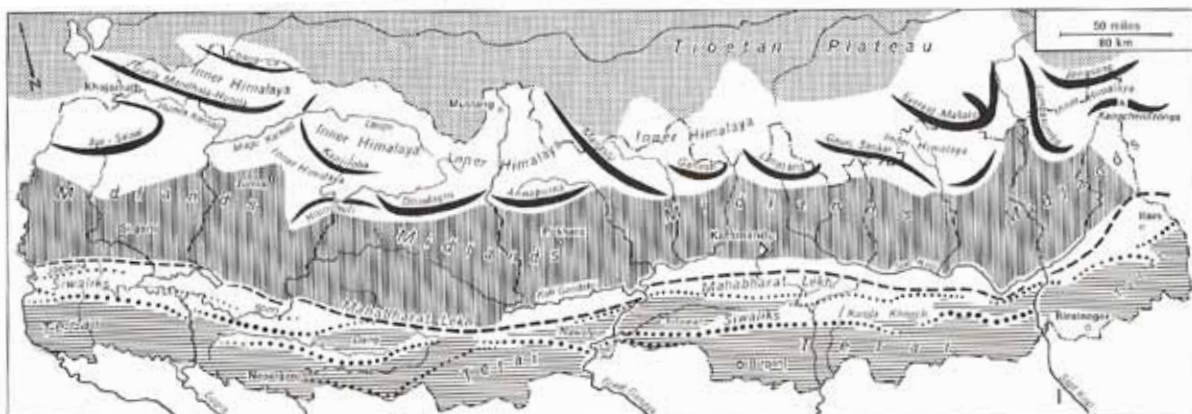

Fig 3.
Division into geographical regions.

- Himalaya
- Mahabharat Lekh
- Siwaliks
- Midlands
- Tarai
- Tibetan Plateau

Geografiske regioner i Nepal.

Kilde: Toni Hagen (1998). *Nepal*, side 37.

fram til 1960-årene. I dag er Tarai et fruktbart jordbruksområde med omkring 13 millioner innbyggere, noe som utgjør omkring halvparten av Nepals befolkning.

Siwalik regnes som den helt sydlige delen av Himalaya, fra Tarai stiger landet til topper på omkring 2000 meter. Mellom fjellkjedene ligger dalene Chitwan, Dang, Deukhuri, og Surkhet, som utgjør indre Tarai.

Mahabharat omfatter en fjellkjede som går gjennom hele Nepal fra øst til vest med fjelltopper opp til 3000 meter. Mahabharat har gitt Nepal en naturlig beskyttelse mot syd, både mot militære konflikter og mot kulturell påvirkning. Samtidig har de viktige handelsrutene nord-syd i århundrer gått på stier gjennom Mahabharat. Den gang var Tansen, Bandipur og Dhankuta viktige stoppesteder for folk på reise, samtidig som de vaktet inngangen til Kathmandudalen. Inntil veier ble bygget på 1950-tallet tok det for eksempel omkring 40 bærere to til tre uker å frakte en bil over fjellkjeden til Kathmandudalen. Også i Mahabharat er høydeforskjellene store, fra 200-400 meter i dalbunnen til fjell opp til 3000 meter.

The Midlands danner kjerneområdet i Nepal. Det strekker seg omkring 90 mil fra øst til vest, grensende på begge sider mot India. Høyden varierer mellom 600 og 2000 meter, med noen topper på 4000 meter. I dette området ligger Kathmandudalen med de tre byene fra Malla-dynastiets tid (1350-1768), Kathmandu, Lalitpur/Patan, og Bhaktapur. Inntil Tarai ble ryddet for malaria og folk begynte å flytte dit fra fjellområdene i nord, foregikk det meste av landbruksproduksjonen i dette midtre området, især i Kathmandudalen. I Kathmandudalen bor det over 5 million mennesker, herav omkring 1.5 million i det mest bymessige området (Kathmandu, Lalitpur, Bhaktapur, Kirtipur, og Madhyapur Thimi).

Himalaya omfatter kjeden med fjellområder og topper fra øst til vest. Typisk for dette området er, som allerede nevnt, de dype, ofte smale dalene som går fra syd til nord mellom noen av verdens høyeste topper. For eksempel renner Kali Kandaki elven på omkring 1200 meters høyde med Dhaulagiri og Annapurna ruvende opp på hver side, begge over 8000 meter. Avstanden mellom de to toppene er omkring 3 kilometer, og høydeforskjellen på omkring 7000 meter gjør Kali Kandaki til verdens dypeste dal. Den samme blandingen av dype daler mellom 8000 meters topper finner vi i områdene ved Manaslu, Everest, Kanchenjunga, og Makalu. På kart over Nepal finner du ofte ordet Himal ved fjell eller fjellområder (for eksempel Ganesh Himal); på Nepali betyr *himal* 'fjell med snø'.

Indre Himalaya er Toni Hagens betegnelse på dalene som ligger nord for selve Himalaya fjellkjeden. Her er dalene bredere og går som regel fra øst til vest, blant annet Humla, Manang og Mustang. Høyden i dette området varierer mellom 2400 og 5000 meter og utgjør overgangssonen mellom regionen for monsunen mot India og det tørre høydeplatået i Tibet.

Den sydlige tibetanske høysletten ligger noe lavere enn Himalaya-kjeden, med topper på 6000-7000 meter. Platået danner vannskillet mellom Ganges i syd og Tsangpo i Tibet. Det tørre klimaet betyr at det er få og små isbreer.

Klima og global oppvarming

Det er flere faktorer som bestemmer klimaet i Nepal. Den fysiske geografien utgjør en konstant faktor,

ikke minst bidrar de høye fjellene til Nepals spesielle klima og værforhold. Selv om det er dype daler mellom fjellområdene, danner Himalaya en solid klimatisk vegg mellom det Indiske hav og den tibetanske høysletten. Om sommeren strømmer fuktig luft fra bare én side, fra det Indiske Hav, og stanser når den kommer fram til høylandet og fjellkjedene i Nepal. Dette er grunnlaget for monsunen som normalt varer fra midten av mai til slutten av september. Periodens lengde kan variere mellom regionene, for eksempel kan monsunen i østlige Nepal vare langt utover høsten og gli over i vinterens regntid. Fra et turistperspektiv kan man merke seg at den mest ubehagelige tiden å oppholde seg i Nepal er i mai-juni, like før regntiden begynner. Temperaturen er høy og landskapet er tørt og støvete. Den beste tiden er oktober - november da det som regel er klart vær med god utsikt til fjellene. Mer informasjon finner du i Del III, Turist i Nepal.

En annen faktor er skapt av mennesker, nemlig den globale oppvarmingen. Det er omkring 70 store isbreer i Himalaya. Etter omkring 1850 er de langsomt blitt mindre, men fra 1970-årene har den globale oppvarmingen bidratt til at denne prosessen har gått mye fortere. I løpet av de siste ti årene har man konstatert at ”den tredje pol”, Himalaya, smelter. Det er vanskelig å oppdage disse endringene når man vandrer oppover i dalene, men sett fra luften er det tydelig hva som skjer. Når isbreene trekker seg tilbake ligger stein og grus igjen som morener, og smeltevannet danner innsjøer. Dette er ikke noe vakkert syn, men verre er det at etter hvert som innsjøene med smeltevann fra isbreene vokser – noen er opptil 2 km lange – øker faren for at morenen brister og de voldsomme vannmengdene tar med seg hus, jord og mennesker på sin vei. Bevisstheten om denne faren kom for alvor etter at morenen som holdt smeltevannet fra Digcho isbreen i Mt. Everest-området brast i 1985 og flomvannet på en 90 km lang reise ødela Namche kraftstasjonen som nesten var ferdig, alle broer og stier, dyrket mark, hus og dyr. I 2001 ble det registrert 27 slike potensielt farlige innsjøer i Nepal.

Det som skjer med isbreene i Himalaya har virkninger langt utenfor Nepal – for eksempel er de også reservoar for elvene Ganges, Indus, og Brahmaputra.

Flomvannet brøyter seg fram i Humla.

Foto: Astrid Hovden

Samspeillet mellom naturen og sosiale forhold

Overalt i verden er menneskene prisgitt naturbetingelsene. Landskapet, jordsmonnet, tilgjengelige ressurser, klima, årstider – alt påvirker folks hverdag. Nepal er intet unntak. Les mer om dette temaet i avsnittet om jordbruk, skogbruk, fiske og dyrehold i kapittel II.1.

Nepal er, og har vært, et jordbruksland. 17 % av landets areal er dyrkbart, nesten halvparten av dette

Risaksene skjæres med sigd. Foto: Shamsheer B. Nhuchhen Pradhan

grader Celcius) kan gi betingelser for et mer variert landbruk. Inntil nå har risproduksjonen dominert i Tarai og i hill områdene opp til omkring 2500 meter. Andre standard landbruksprodukter er mais, hvete, bygg, rug og poteter som vi finner opp til 4000 meter. I det østlige Nepal har det de siste 5-10 årene vært en kraftig økning i produksjonen av te. Dette bidrar til utviklingen i Nepal, se kapittel II.1.

Tidligere var bygg den mest vanlige kornsorten i fjellområdene, men de siste årene er hvete blitt stadig mer utbredt også der. Dette skyldes dels klimaendringene, men også turistenes matvaner har bidratt til at hveteproduksjonen er flyttet til høyere strøk. Jordsmonnet og mikrostofer i jorda har betydning for næringsinnholdet i matvarene, noe som igjen påvirker kostholdet og folks helse. For eksempel er det i Arundalen i østlige Nepal påvist at mangel på sink i jorda gir underskudd av dette mikrostoffet i maten, noe som igjen gir utbredt forekomst av diaré.

Skogen gir ved til oppvarming, materialer til husbygging og produksjon av møbler. I deler av Nepal har imidlertid utnyttelsen av skogen vært så drastisk at risikoen for jordras har økt. De mange og lange elvene er blitt kalt “Nepals hvite kull” fordi de kan utnyttes til å skaffe landet elektrisitet. Vannkraftens historie i Nepal går tilbake til 1911 da det ble vedtatt å bygge den 500 kW store Pharping kraftstasjonen syd for Kathmandu. På midten av 1960-tallet beregnet en nepalsk ingeniør at potensialet for vannkraft i

ligger i Tarai. Gårdene er stort sett små og spesielt ute i distriktene og i fjellområdene er redskapene enkle, enten fordi folk ikke vet om mer moderne utstyr eller fordi de ikke har råd til å kjøpe det.

Hva som dyrkes varierer med høyden og temperaturen. Høyden er konstant, men forskere regner med at den globale oppvarmingen vil påvirke landbruket. Mindre isbreer kan bety reduserte muligheter for vanning i høyere strøk, samtidig som økte temperaturer (antydning til gjennomsnittlig mellom 1.5 og 4.5

Tresking for hånd og med en enkel maskin.

Foto: Marit Bakke

hele Nepal var 83.000 MW, noe som representerte den samlede kapasiteten til USA, Kanada og Mexico. Mye har vært gjort og gjøres fortsatt, utfordringen er sanden som følger med vannmassene og som sliter på turbinene. Kraftstasjonene varierer fra de ganske små som er bygget i landsbyer til de riktig store, blant annet i Butwal og Kimti.

Etter den spede begynnelsen på 1950-tallet har turismen utviklet seg til å bli en svært viktig del av Nepals økonomi (les mer i Del III). Landskapet med rismarker,

dalene, elvene og fjellene ligger der og byr på fantastiske opplevelser for turistene og gir inntekter til trekkingbyråene, bærere, utallige sportsbutikker, og folk som driver tehus og gjestehus langs stiene, og restauranter og kafeer i byene. Dessuten kjøper turistene vakre skulpturer, *thankas* (se avsnittet om Kultur i kapittel I.2.), sjal, tepper, og også te og bøker. Forøvrig er utnyttelsen av landets naturressurser til industriformål ganske begrenset. Ganske mange firmaer lager tekstiler og farmasøytiske produkter, mens noen få firmaer prøver å utnytte Nepals mineralressurser, blant annet gull. På 1990-tallet ble det bygget en sementfabrikk litt syd for Kathmandu, delvis tysk finansiert. Lokalbefolkningens protester mot forurensningen førte imidlertid til at fabrikkene ble stengt.

Under innflygingen til flyplassen i Kathmandu er det lett å se de høye skorsteinene ved mursteinsfabrikkene i området rundt Bhaktapur. I Bhaktapur er det også fabrikk som lager keramikkfliser til husbygging. Leiren som brukes til å produsere murstein og fliser fraktes fra åsene ikke langt fra Bhaktapur. Bildene nedenfor viser prosessen fra leire til ferdige fliser: Kvinnen i gult tar leire fra haugen til høyre og stamper ned i trakten. Kvinnen i rødt tar imot den flatpressete leiren og plasserer hvert stykke på planken til venstre. En tredje kvinne tar de fulle plankene til et annet rom der stykkene ligger til tørk. Mens de fortsatt er myke, stemples mønstret inn. Etter mange timer i en stor tørkeovn, blir flisene malt.

Tre brukes til produksjon av vakre møbler, skulpturer, masker og instrumenter. Dette selges dels til den lokale befolkningen, dels til turister. Noen masker lages spesielt til religiøse fester med dans og musikk. Les mer om dette temaet i avsnittet om kultur i neste kapittel.

Mursteinsfabrikker ved Bhaktapur.

Foto: Marit Bakke

Stykkene lages.

Stempelmaskinen.

Ferdige fliser. Foto: Marit Bakke

Noen referanser

Bista, Khadga Bahadur. 2010. *Hydropower Nepal*. IPPAN.

Chaudhary, Ram P. and others eds. 2002. *Vegatation and Society. Their Interaction in the Himalayas*. Tribhuvan University, Nepal and University of Bergen.

Government of Nepal. 2007. *Industrial Statistics. Fiscal Year 2063/064 (2006/2007)*. Kathmandu: Ministry of Industry, Commerce & Supplies, Department of Industries.

Hagen, Toni. 1998. *Nepal*. Lalitpur: Himal Books.

International Centre for Integrated Mountain Development (ICIMOD). 2011. *Glacial Lakes and Glacial Lake Outbursts Floods in Nepal*. Kathmandu.

Peissel, Michael. 1966. *Tiger for Breakfast*. New Dehli: Time Books International.

Svalheim, Peter. 2009. *Kraftverket. Odd Hoftun: Portrett av et livsverk*. Oslo: Avenir forlag.

www.himalhydro.com.np

I.2. Folkegrupper, kultur og religion

Folkegrupper

Den nepalske befolkningen kan deles i to hovedgrupper: Tibeto-burmansk og indo-arisk. Den første omfatter blant andre de tibetanske gruppene Sherpa og Thakali, og de gamle nepalske gruppene Tamang, Newar, Rai, Limbu, Gurung, Magar, og Sunwar. Den indo-ariske hovedgruppen omfatter nepalske grupper og grupper som opprinnelig kom fra India. Den første omfatter Chhetri, Thakuri, Sanyasi, Brahmins og yrkesbaserte kaster. Den ariske gruppen omfatter også Madhesi, folk som er kulturelt indiske i den forstand at de bor langs den sydlige grensen mot India og har tradisjoner som er ganske like de man finner i India. I dette området bor også Tharuene og Pahadier (se nedenfor).

De fleste folkegruppene bor i hver sine geografiske område med innslag av folk fra andre grupper. Naturens betingelser med høye fjell og store avstander betyr at gruppene tidligere har vært ganske isolerte fra hverandre. De har derfor utviklet egne språk og dialekter (Nepal har omkring 70 språk), og særegne sosiale regler og normer, blant annet for ekteskap. Dette blir gradvis endret i takt med byggingen av veier, utbredelsen av mobiltelefoner, og at folk flytter internt i landet.

De indo-ariske gruppene dominerer i hele Tarai og i de vestlige delene av det som kalles Midlands. Som navnet tilsier, bor de tibeto-burmanske gruppene i de nordlige, høytliggende områdene mot Tibet, og i nordøstlige Nepal. Himali, de av tibetansk opprinnelse, bor i dalene nord for hovedfjellkjeden. Sherpaene og Thakaliene valgte å bosette seg langs de viktige handelsveiene mellom India og Tibet. Dette har bidratt til at de tibeto-burmanske gruppene har hatt en høyere levestandard enn befolkningen vest for Kali Kandaki elven.

Ifølge egne tradisjoner var Kirantiene de første som slo seg ned i Kathmandudalen. Det er usikkert om dagens Kirantier i østlige Nepal har den samme opprinnelsen, men det er ganske sikkert at folkegruppen

Newari arkitektur i Bhaktapur.

Foto: Marit Bakke

Treutskjæringer og skulpturer i Bhaktapur. Foto: Dag Norling

ble en integrert del av Newarene. De regnes som Kathmandudalens opprinnelige befolkning og er blant verdens få utbane etniske grupper. Selv om Newarene er konsentrert i Kathmandudalen, finnes de også spredt rundt om i resten av landet, slik også Brahminere, Chhetrier og Daliter gjør. Newarene er kjent for å være glimrende håndverkere, det være seg for å arbeide med tre, metaller eller stein. De har utviklet en spesiell byggestil for private hus, templer og palasser, med bruk av murstein og tømmer og de karakteristiske gitterverk som vi ser i vinduene. Den nepalske stupaen ble utviklet av Newarene, og det er også sannsynlig at arkitekten Arniko (som var Newar) bidro til at pagodestilen spredte seg fra Nepal til Beijing.

Befolkningen i Tarai kan inndeles i tre hovedgrupper: De opprinnelige (indigenous) gruppene, med Tharuene som den største; Madhesi, som omfatter grupper som bor på både den nepalske og indiske siden av grensen; Pahadi, etniske grupper som opprinnelig er fra hill-områdene.

Tharuene er fellesbetegnelsen for de to etniske gruppene som utgjør urbefolkningen i Tarai. Tharuene er stor sett immune mot malaria og klarte derfor å overleve også i tiden før bekjempelsen av malaria begynte i 1950-årene. Dermed ble det mulig for andre folkegrupper å leve i Tarai, og fra tidlig 1950-tallet flyttet mange nepalere spesielt fra hill-områdene sydover til Tarai og ryddet land der. Dette kan sees som en form for kolonisering: Tharuene ble generelt sett diskriminert og utnyttet. Mange Tharuer mistet jord og en viktig inntektskilde, derfor er de, sammenlignet med andre grupper, fattigere enn før. Men det er fortsatt mange Tharuer som er bønder, og de er også glimrende jegere og fiskere. I dag bor Tharuene i hele Tarai, fra vest til øst.

Chhetriene er Nepals største befolkningsgruppe som bor i de lavtliggende områdene i Midlands og også i Tarai. Chhetri stammer fra 'Kashariya', som er en betegnelse for hinduenes krigerkaste. Gurungene er konsentrert i ganske store landsbyer i området syd for Annapurnamassivet der klimaet med det rikelige monsunregnet tillater intensivt jordbruk. Dette, pluss at mange er blitt rekruttert som soldater i den britiske og indiske hæren, har gitt Gurungene en forholdsvis god levestandard. Tamangene er den største av de tibeto-burmanske gruppene. De har tradisjonelt bodd på sydsiden av Ganesh Himal, Langtang og rundt Kathmandu. I dag bor de også i Tarai og i østlige Nepal. De dyrker mais, reddiker, bygg og hirse,

men er også kjent for sitt vekselbruk med dyrking av ris i lavlandet (omkring 1400 m.o.h.) og poteter ved tregrensen i høyreliggende strøk omkring 2500-3000 meter.

Utenfor Nepal er Sherpaene ofte feilaktig forstått som betegnelsen på bærere og ledere på turer og ekspedisjoner i fjellene, men de er altså én blant de mange folkegruppene i Nepal. Misforståelsen henger nok sammen med at Sherpaene, som primært bor i Khumbu, Rolwaling og Helambu, uten besvær kan bevege seg i 3-4000 meters høyde, og at de derfor tidlig ble valgt til å følge utenlandske klatrere til toppen av Mt. Everest og andre 8000 meters topper. Mest kjent er Sherpaen Tensing Norgay som i 1952 var den første som, sammen med Sir Edmund Hillary, nådde toppen av Mt. Everest. Etter denne bedriften bidro Sir Hillary mye økonomisk for å bedre de sosiale forholdene i Khumburegionen, blant annet ved å bygge skoler, sykehus og flyplassen i Lukla.

Kastesystemet

Med hinduismens introduksjon til Nepal fulgte et ganske bestemt kastesystem som også etter hvert er blitt en del av buddhistenes hverdag. Kastesystemet ble en del av Ranaenes strategi for å utvikle Nepal som en nasjon og i 1854 ble kasteloven *Muluki Ain* utformet. Ifølge *Muluki Ain* ble alle landets etniske grupper plassert innenfor fem hierarkiske lag eller klasser, avhengig av gruppens grad av rituell renhet (oppførsel, spisevaner og lignende). Loven bekreftet og forsterket høykastenes politiske og religiøse dominans. *Muluki Ain* var ganske progressiv for sin tid, men med endringer i samfunnets normer og oppfatninger mistet den etter hvert betydning. I grunnloven av 1959 ble *Muluki Ain* erklært ugyldig, og diskriminering basert på kaste ble formelt forbudt i 1963. I dag finnes *Muluki Ain* i en revidert versjon som faktisk kan bli anvendt i rettssaker.

I dag går de sosiale skillene på tvers av kastene, slik at det for eksempel kan være både rike og fattige blant Brahminene, som regnes som den øverste kaste. Til tross for forbudet i 1963 praktiseres fortsatt kastesystemet. Det er et faktum at de fleste lederstillinger innehas av Brahminere og Chhetri, mens de tidligere kasteløse Dalitene fortsatt diskrimineres på forskjellige vis, for eksempel at de i visse tehus må vaske opp sitt eget teglass, mens det blir gjort for andre kaster (og utlendinger). Med økt utdannelse blant unge nepalere blir kastesystemets betydning stadig redusert.

Noen referanser

Bista, Dor Bahadur. 2004 [1967]. *People of Nepal*. Kathmandu: Ratna Pustak Bhandar.

Gaige, Frederick H. 2009 [1975]. *Regionalism and National Unity in Nepal*. Kathmandu: Himal Books.

Guneratne, Arjun. 2002. *Many Tongues, One People. The Making of Tharu Identity in Nepal*. Ithaca: Cornell University Press.

Hagen, Toni. 1989. [1961]. *Nepal. The Kingdom in the Himalaya*, side 95-118. Kathmandu: Himal Books.

Korn, Wolfgang. 1993 [1976]. *The Traditional Architecture of the Kathmandu Valley*. Kathmandu: Ratna Pustak Bhandar, Bibliotheca Himalayica.

Norling, Dag. 2010. "Arniko, hvem var det?" *Hamro Patrika*, nr. 1, 2010, side 17-18.

Kultur

Kultur er både materiell og immateriell. Den materielle kan sees og taes på, mens den immaterielle omfatter kunnskap om for eksempel tradisjoner innenfor håndverk, byggestil, fortellinger og musikk. Nepals kultur er rik på begge deler.

Det meste av Nepals materielle kultur er blitt skapt i løpet av mange hundre år, men det er gjort funn i Kathmandudalen som antas å stamme helt fra steinalderen. I 1892 fant en indisk major flere steinsøyler i Tarai, like ved grensen mot India. Inskripsjonene tydet på at de var laget av den indiske keiser Ashoka som levde ca. 304-232 f. Kr. Arkeologer mener også at Ashoka sto bak byggingen av stupaer i Lalitpur og Kirtipur i Kathmandudalen.

I perioden mellom det 3. og 9. århundre e. Kr. (Licchavi-dynastiet) var innflytelsen fra India stor. Buddhismen og hinduismen ble praktisert side ved side og det ble skapt monumenter til bruk under religiøse seremonier og festivaler. Det mest av det som i dag utgjør Nepals materielle kulturarv stammer fra denne perioden og den etterfølgende Malla-tiden (1350-1768), i alt omkring tusen år. Århundrene med Malla-kongene omtales ofte som Nepals kulturelle gullalder. Dette gjelder spesielt tiden etter 1482, da Nepal ble delt mellom kong Yaksa Mallas tre sønner som etablerte de tre kongedømmene Kathmandu, Patan, og Bhaktapur. Den politiske rivaliseringen mellom de tre kongene resulterte blant annet i byggingen av storslåtte templer og palasser – en blanding av politisk og kulturell makt som har vært til stor glede for ettertidens makthavere.

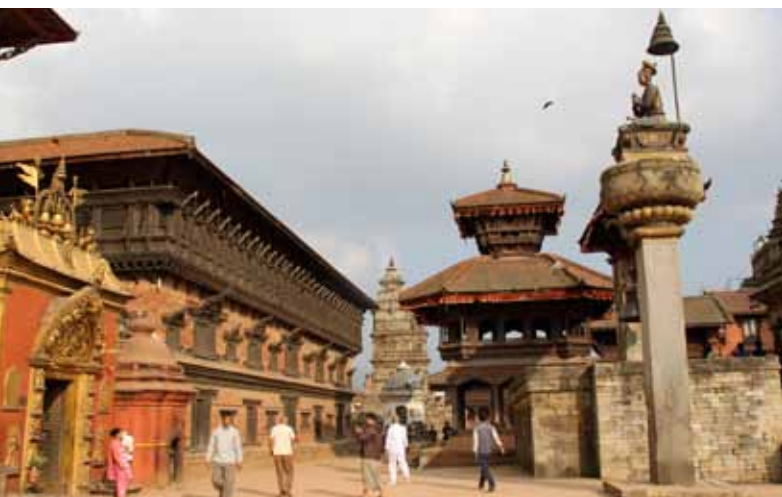
Da Prithvi Narayan Shah forente Nepal i 1768, bestemte han at landet skulle være en ”ren” hindu-nasjon. Kulturelt betød dette at nepalske tradisjoner og produkter fikk forrang og at all utenlandsk påvirkning – det være seg i form av verdier eller gjenstander – ble oppfattet som en trussel og måtte unngås. Dette innledet den ”lukkede dørs” politikk som varte i tre hundre år til landets grenser igjen ble åpnet i 1951. Shah-kongene så vel som embetsmenn og vanlige folk bidro imidlertid til at det ble bygget templer og monumenter og laget tepper, *thangkaer*, og skulpturer. *Thangka*, også kalt *Paubhas*, stammer fra det 11. århundre f. Kr. da buddhister og hinduer begynte å lage tegninger og malerier med religiøst innhold. Det er to typer: *Palas* illustrerer forskjellige guder, mens *Mandala* viser mystiske diagrammer med sirkler og firkanter som har helt bestemte betydninger. *Thangka* lages av lamaer i klostrene, og av folk som tilhører Gurungene og Tamangene. I Kathmandudalen har Newarene laget *thangkaer* helt fra det 13. århundre og kunnskapen om hvordan de lages er gått i arv innenfor bestemte familier helt fram til i dag.

Kulturpolitisk skjedde det noe interessant da Rana-dynastiet kom til makten i 1846. Nepal skulle fortsatt være en ”ren” hindu-nasjon, men Ranaene utnyttet det ”fremmede” for å markere avstand til befolkningen og styrke egen status og makt. Denne holdningen, og strategien, dominerte især etter den første Rana statsministeren, Jung Bahadurs, tre måneders opphold i England i 1850. Blant annet behandlet utenlandske leger personer i Rana-familien, og vestlig arkitektur og stil var idealet for bygging og innredning av deres hus og palasser. Resultatet av denne politikken sees på bilder av Ranaer i europeiske uniformer og helt konkret i form av palassene i vestlig stil som Ranaene bygget rundt om i Kathmandu, blant annet det som står i Kathmandu Durbar Marg. Dagens Department of Education

ligger i det tidligere Kaisher palasset og Shanker Hotel i Lazimpat er et annet restaurert Rana-palass. Det må kort nevnes at Kaisher Shumsher Rana (1892-1964), sønn av statsminister Chandra Shumsher (1863-1929), var en svært kulturelt interessert mann som allerede i ung alder begynte å samle bøker, en aktivitet som endte med at han laget sitt eget private bibliotek inne i palasset, Kaisher Library. I 1968 ble Kaisher Library åpnet for offentligheten.

Konsekvensen av Rana-dynastiets politikk var at den tradisjonelle nepalske kulturen ble neglisjert og de flotte templene forfalt. Dette varte inntil Rana-dynastiet ble avskaffet i 1951 og Shah-kongene kom tilbake til makten etter å ha sittet i husarrest siden 1846. Myndighetene fattet interesse for den rike kulturarven, men hadde verken penger eller kompetanse til kartlegging og restaurering. Etter at Nepal åpnet grensene i 1951 og tilsluttet seg UNESCO i 1953, spilte utenlandske enkeltpersoner, organisasjoner og regjeringer en svært viktig rolle for bevaringen av Nepals kulturarv. I årene fra 1953 til 1967 bidro fagpersoner, ofte finansiert av UNESCO, til de første oversiktene over tingenes tilstand. Restaureringsbehovet var akutt, men de nepalske myndighetene var nølende i sitt engasjement. Manglende penger spilte nok en rolle, men kanskje rådde fortsatt noe av elitens likegyldige holdning til den tradisjonelle nepalske kulturen. Det var først etter 1967 at det kom fart i registreringen av bevaringsverdige bygninger og områder i Kathmandudalen og i Lumbini, at kostnadene for restaurering ble beregnet og konkrete restaureringsprosjekter ble satt i gang. Siden er et stort antall bygninger restaurert, og arbeidet fortsetter også i dag.

Allerede i 1979 mente det internasjonale samfunnet med UNESCO i spissen at Nepals natur og kulturarv var så verdifull at syv områder ble tatt opp på UNESCOs Verdensarvliste: Sagarmatha (Mt. Everest) Nasjonalpark, Chitwan Nasjonalpark, Lumbini (Buddhas fødested), Muktinath som ligger ved inngangen til Mustang (hellig sted for hinduer og buddhister), og tre steder i Kathmandudalen: Durbar Square i Kathmandu sentrum, Patan, og Bhaktapur. Arbeidet med å bevare kulturarven har vært en suksess til glede for nepalerne, men ikke minst for dagens turister. De elegante utstillingene i Patan Museum er vakre og gir samtidig informasjon om den nære sammenhengen mellom religion og det som opprinnelig var bruksgjenstander (vaser, skulpturer, masker), men som i dag sees som kunst. At kulturarvstedene har endret karakter fra å være en naturlig del av folks hverdag til også å være turistmål bekreftes av at utlendinger må betale inngangsbillett til Durbar Square, Patan, og Bhaktapur

Durbar square i Bhaktapur.

Durbar square i Patan.

Foto: Marit Bakke

Fra festival i landsbyen Bode, Kathmandudalen: Baiarb-maske og Nawadurga danser i Bhaktapur. Foto: Tordis Korvald
(15 US dollar i 2011) og en avgift for å vandre i nasjonalparkene, blant annet i Everest- og Annapurna-områdene.

Det meste av pengene for restaureringen har kommet fra utlandet. Kostnadene har vært langt høyere enn det den nepalske regjeringen har maktet å dekke. I områder der Newarer bor (især i Kathmandudalen)

Folk i Tarai tilber solen under Chat Parba festivalen. Foto: Annelies Ollieuz.

De vandrende Gaine-musikerne bringer nyheter og fortellinger. Foto: Annelies Ollieuz

er dessuten *guthienes* rolle kraftig redusert, institusjonen som tradisjonelt blant annet sørget for å vedlikeholde templene i landsbyene og nabolag. De siste ti årene har det imidlertid utviklet seg alternative, lokalt forankrete måter å bevare gamle bygninger og tradisjonelle håndverkertradisjoner på, blant annet i Bhaktapur.

Festivaler har i århundrer vært en viktig del av Nepals kulturliv. De holdes for å feire forskjellige guder og foregår med parader, musikk, dans og måltider sammen med familien. Under festivalene bruker folk ofte klær, masker og instrumenter som er laget ifølge bestemte regler og av utvalgte familier der kunnskapen har gått i arv fra generasjon til generasjon. Også musikerne og danserne kan være fra utvalgte familier. Både hinduer og buddhister deltar i disse feiringene. Den mest kjente er nok *Dashain* som for nepalerne spiller en like viktig rolle som den norske julefeiringen gjør for oss her hjemme. Tidspunktet bestemmes av astrologer på grunnlag av månens stilling, som oftest i løpet av oktober. Oversikten nedenfor viser de viktigste festivalene.

Januar-februar	Losar	Tibetansk nyttår
Februar-mars	Shivaratri	Hinduer besøker Pashupatinath for å feire bursdagen til guden Shiva
Mars-april	Holi	Hindu vårfestival, også kalt fargefestivalen
Midten av april	Nepalsk nyttår	Av mange familier feiret med piknik
August-september	Gai Jatra	Ku-festivalen da alle typer vitser og satire er tillatt
August-september	Teej	Gifte Hindu-kvinner faster og feirer til ære for mannen
September	Indra Jatra	Festival som feires i Kathmandu; knyttet til regnguden Indra, synlig med vogn og masker i gatene
September-oktober	Dashain	Den viktigste festivalen i Nepal; knyttet til guden Durga
September-oktober	Tihar	Lysfestivalen
Oktober-november	Chat Parba	Festival som feires i Tarai, med tilbedelse av solen

Religion

Det foregående avsnittet har antydnet den nære sammenhengen mellom religionen og folks hverdagsliv, ikke minst når det gjelder kulturell utfoldelse i bred forstand. Det er verdier og oppfatninger i hinduismen og buddhismen som har vært grunnlaget for byggingen av templer, og at skulpturer, masker, og tepper (*mandalaer*) er blitt laget.

Buddhister, hinduer, kristne og muslimer lever side om side i Nepal, med hinduismen og buddhismen som de dominerende. Siddharta Gautama, den historiske Buddha, ble født omkring 563 f. Kr. i Lumbini nær grensen mot India. Navnet Buddha er sanskrit og betyr ”den opplyste”. Han vokste opp i en rik familie, men under flere reiser i landet opplevde han fattigdommen blant folk. Legenden sier at etter syv

Buddhistisk stupa og hindu tempel er del av hverdagslivet i Nepal.
Foto: Marit Bakke

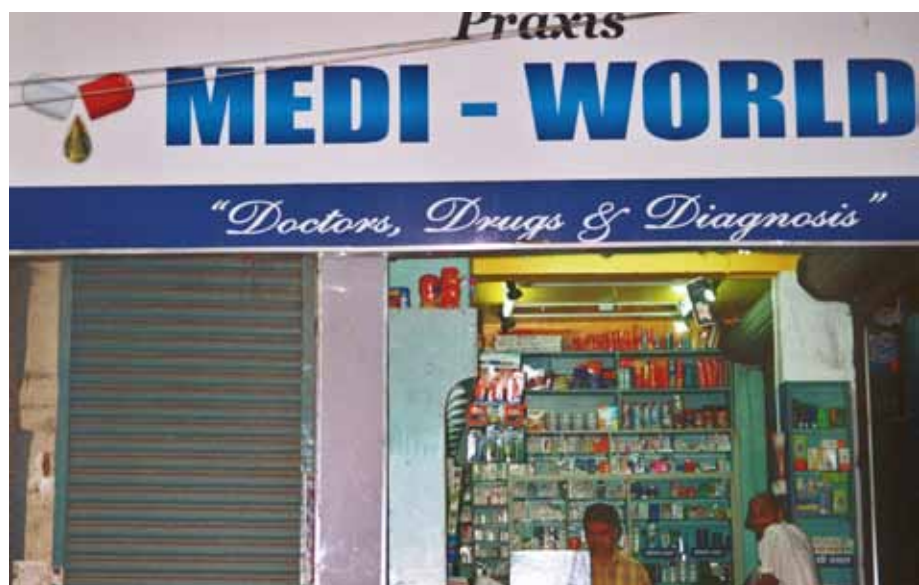

Mann sitter på fortauet og ofrer tika.
Foto: Dag Norling

års vandring nådde Bhudda "opplysningens stadium" under et tre ved elven Nerajara i India. Han var da 35 år. Resten av sine 45 leveår vandret han rundt i India og forkynte *Livets lov*.

Hinduismen utviklet seg ved at religionen til ariske innvandrere fra vest blandet seg med religionen til folk som allerede bodde på slettene ved Indus. Omkring det første og andre århundre e. Kr. ble hinduismens fundament introdusert i form av de fire *Vedaer*, "gudelig visdom". Hinduismen er basert på troen om den endeløse skiftingen mellom liv og død gjennom reinkarnasjoner med *moksha* eller *nirvana* som det endelige mål. Bevegelsen gjennom reinkarnasjonene er bestemt av en persons *karma*, gode gjerninger i det foregående liv. Blant de utallige gudene i hinduismen er det tre sentrale: Brahma (skaperen), Vishnu og Shiva (henholdsvis lysets / bevarerens og mørkets / ødeleggelsens kraft).

Inntil monarkiets fall i 2008 var hinduismen Nepals offisielle religion. Hinduismen er fortsatt den dominerende religionen i sydlige og midtre Nepal, mens de buddhistiske bønneflaggene blir stadig mer utbredte jo lengre nordover man kommer i Nepal. Kirat er en åndelig naturreligion der animisme spiller en stor rolle og shamanen er en viktig person i folks hverdagsliv. Blant annet er det ofte shamanen som oppsøkes først når folk blir syke. De mener at sykdommen skyldes onde ånder, og at bare en shaman kan utdrive den. Denne troen betyr at det kan gå lang tid, ofte for lang tid, før den syke kommer til en helsestasjon eller et sykehus og får behandling med vestlig skolemedisin. Det finnes mange butikker der folk kan snakke om sine plager, få stilt en diagnose, få gode råd og kjøpe all slags medisiner, inklusive antibiotika.

Medisinsk butikk i Kathmandu.

Foto: Marit Bakke

Noen referanser

Amatya, Saphalya. 1983. *Some aspects of cultural policy in Nepal*. Paris: UNESCO.

Amatya, Saphalya. 1999 [1991]. *Art and Culture of Nepal. An Attempt towards Preservation*. New Dehli: Nirala.

Amatya, Saphalya. 2007. *Monument Conservation in Nepal. My Experience with the World Heritage Sites of Kathmandu Valley*. Kathmandu: Vajra Publications.

Bakke, Marit. 2010. "International Involvement in the Preservation of the Cultural Heritage in Nepal." *Studies in Nepali History and Society*, Vol. 15, no 1, June 2010.

Gellner, David N. 1992. *Monk, Householder, and Tantric Priest. Newar Buddhism and its Hierarchy of Ritual*. Cambridge University Press. Indian edition in 1993, by Foundation Books.

Höivik, Susan. 2007. *Born in Nepal. A Miscellany of Buddhist Stories, Legends and Traditions*. Kathmandu: Vajra Publications.

Haaland, Ane. 1982. *Bhaktapur – A Town Changing*. Kathmandu: Bhaktapur Development Project.

Korvald, Tordis. 1993. *Dansende guder i Bhaktapur*. Hovedoppgave i sosialantropologi, Universitetet i Bergen. En artikkel står i *Hamro Patrika* nr. 2, 2011.

Slusser, Mary Shepherd. 1998 [1982]. *Nepal Mandala. A Cultural Study of the Kathmandu Valley*. 2 bind. Kathmandu: Mandala Book Point.

Subedi, Madhusudan Sharma (2000). *Medical Pluralism in a Culturally Complex Asian Civilization: Searching, Understanding of and Cure for Bodily Afflictions in Newar Town of Kirtipur*. MA Thesis, Dept. of Social Anthropology, University of Bergen.

UNESCO/UNDP. 1981. *Master Plan for the Conservation of the Cultural Heritage in the Kathmandu Valley*. Paris: UNESCO/UNDP.

www.rabindra.com.np Juristen og kunstneren Rabindra Puri, som bor i Bhaktapur, leder prosjekter med restaurering av hus og templer i tradisjonell Newari-stil.

Et typisk hus på landsbygda.

Foto: Bishombhar Pradhan

I.3. Historie

Noen viktige årstall

1768	Kong Prithvi Narayan Shah samler Nepal til ett rike
1816	Sagauli-avtalen avslutter krigen med britene og definerer dagens landegrenser
1846	Kot-massakren leder til etableringen av Rana-regimet
1951	Rana-regimet kollapse og kongen gjeninnsettes
1959	Det første eksperimentet med demokratisk flerpartisystem
1960	Kongen avskaffer demokratiet og introduserer <i>panchayat</i> i stedet
1990	Revolusjonen fører til at kongen i april gjeninnfører demokratiet
1996	Maoistene starter den væpnede konflikten som skal vare i 10 år
2001	Massakren i palasset Eskaleringen av den væpnede konflikten fører til unntakstilstand
2002	Kongen avskjediger regjeringen
2005	Kongen oppløser parlamentet og tar absolutt makt Syvpartialliansen signerer den såkalte 12-punkts avtalen med maoistene
2006	Ny revolusjon fører til gjeninnføringen av demokratiet Syvpartialliansen signerer fredsavtalen med maoistene
2008	Maoistene blir det største partiet i valget til den grunnlovgivende forsamling Monarkiet avskaffes

Samlingen av Nepal til ett rike (1768)

Landområdet som vi i dag kjenner som Nepal bestod lenge av mange ulike små stater. Det var Gorkha-kongen Prithvi Narayan Shah som i 1768 invaderte Kathmandudalen og samlet Nepal til ett rike. Kirtipur (der Tribhuvan University ligger i dag) var den siste landsbyen som ga seg. Shah-kongene hadde store ambisjoner og på slutten av 1700-tallet var Nepal mye større enn det er i dag, fra Garhwal i vest til Sikkim i øst. Uenighet med det britiske styret i India førte imidlertid til en krig som Nepal tapte. For å beholde landets selvstendighet hadde Nepal ikke noe annet valg enn å akseptere dagens grenser, som ble definert i den såkalte Sagauli-avtalen, undertegnet i 1816. Etter dette nederlaget stengte Nepal grensene sine, og landet var så godt som isolert til 1951.

Rana-regimet (1846-1951)

I 1846 grep den unge generalen Jung Bahadur Rana makten i et blodig kupp som er kjent som Kot-massakren. Han omorganiserte hele styresettet og fylte alle viktige posisjoner med sine egne slektninger. Tross visse sosiale reformer regnes Rana-tiden som en nedgangstid for landet, ikke minst økonomisk og kulturelt. Det var for eksempel veldig få barn som fikk utdanning, fordi Rana-familien var redd for at de skulle utfordre regimet. Kongefamilien, Shahene, satt hele denne tiden i husarrest. I 1950 klarte kong Tribhuvan å flykte til India, hvor den politiske opposisjonen samlet seg mot Ranaene. Etter indisk megling kunne kongen i 1951 vende tilbake til Nepal og overta ledelsen av regjeringen.

Det første demokratiske eksperimentet (1959)

De fleste nålevende nepalere opplevde parlamentarisk flerpartistyre for første gang i 1990. Eldre nepalere husker imidlertid det første forsøket i 1959. Etter Rana-styrets fall bestemte kong Mahendra, sønn av Tribhuvan, seg nemlig for å tillate et partibasert demokrati i Nepal. Men eksperimentet varte ikke lenge, året etter det nasjonale valget i 1959 grep kongen inn og stoppet denne utviklingen. Kongen forklarte at han var misfornøyd med Nepali Congress, partiet som hadde vunnet valget. Han mente at de ikke fikk til ro og orden i landet, og at korrupsjonen var økende. At kongen selv ønsket å være mer fremtredende i politikken spilte uten tvil også en rolle.

Panchayat (1962-1990)

Gjennom den nye grunnloven erstattet kong Mahendra i 1962 flerpartisystemet med et såkalt *panchayat*-styre. Ifølge kongen passet utenlandske politiske modeller som demokrati ikke i Nepal. Ideen bak *panchayat*-styret var basert på det tradisjonelle nepalske fem-manns råd (*panch* betyr fem på nepali), som var respektert og kjent av befolkningen. Et slikt råd ble valgt på lokalt nivå, dette rådet sendte representanter til distriktet, som gjorde det samme til det nasjonale *panchayat*. Også såkalte klasseorganisasjoner (som kvinneorganisasjonen, bondeorganisasjonen etc.), opprettet av staten, var representert på nasjonalt nivå. Politiske partier var forbudt, og alle andre former for organisering måtte godkjennes av myndighetene.

I mer enn 15 år forble *panchayat*-styret stort sett uendret, og misnøyen blant befolkningen økte. Kong Birendra, som arvet tronen etter sin fars død i 1972, så seg nødt til å gjøre noe. I 1980 ble det avholdt en folkeavstemning, hvor befolkningen fikk velge mellom å fortsette *panchayat*, med visse endringer, eller å gjeninnføre flerpartisystemet. I byene og i lavlandet (Tarai) stemte befolkningen for demokrati, men på nasjonalt nivå viste *panchayat* seg likevel å være det foretrukne alternativet. Det skal tilføyes at hvis det hadde vært valgobservatører tilstede, ville de antakelig ikke ha godkjent valget som fritt og ærlig.

Revolusjonen i 1990

Fra midten av 1980-tallet økte misnøyen ytterligere. Spesielt de fremdeles ulovlige politiske partiene ble mer og mer aktive, mange av dem opererte ikke lenger i skjul. Da India, etter en konflikt med Nepal om handel og transitt, reagerte med en blokade av Nepal i mars 1989, ga nepalerne først India skylden.

Ganske raskt rettet raseriet seg imidlertid også mot den nepalske regjeringen. Blokaden viste seg å være dråpen som fikk begeret til å renne over. Mange ble i tillegg oppmuntret av demokratiseringsbølgen i Øst-Europa, og også innenfor regimet vokste kritikken. Store folkemengder begynte å ta del i politiske møter, og generalstreiker (*bandh* på nepali) ble organisert. Myndighetene slo hardt ned på disse aktivitetene, men dette førte bare til at flere og flere deltok i det som senere ble kjent som den første folkebevegelsen (*jana andolan I*). I midten av april, etter at mer enn 60 mennesker døde i løpet av protestene, ble kongen tvunget til å gå med på å avskaffe *panchayat*-systemet og gjeninnføre rettigheter som ytringsfrihet og forsamlingsfrihet. Sistnevnte innebar at politiske partier ble lovlige igjen.

Den væpnede konflikten (1996-2006)

Med den nye grunnloven i 1990 ble Nepal omformet til et konstitusjonelt monarki med et parlamentarisk flerpartisystem. Nepali Congress og Communist Party of Nepal (United Marxist Leninist) ble de dominerende partiene. Mens Nepali Congress ofte oppfattes som storbøndenes og borgerskapets parti, får partiet samtidig – med rette – mye av æren for demokratiets framvekst i Nepal, i mange år med Girija Prasad Koirala som leder. Communist Party of Nepal (United Marxist Leninist), på folkemunne kalt UML, kan siden begynnelsen av nittitallet betraktes som et sosialistisk snarere enn et kommunistisk parti.

Revolusjonen i 1990 førte imidlertid ikke til den økonomiske fremgangen som partiene hadde lovet, og heller ikke til en mer stabil politisk situasjon. Nepali Congress vant valget i 1991, men måtte kjempe mot en sterk opposisjon fra venstrefløyen, noe som førte til mange regjeringsskifter på 1990-tallet. Foran det fremskyndte valget i 1994 nektet valgkommisjonen et av de kommunistiske partiene å stille til valg fordi partiet var for væpnet revolusjon. Denne gruppen, med ledere som Baburam Bhattarai og Pushpa Kamal Dahal (senere også kjent som Prachanda), boikottet følgende valget. I februar 1996, etter å ha skiftet navn til Communist Party of Nepal (Maoist), leverte partiet en liste med førti krav til myndighetene med budskapet at de ville ta til våpen hvis det ikke ble satt i gang forhandlinger. Fire dager før fristen gikk ut startet maoistene det de kalte Folkekrigen, som skulle vare i ti år og ta mer enn 13.000 liv.

Bilde fra en utstilling om den væpnede konflikten (Dixit 2008). Foto: Marit Bakke

Massakren i palasset (2001)

Den 1. juni 2001 mottok nepalerne en sjokkerende nyhet: En stor del av den kongelige familien, inkludert kong Birendra, var skutt og drept inne i en av bygningene i Naryanhiti palasset. Det fastslås offisielt at det var en beruset kronprins Dipendra som skjøt og drepte ni slektninger og skadet flere andre fordi han ikke fikk lov til å gifte seg med kjæresten sin. Da han forlot rommet hvor familien var samlet, skjøt Dipendra seg selv. Etter at han døde på sykehuset et par dager senere ble hans onkel Gyanendra utropt som ny konge. Fordi Gyanendra og hans upopulære sønn Paras ikke var tilstede under middagen, oppstod det straks rykter om at de sto bak massakren. Disse spekulasjonene var blant årsakene til at monarkiets popularitet sank kraftig etter juni 2001.

Eskaleringen av den væpnede konflikten (2001)

Etter flere mislykkede forsøk startet nye forhandlinger mellom nepalske myndigheter og maoistene i 2001. Maoistene sa seg villige til å inngå en våpenhvile, og det ble holdt flere runder med samtaler. Begge parter viste fleksibilitet, men var uenige om maoistenes krav om en grunnlovgivende forsamling. Prachanda trakk seg følgelig fra forhandlingene. To dager senere angrep maoistene for første gang hæren, som dermed ble dratt inn i konflikten. Myndighetene erklærte unntakstilstand. I 2003 ble det inngått en ny våpenhvile, men enda en gang førte samtalene ikke frem.

Kongens maktovertakelse (2002-2005)

Fra og med 2002 vokste uenigheten mellom kong Gyanendra og regjeringen. På grunn av eskaleringen av den væpnede konflikten i landet var det vanskelig å gjennomføre valg. Da statsministeren ba kongen om å utsette valget, avskjediget kongen ham og tok over den utøvende makten. På lokalt nivå ble alle representantene som var blitt valgt i 1997 for en fem års periode erstattet av statsansatte. De store partiene startet en kampanje for å gjeninnsette regjeringen, men lyktes ikke.

Det hele toppet seg da kong Gyanendra oppløste parlamentet og tok absolutt makt den 1. februar 2005. Med støtte av hæren ble alle viktige politikere satt i husarrest, telefon og internett stengt, og media sterkt sensurert. Det virket som kongen ønsket å gå tilbake til *panchayat*-styret. Etter dette statskuppet hadde Syvpartialliansen, en koalisjon av syv tidligere regjeringspartier, regelmessig kontakt med maoistene. I november kulminerte dette i signeringen av den såkalte 12-punkts avtalen, det viktigste steget i retning av en fredsavtale. De tre viktigste poengene i avtalen var at kongen ble definert som et hinder mot fred, at det var behov for en grunnlovgivende forsamling, og at partene ba om upartisk utenlandsk assistanse.

En ny revolusjon (2006)

Som en reaksjon mot kongens statskupp organiserte partiene store demonstrasjoner og generalstreiker. De begynte i Kathmandu, men spredte seg gradvis til andre byer. Partiene boikottet også lokalvalget, etter avtale med maoistene. Valgdeltakelsen var følgelig veldig lav. Denne *jana andolan II* varte helt til kong Gyanendra den 24. april ga fra seg makten og gjeninnsatte parlamentet. Partiene valgte Girija Prasad Koirala som statsminister. En av de første avgjørelsene som parlamentet tok var å fjerne ordet

hindu fra den offisielle beskrivelsen av landet, og ordet *kongelig* fra alle viktige institusjoner. *His Majesty's Government* ble dermed *the Nepal Government*, og *Royal Nepal Airlines* het fra da av *Nepal Airlines*.

Fredsavtalen (2006)

Maoistene hadde avtalt at de ikke skulle forstyrre partienes aksjoner mot statskuppet i Kathmandu, men de fortsatte sine militære aktiviteter i andre deler av landet. Etter statsminister Koiralas løfte om at det skulle bli dannet en grunnlovgivende forsamling, annonserte maoistene i april en våpenhvile. I juni begynte arbeidet med den midlertidige grunnloven, og det var ledet av Syvpartialliansen og maoistene. Den 21. november signerte partene fredsavtalen. Dermed var den ti år lange *folkekrigen* avsluttet. I samarbeid med United Nations Mission in Nepal, en politisk FN-styrke, flyttet omkring 20.000 tidligere maoistsoldater til ulike leirer der de skulle avvente en politisk avtale om deres skjebne. Deres våpen og eksplosiver ble samlet inn og låst inn i leirene.

Fra maoist-leiren i Ilam: Inngangen og tidligere maoist-soldater.

Foto: Nicolay Paus

Noen referanser

Dixit, Kunda. 2008. *A People War*. Lalitpur: nepa-laya.

Dixit, Kunda. 2009. *Never Again*. Lalitpur: nepa-laya.

Dixit, Kunda. 2009. *People after War*. Lalitpur: nepa-laya.

Hoftun, Martin, William Raeper og John Whelpton. 1999. *People, Politics and Ideology. Democracy and Social Change in Nepal*. Kathmandu: Mandala Book Point.

Hutt, Michael (red.). 1994. *Nepal in the Nineties*. Oxford University Press.

International Crisis Group. 2003-. Regelmessige rapporter om Nepal som er tilgjengelige på www.digitalthimalaya.com/collections/journals/crisisgroup

Koirala, B.P. 2001. *Atmabrittanta. Late Life Recollections*. Lalitpur: Himel Books.

Thapa, Deepak med Bandita Sijapati. 2003. *A Kingdom Under Siege. Nepal's Maoist Insurgency, 1996 to 2003*. Kathmandu: the printhouse.

Thapa, Deepak (red.). 2003. *Understanding the Maoist Movement of Nepal*. Kathmandu: Martin Chautari.

Whelpton, John. 2005. *A History of Nepal*. Cambridge University Press.

I.4. Økonomiske og sosiale forhold

Fattigdom

Nepal er blant de femten fattigste land i verden. En av fem innbyggere lever under fattigdomsgrensen. Dette tallet har bedret seg de siste årene, spesielt takket være omfattende arbeidsmigrasjon (se nedenfor) og en økning i lønningene innenfor jordbruk og andre næringer. I Kathmandu legger man merke til fattigdommen spesielt når man kjører forbi slumområdene. Disse vokste kraftig da folk flyttet til hovedstaden under den væpnede konflikten 1996-2006. Likevel er det spesielt på landsbygda at fattigdommen er størst. Geografisk sett er folk fattigst i fjellene. Sammenlikner man ulike befolkningsgrupper, blir det klart at Daliter, tidligere kasteløse, men også etniske grupper fra fjellene fremdeles utgjør den fattigste delen av befolkningen. De som har vansker med å skaffe seg nok mat finner vi som oftest blant familier der alle jobber innenfor jordbruk eller blant folk som har lite eller ingen egen jord.

Jordbruk

Selv om bare en fjerdedel av Nepals landområde kan dyrkes, jobber rundt 75 % av alle nepalere innenfor jordbruk. De fleste av disse eier lite eller ingen jord og jobber i stedet for andre, og har problemer med å skaffe seg nok mat. For mange er dette i tillegg ikke en fulltids jobb, men kombineres med andre typer arbeid, for eksempel på en fabrikk eller innenfor byggebransjen. Ris, mais og hvete er de viktigste avlingene, men det produseres for eksempel også bygg, bomull, sukkerrør, grønnsaker og sennep. Mange hushold har også dyr som bøfler, kuer, griser, geiter, høns eller ender. Det store flertallet dyrker til eget forbruk. På lavlandet gir dyrkingen overskudd, som selges til andre deler av landet. Fordi de færreste bøndene har vanning, påvirker været jordbruket kraftig. Spesielt en god regnsesong med nok, men ikke for mye, regn til riktig tid, er veldig viktig. Kvinner i rurale områder blir i statistikker ofte beskrevet som husmødre, mens de i praksis i tillegg har ansvar for mye av arbeidet på gården. Konsekvensen er at de jobber lange dager. Over tid har jordbruket dessuten blitt mer og mer kvinnedominert. Dette er blant annet en følge av at mange menn reiser til utlandet for å jobbe.

Arbeidsmigrasjon

Arbeidsmigrasjonen har vart lenge i Nepal. Flere hundre år tilbake fantes det allerede sesongmigrasjon innenfor Nepal og til India. Gurkhaene, som var ansatt i den britiske hæren, er et eksempel på arbeidsmigrasjon til andre land. Spesielt i løpet av de ti siste årene, under eskaleringen av den væpnede konflikten, har omfanget av dette fenomenet vokst kraftig. Det antas nå at cirka en av fire voksne menn jobber i utlandet: Rundt to millioner jobber i India, mens omkring en million har reist til blant annet Qatar, Saudi Arabia, Libanon og Malaysia. Kvinnene blant dem er i mindretall. Generelt reiser

nepalere ut fordi de kan tjene mer penger enn hjemme, hvor undersysselsettingen er et problem. I 2011 mottok 56 % av alle nepalske hushold penger som slektninger sendte hjem (økt fra 24 % i 1996). I tillegg har beløpene som sendes hjem økt kraftig over tid.

Bistand

Nepal har mottatt bistand siden begynnelsen av femtitallet. De første donorene var USA og India, som involverte seg først og fremst av strategiske hensyn. Senere begynte også Kina, Japan, mange europeiske land og FN å bidra. Norge etablerte offisielle diplomatiske

forbindelser med Nepal i 1973, og i 1996 ble landet et av Norges hovedsamarbeidsland. Den norske bistanden fokuserer på styresett og menneskerettigheter, utdanning og energi (se II.1. Utvikling i Nepal). Sistnevnte utgjør ett av områdene som generelt mottar mest bistand i Nepal, sammen med transport og vanningsanlegg. I dag kommer om lag halvparten av landets utviklingsbudsjett, eller cirka 7 % av bruttonasjonalinntekten, fra utenlandske bidrag.

Nepalske gjestearbeidere tar en pause utenfor byggeplassen i Qatar.
Foto: Tristan Bruslé

Vannkraftpotensiale

Det er stor strømmangel i Nepal. I tillegg til at omkring 40 % av befolkningen ikke har elektrisitet, praktiseres det noe som blir kalt *load-shedding*. Dette innebærer at strømmen blir kuttet et visst antall timer hver dag for å sørge for at alle får litt strøm i løpet av dagen. I Kathmandu kan man i de verste periodene ende opp med bare syv timer strøm per døgn – halvparten av dette kan komme midt på natten. Strømmangelen er på mange måter et paradoks, fordi Nepal er ett av landene i verden med høyest vannkraftpotensiale. Med sine omkring seks tusen elver kunne Nepal i teorien vært selvforsynt med strøm, og i tillegg tjent godt på eksport av strøm til India. Under den ti år lange væpnede konflikten var det liten investering i denne sektoren. Dette pluss kraftig økning i etterspørselen forverret strømsituasjonen. Investeringene har nå tatt seg opp, men hemmes av det nepalske byråkratiet. Spesielt vanstyre, korrupsjon og politisk innflytelse fører til at energikrisen ikke blir mindre. Hvis disse problemene blir tatt hånd om kan *load-shedding* fases ut i 2015.

Ulikhet

Nepalske barn blir fra de er født konfrontert med de store ulikhetene som karakteriserer samfunnet de bor i. Kaste representerer fremdeles en viktig forskjell (se I.2. Folkegrupper, kultur og religion), selv om klasse også blir mer og mer viktig, spesielt i en by som Kathmandu, hvor man i dag ser mye

større ulikhet innenfor kaster enn før. I hvilken grad barn blir konfrontert med kastediskriminering er avhengig av hvor de bor og hvilken skole de går på. Noen barn i Kathmandu vokser opp uten å merke så mye til det. Andre sier at de på skolen behandler hverandre likt, men at de ikke kan fortelle foreldrene sine at de faktisk gjør det. På andre skoler må Daliter, tidligere kasteløse, sitte atskilt fra andre barn og de risikerer strenge straffer hvis de rører lunsjen til ikke-Dalit barn.

En annen viktig forskjell er mellom jenter og gutter. Når en kvinne er gravid håpes det i mange familier at hun skal føde en sønn. Sønner blir sett på som økonomisk viktige, fordi det er deres ansvar å ta vare på foreldrene når de blir eldre. Døtre derimot flytter til mannens familie når de gifter seg og får ansvar for hans foreldre i stedet. Dette blir ofte nevnt som grunn til hvorfor man investerer mindre i jenters enn i gutters skolegang. Det at familier ønsker seg en sønn har også en religiøs grunn, spesielt blant hinduer. Mange mener nemlig at man bare kan komme til himmelen om ens kremeringsbål tennes av en sønn.

Helse

I Nepal er det stor risiko knyttet til fødsel. Ulike tiltak har imidlertid forbedret situasjonen kraftig de siste årene, både for mor og barn. Myndighetene betaler nå for eksempel kvinners transport til nærmeste helsestasjon. Dette har ført til at flere kvinner føder med hjelp av kvalifisert personale. Mange har dessverre ikke tilgang til leger eller annet helsepersonale, spesielt i avsidesliggende landsbyer. Leger, selv statsansatte, vil ofte ikke bo ute i distriktene, selv om de er forpliktet til det. Det er i tillegg ganske vanlig at lokale helsestasjoner (health post) er stengt med en lapp på døra der det står at legen deltar

på seminar i Kathmandu, er på reise, eller noe annet. Denne situasjonen gir en stor skjevhet til fordel for byene.

Et annet viktig tiltak er at det siden 1990 finnes kvinnelige helsefrivillige på lokalt nivå. Disse kvinnene har som oppgave å spre oppmerksomhet rundt helse og sykdom, spesielt knyttet til graviditet, fødsel, og familieplanlegging. Især prevensjon har uten tvil bidratt til å redusere antall fødsler til tre barn per kvinne. Videre hjelper de frivillige til med helseproblemer, og henviser mer alvorlige saker til helsestasjonen. En ting som de er spesielt opptatt av er feil- og underernæring hos barn. Dette er et problem for omtrent halvparten av barna i Nepal. Det er også den viktigste årsaken til at barn under fem år dør. Når man er på besøk i Nepal legger man ofte merke til at barn ser små ut for sin alder. Denne kortvokstheden er en følge av feil- og underernæring, ofte i kombinasjon med infeksjoner, og fører i mange tilfeller til problemer

Det kan være en utfordring å få pasienter til nærmeste helsestasjon. I Midlands og i fjellene er ofte eneste mulighet å bære pasienter i en kurv. Foto: Borgny Ween

når barna blir eldre.

Psykisk helse er det lite kunnskap om i Nepal, samtidig som det er ganske tabubelagt. Folk flest gjenkjenner ikke symptomene på psykiske problemer, og mange tror at psykisk sykdom ikke kan kureres. Familien og lokalsamfunnet ser ofte på folk som sliter med psykiske problemer som en skam og en byrde. Mange blir overlatt til seg selv og mishandlet. Noen ser ingen annen utvei enn å begå selvmord, i dag faktisk den viktigste dødsårsaken blant kvinner mellom 15 og 50 år. Den tiårige væpnede konflikten har ført til høyere forekomst av psykiske problemer enn det man forventer i et samfunn. I tillegg er alkoholavhengighet et problem: Blant alle som blir lagt inn på sykehus i Nepal har mellom 15 og 30 % problemer som på en eller annen måte er knyttet til alkoholavhengighet. Hjelpetilbudet for psykisk syke øker, men er fremdeles ganske begrenset. Nepal har for eksempel bare en psykiater per en million innbyggere, og de fleste av dem jobber i Kathmandu.

Skole og arbeid

Barnehage er noe ganske nytt i Nepal, men antallet har økt kraftig i de siste årene. Det antas at cirka fire av ti barn som begynner i første klasse i dag har gått i en eller annen form for barnehage. Også i rurale områder opprettes det nå barnehager, både knyttet til offentlige og til private skoler. Kvaliteten varierer: Mens noen minner om barnehager i Norge ser andre ut som en vanlig skole, hvor treåringer i skoleuniform kopierer alfabetet fra tavlen.

Året et barn fyller seks år, kan det begynne i første klasse. Mange begynner imidlertid allerede året før. I dag går ifølge UNICEF cirka 64 % av jentene i Nepal på barneskolen, mot 78 % av guttene. Barn kan enten gå på en offentlig eller på en privat skole. De barna som går på en offentlig skole får undervisning på nepali, mens det på private skoler undervises på engelsk. Siden det er mye lettere å få en godt betalt jobb i Nepal når man kan godt engelsk, er det mange foreldre som sender barna på en privatskole, også om det betyr at de må ofre andre ting. På private skoler består dessuten mange flere barn den viktige nasjonale eksamen etter tiende klasse.

Mange foreldre investerer mer i sønnene enn i døtrene. Dette fører til at gutter oftere blir sendt på privatskole, mens søstrene går på offentlig skole. Offentlige skoler har ofte ikke nok lærere, og heller ikke nok klasserom. De skal være gratis, men det er i praksis ikke alltid tilfellet. Når skolen ikke får penger fra staten til alle lærerne, føler de ofte at de ikke har noe annet valg enn å be foreldrene om skolepenger. Likevel er de billigere enn privatskolene. Både på offentlige og på private skoler legges det mest vekt på disiplin og det å lære ting utenat, heller

Skolebarn i Jomsom.

Foto: Per Helmersen

enn på kreativitet og det å tenke kritisk. Barn skal adlyde læreren, og det er vanlig med fysisk straff.

Mange barn i Nepal er involvert i ulike typer arbeid. De aller fleste hjelper foreldrene sine hjemme på gården gjennom for eksempel å hente vann og å samle inn ved til matlaging og gress for dyrene. Spesielt jenter passer mindre søsken og lager mat. De fleste barn gjør dette om morgenen og på kvelden, og går på skole på dagtid. Noen barn jobber imidlertid også på dagtid og går ikke på skole. På landsbygda kan det være fordi de jobber sammen med foreldrene på gården, i byene jobber de ofte i en fabrikk eller som hushjelp hos rikere familier. Barnearbeid er en sammensatt problemstilling. Barna jobber fordi foreldrene trenger inntektene, slik at familien kan overleve. Å fjerne alle barn fra fabrikkene, eller å stenge fabrikkene hjelper lite om man ikke samtidig har andre tiltak. Om inntekten fra barna tas vekk, må familien hjelpes på en annen måte. Visse organisasjoner gjør i så måte et godt arbeid gjennom å støtte familiene med ris og andre matvarer, samtidig som de betaler alle kostnader knyttet til barnets utdanning. Både barnet og familien blir fulgt tett opp, og støtten fortsettes så lenge barnet møter opp på skolen. En slik tilnærming gir ofte gode resultater.

Det er flere og flere barn som går på skolen i Nepal, og det sees på tallene for lese- og skrivekyndighet. Ifølge UNICEF kan 58 % blant befolkningen lese og skrive. Blant ungdom mellom 15 og 24 år er tallet 80 %. Mange voksne som ikke fikk muligheten å gå på skole som barn, eller som bare gjorde det et par år, lærer å lese, skrive og regne gjennom såkalt uformell utdanning. Denne undervisningen pleier å være tilpasset deltakernes arbeidstid, og er derfor gjerne tidlig på morgenen eller sent på kvelden.

Noen referanser

Ahearn, Laura M. 2004. *Invitation to Love. Literacy, Love Letters & Social Change in Nepal*. New Delhi: Adarsh Books.

Bennett, Lynn. 2002. *Dangerous Wives and Sacred Sisters*. Kathmandu: Mandala Book Point.

Grennan, Conor. 2011. *Little Princes: One Man's Promise to Bring Home the Lost Children of Nepal*. London: HarperCollins.

Liechty, Mark. 2008. *Suitably Modern. Making Middle-Class Culture in Kathmandu*. Kathmandu: Martin Chautari.

Valentin, Karen. 2005. *Schooled for the Future? Educational Policy and Everyday Life Among Urban Squatters in Nepal*. Connecticut: Information Age Publishing.

von der Heide, Susanne og Thomas Hoffmann (red.). 2001. *Aspects of Migration and Mobility in Nepal*. Kathmandu: Ratna Pustak Bhandar.

1.5. Politiske forhold i dag

Den grunnlovgivende forsamlingen

Etter to utsettelse ble valget for den grunnlovgivende forsamlingen gjennomført den 10. april 2008. Mot all forventning vant maoistene dobbelt så mange plasser som Nepali Congress, mens UML kom

på tredje plass. Forsamlingen består av 601 medlemmer og representerer 25 partier (se listen til slutt i kapitlet). Takket være kjønnskvoeringen er en av tre medlemmer kvinner, og også andre vanskeligstilte grupper, som Daliter (tidligere kasteløse) og etniske minoriteter ble valgt inn. Under forsamlingens første møte ble monarkiet avskaffet, en avgjørelse som ble støttet av et stort flertall av medlemmene. Ram Baran Yadav, fra Nepali Congress, ble valgt som republikken Nepals første president.

Den midlertidige grunnloven ga den grunnlovgivende forsamlingen to år for å skrive den nye grunnloven. Prosessen har imidlertid vært vanskelig og skriveperioden er allerede forlenget flere ganger: Først med et år, så to ganger med tre måneder til slutten av november 2011, da den på nytt ble utsatt med seks måneder. Partiene er uenige om mye, men det er fortsatt spesielt to store temaer som er vanskelige:

(1) Hvilken type føderalisme Nepal skal ta i bruk, og (2) Hvilken styreform landet

ønsker (parlamentarisme eller presidentmodellen). Spørsmålet om hva som skulle skje med de tidligere maoistsoldatene har vært kontroversielt og bidratt til å forsinke arbeidet med grunnloven. I 2011 kom man et stykke videre med denne saken ved at disse soldatene aksepterte tilbud om enten rehabilitering med pensjon eller integrering i det nepalske forsvaret.

Utpå dagen var det ganske stille i et valglokale i Lalitpur. De fleste stemte tidlig om morgenen.
Foto: Annelies Ollieuz

Tarai

Under *panchayat* lå fokuset på nasjonsbygging, under mottoet "ett land, en drakt, ett språk". Dette refererte til kulturen til den dominerende hill-befolkningen, og fikk andre grupper til å føle seg ekskluderte. Spesielt Madhesi, befolkningsgrupper som bor både på den nepalske og den indiske siden av den sørlige grensen, følte ofte at de ble undertrykket. Den massive migrasjonen fra hill-områdene til Tarai forsterket denne følelsen, især fordi dette førte til at mange Tarai-boere mistet jord på uærlige måter. I Tarai hadde man lenge valgt å ivareta sine interesser gjennom de etablerte, allmenne partiene og ikke gjennom Tarai-spesifikke partier. Ustabiliteten som begynte i 2006 åpnet imidlertid for forhandlinger med staten, og flere Tarai-partier grep denne muligheten til å kreve en større plass i det politiske sentrum i Kathmandu. Over tid ble flere avtaler inngått med regjeringen, men fordi sistnevnte stort sett ikke har overholdt avtalene, førte det til enda mer frustrasjon og vold. Det har i tillegg blitt mye vold fordi noen av de nyopprettede politiske partiene i praksis er militante grupper uten en politisk agenda.

Økt betydning av etnisitet

Det er ikke bare i Tarai det i dag legges mye vekt på identitet i politikken. Også i andre deler av landet ser etniske grupper på utviklingen av det såkalte 'Nye Nepal' som en mulighet for å få økt anerkjennelse

og større innflytelse. Maoistene har spilt det etniske kortet helt siden de startet konflikten. Dette er en av grunnene til at de har fått stor oppslutning blant marginaliserte kaster og etniske grupper. I dag er etnisitet på nasjonalt nivå et tema spesielt i diskusjonene om hvilken type føderalisme Nepal skal innføre.

Lokaldemokrati

Etter gjeninnføringen av demokratiet i 1990 ble landet administrativt sett inndelt i 75 distrikter. Hvert distrikt ble igjen delt inn i et antall såkalte Village Development Committees (VDC), som alle består av 9 wards. I de to rundene med lokalvalg som ble holdt på 1990-tallet fikk befolkningen muligheten til å velge sine lokale representanter, helt ned til ward nivå, en ordning som det settes stor pris på. I avsnittet om kongens maktovertakelse (2002-2005) nevnte vi at disse valgte representantene i 2002 ble erstattet av statsansatte. Etter fredsavtalen ble det introdusert en ny ordning der de politiske partiene som var registrert i en VDC satte sammen en komité med representanter for flere partier. Denne komiteen hadde det samme ansvaret som de valgte representantene hadde før. I begynnelsen av 2012 ble komiteene nedlagt fordi de var blitt for korrupte. Så lenge politikerne på nasjonalt nivå ikke blir enige om en alternativ løsning er det igjen de lokalt statsansatte som er ansvarlige. Mangelen på lokaldemokrati har ført til en større avstand mellom befolkningen og beslutningstakere på lokalt nivå, i tillegg til at partienes innflytelse har nådd nye høyder.

Politiske partier som ble representert i den grunnlovgivende forsamlingen etter valget i 2008

Partier med den største representasjonen:

Unified Communist Party of Nepal (Maoists)

Nepali Congress

Communist Party of Nepal (UML)

Madhesi Jana Adhikar Forum, Nepal

Madhesi Jana Adhikar Forum Democratic

Tara-Madhesh Loktantrik Party Nepal

Andre partier:

Sadbhavana Party

Rastriya Prajatantra Party

Communist Party of Nepal (United)

Rastriya Prajatantra Party Nepal

Communist Party of Nepal (Marxist-Leninist)

Communist Party of Nepal Marxist-Leninist (Samajbadi)

Nepal Workers Peasants Party

Rastriya Janamorcha

Rastriya Janshakti Party

Communist Party of Nepal (Unified)
Nepal Sadbhavana Party (Anandidevi)
Nepal Janata Dal
Rastriya Janamukti Party
Sanghiya Lokantrik Rastriya Manch
Chure Bhawer Rastriya Ekta Party Nepal
Dalit Janajati Party
Nepal Lokantrik Samajbadi Dal
Nepal Parivar Dal
Samajbadi Prajatantrik Janata Party, Nepal

Noen referanser

- Das, Arun K.L. and Magnus Hatlebakk. 2010. *Statistical evidence on social and economic exclusion in Nepal*. Kathmandu: Himal books.
- Dixit, Kanak Mani. 2011. *Peace Politics of Nepal. An opinion from within*. Lalitpur: Himal Books.
- Gaige, Frederick H. 2009 (1975). *Regionalism and National Unity in Nepal*. Lalitpur: Himal Books.
- Gellner, David N. and Krishna Hachhethu (red.). 2008. *Local Democracy in South Asia. Microprocesses of Democratization in Nepal and its Neighbours*. Sage Publications.
- Guneratne, Arjun. 2002. *Many Tongues, One People. The Making of Tharu Identity in Nepal*. Ithaca og London: Cornell University Press.
- Hatlebakk, Magnus. 2009. "Sosial eksklusjon i Nepal, berre retorikk?" *Hamro Patrika*, nr. 2, 2010, side 18-21.
- International Crisis Group. 2003-. Regelmessige rapporter om Nepal som er tilgjengelige på www.digitalhimalaya.com/collections/journals/crisisgroup

Phewa tal i Pokhara med Machhapuchhre i bakgrunnen.

Foto: Manohar Pradhan

Del II: Nepal i forandring

II.1. Utvikling i Nepal

Utviklingsbegrepet

Vi har en forestilling om ”utvikling” som noe lineært, fra en situasjon som er ille til noe som er bedre. Våre forestillinger er også påvirket av hva som er god og dårlig utvikling. Dermed blir ”utvikling” et ladet ord som egentlig ikke er så egnet til å fortelle så mye om et land med mindre vi er veldig nøye med å forklare sammenhenger. I denne korte gjennomgangen med utvalgte temaer får du et visst innblikk, men for mer informasjon bør du søke i referansene til dette kapittelet.

Med en gang du kommer til Nepal vil du skjønne at begrepet ”utvikling” og oppfattelsen av det gode liv kan være mangfoldig. Referansepunktene i livet er helt opplagt veldig forskjellige fra hva vi er vant til. For eksempel kan tidsbegrepet være annerledes enn i Norge. I Nepal oppfattes tiden gjerne som sykklisk, ikke lineær, og innenfor tidsaldre. For hinduene er tiden vi nå er inne i, *Kali Yuga*, epoken da verden vil gå under. Tiden ruller, og for buddhistene er forestillingen ofte slik at tid bygges, ikke forbrukes, som hos oss. Dette siste har våre hjemlige øko-filosof Sigmund Kvaløy Sætreng, Arne Næss og Nils Faarlund påpekt som et godt eksempel fra Nepal på en positiv livsforståelse, og et grunnlag for bærekraftig samfunnsutvikling.

Det finnes knagger som kan hjelpe oss på vei til å skjønne hva utvikling er. Den mest generelle omfatter mål og indikatorer på den menneskelige tilstand og velferd som nasjonene er blitt enige om. De mest spissede er Tusenårsmålene som FN har satt opp for utviklingen fram til 2015. En serie med indikatorer inngår i det som oppsummeres som *Human Development Index* (HDI) og som FNs Utviklingsprogram UNDP baserer sin vurdering av lands utvikling på: Forventet levealder, gjennomsnittlig års utdanning, forventet antall års utdanning, gjennomsnittlig inntekt per innbygger. Verdensbanken lager liknende rapporter, og strategier for utryddelse av fattigdom i lavinntektslandene.

I *World Development Report* for 2011 havner Nepal blant de minst utviklede landene i verden, men hoppet noen plasser oppover, til nr. 157 av 187 land. Etter fredsslutningen og valget i 2008 ser vi altså en klar framgang, hjulene begynner å komme i gang igjen, folk har mer tiltro til at det er blitt sikrere å arbeide, investere og satse. Nepal når likevel ikke Tusenårsmålet om å halvere andelen mennesker som lever i ekstrem fattigdom innen 2015.

Organisering for utvikling

Et sant mangfold organisasjoner, institusjoner, individer og myndigheter organiserer tiltak for å forbedre situasjonen i landet, både innen sine nisjer og gjennom bredere anlagte støtteordninger. Statens rolle

og nasjonsbygging har alltid vært sentrale temaer hos internasjonale bidragsytere, mens folks opplevelse av nettopp stat og myndigheter ofte har vært negative, historisk sett. Staten fungerte langt inn på 1900-tallet mest for skatteoppkreving. Folks holdepunkter for trygghet og samhold er derfor i liten grad staten, men familie, storfamilie, klan, etnisk gruppe, landsdel og så nasjonen, i den rekkefølgen.

Utviklingsarbeidet blir koordinert gjennom nasjonale og internasjonale organer. De viktigste nasjonale er *National Planning Commission* som lager periodiske planer og overordnet planlegging, sortert som et faglig innflytelsesrikt råd under statsministeren. *The Social Welfare Council* samordner arbeidet til frivillige organisasjoner og sivilsamfunnet forøvrig slik at det passer inn i langsiktige strategier. De forskjellige ministeriene tar hånd om sektoraktiviteter slik som helse, mens overordnede ministerier som finansministeriet og statsministerens kontor involverer seg på tvers av sektorene. Blant internasjonale organer er det Verdensbanken, Asia-banken, FN og EU som er mest aktive. Verdensbanken lager periodiske strategier for Nepal for å samordne prioriteringer, aktiviteter og institusjoner.

I Nepals 75 distrikter har ministeriene som er involvert i utviklingstiltak *line agencies*, med fagpersoner som ivaretar sektorene og ser til at planene blir utført lokalt, ikke helt ulikt fylkesmannsembetet i Norge. Verken på distriktsnivå, *District Development Committee* (DDC), eller i de nær 4000 kommunene, *Village Development Committee* (VDC), finnes det folkevalgte organer som kan stå for en demokratisk politisk styrt gjennomføring av utviklingsarbeid. Disse lavere politiske organene ble opphevet av kongen i 2002, og siden har de ikke vært forsøkt gjeninnført (se avsnittet om lokaldemokrati i I.5. Politiske forhold i dag). Det sier seg selv at dette er problematisk med hensyn til demokratisk innflytelse på lokale utviklingstiltak. Rollen til sivilsamfunnsorganisasjoner, såkalte international non-governmental organizations (INGOs), non-governmental organizations (NGOs), community-based organizations (CBOs) og mer løst organiserte folkelige rettighetsdrevne organisasjoner, er svært viktig for Nepals lokalsamfunn. En positiv trend er at på grunn av fredsslutningen, er det nå en friskere privat sektor og sivilsamfunnssektor som er villige til å satse. I flere VDCer er det lokalpatriotiske krefter som har stimulert til lokalt samarbeid mellom privat sektor, sivilsamfunn og politiske partier, og her skyter utviklingen fart.

Nepal har vært noe av et laboratorium for forskjellige teorier om utvikling og testing av tiltak i praksis. På mange områder har det ledet til dundrende fiaskoer. Men det har også vært et knippe spektakulære suksesser, som blir beskrevet senere i kapitlet. Når fiaskoene har vært så mange, bunner det kanskje mest i at de natur- og kulturgitte forholdene, samt landets sosiale og politiske dynamikk, er vanskelige å forstå og framskrive. Prosjektenes design kan av og til være helt feil før start. Det er mange oppskrifter på utvikling, og fasiten er dårlig. Boka *Village Decision-Making in Nepal* gir et morsomt innblikk i hvordan ting går skeis. Geografen og samfunnsdebattanten Harka Gurung (han omkom i en helikopterulykke i 2006) utga i 1984 boka *Nepal: Dimensions of development (Bikas-Binas)* for å påvise hvor nær hverandre begrepene utvikling (*bikas*) og ødeleggelse (*binas*) er i Nepal, bokstavelig talt. I 1991 skrev antropologen Dor Bahadur Bista boka *Fatalism and Development*, en sviende kritikk mot hindu-elitenes kontroll i Nepal, og forsvant prompte i villmarka. Det spekuleres fortsatt i om bokas innhold traff blink så til de grader at Bista ble tatt av dage.

Levevilkårene i Nepal

Statistisk sett står det ikke bra til i Nepal. I 2011 var Nepals *Human Development Index* (HDI) 0,458. Til sammenligning var HDI i Norge 0.975, i Storbritannia 0,863, i Qatar 0.757, og i India 0.568. I analyser av utvikling er det vanlig å dele opp befolkningen i *ikke fattig*, *fattig*, og *svært fattig*. 31 % av Nepals befolkning lever under den offisielle absolutte fattigdomsgrensen som er 1.25 US dollar per dag og utgjør de som er svært fattige. Dette plasserer Nepal i gruppen med de minst utviklede land. Det forventes at befolkningens helsetilstand kan forbedres i årene framover, spesielt at spedbarnsdødeligheten går ned. Dette skal oppnås ved folkeopplysning, massevaksinering, etablering av helsetjenester i fjerne områder, og flere og bedre sykehus. Like fullt er det mangelsykdommer som tar livet av folk i Nepal, ikke at de blir eldre. Fortsatt er antatt levealder etter oppnådde 5 år bare 63 år.

Men gjennomsnittene skjuler kontrastene; i 2006 var Nepals HDI i byområder 0.630, på landsbygda 0.482. Dette betyr at bare du kommer litt utenfor Kathmandudalen beveger du deg fra relativ velstand, ja, noen bor og lever rent luksuriøst, til rett inn i middelalderske leveforhold. Også på landsbygda er

Slum langs Bagmati-elven i Kathmandu.

Foto: Marit Bakke

det dramatisk kontrast mellom de som har nok, og de som er virkelig fattige. Samtidig er skillene ikke helt opplagte, fordi makt og status ikke nødvendigvis tilsier rikdom. Det motsatte er imidlertid tilfelle. Penger teller. Store slumområder i de største byene er et relativt nytt fenomen, og har kommet med noen arbeidsintensive industrier, folk som har flyktet inn fra landsbygda på grunn av den væpnede konflikten og et økende antall mennesker uten tak over hodet.

Tilgang, utestengning og patriarkat

De tradisjonelle elitene, Brahminere og Chhetrier fra den indo-ariske folkegruppen, er ganske utbredt blant de fattige bøndene. Både kultur og konservative vaner kan gi dem et mindre handlingsrom i forhold til en moderne økonomis muligheter. Antropologen Christoph von Fürer-Haimendorf beskrev dette allerede på 1970-tallet og omtalte kontrasten til mer mulighetssøkende folkegrupper som *the conservative tiller* vs. *the entrepreneurial trader*. Etnisk gruppe og kastetilhørighet er viktige faktorer for å bestemme tilgangen til arbeid, offentlige tjenester, kreditt, og ikke minst land. Det gjelder også for adgangen til politikk, rettsvesen og organer som vil tale din sak. Statistikken viser at rundt 90 % av offentlig ansatte tilhører en av de to nevnte kastegruppene Brahmin og Chhetri, samt den etniske gruppen Newar (se Del I, Folkegrupper, religion og kultur). Lavkastegrupper, visse etniske grupper og den muslimske minoriteten danner et sosioøkonomisk bunnsjikt, og disse er overrepresentert i kategorien *svært fattig*. Samfunnet er ekstremt hierarkisk, noe som trenger inn i alle sosiale relasjoner. Blant alle hindre for utvikling er denne mangelen på likhet og rettferdighet den mest rotfestede, som

gjør det vanskelig å oppnå god fordeling og solidaritet.

Maoistopprøret klarte ikke å rokke vesentlig ved dette forholdet. Nepals samfunnsorden og folks holdninger er også ekstremt paternalistiske og patroniserende, og kvinner i Nepal lider under en mannsdominans som gir seg utslag i at kvinner dør før menn. Biologisk er det normalt omvendt. Dette skyldes mange barnefødsler under dårlige forhold, mentalt press og undertrykking, siste prioritet ved matfatet, hardt arbeid og langt mer enn menn målt i timer, og lite utdanning. Å angripe disse forholdene kalles på utviklingsspråk *social inclusion*. Interessant nok er det endringer å spore i dette bildet, og siste folketelling i 2011 viser at kvinners levealder øker og at kvinnene føder færre barn. I 2008 publiserte den britiske statlige Department for International Development (DFID) en rapport om kjønn og sosial inkludering i Nepal.

Matsikkerhet

En ofte brukt måte å angi fattigdomssituasjonen på i Nepal er ved å estimere antall måneder i året folk i forskjellige deler av landet kan spise to komplette daal bhat – eller tilsvarende – måltider. Slike estimer foretar både Verdens Matvarefond, nasjonale myndigheter og utviklingsorganisasjoner. Dermed får man et kart som viser hvor i landet mat- og inntektssituasjonen er kritisk. Noen områder i Nepal er kronisk matusikre, spesielt i distriktene Humla, Mugu, og Kalikot i den midt-vestlige regionen, og i Bajura og Achham i den mest vestlige regionen, samt i deler av Chure-åsene og i Tarai. Periodisk kronisk matmangel, som er tilfelle i sydlige Humla, Mugu og Bajura, betyr at folk ikke kan spise fulle måltider i deler av året, at de spiser ville vekster med lavt næringsinnhold, og at matinntaket innskrenkes til ett måltid om dagen, eller at de hoppes over. Andre deler av landet kan oppleve midlertidig svikt i avlingene eller politiske konflikter som gir seg utslag i dårlige år. Målt på denne måten får man et grovt bilde. Helt konkret finner man at antallet matsikre husholdninger er langt mindre blant Daliter og marginale etniske grupper, slik at midt i byene kan du finne sult. Slettes ikke alle steder i Nepal egner seg til jordbruk, og mange steder klarer man ikke å tyne mer ut av jorda med de hendene som finnes i storfamilien og den

Jordbruk i bratt lende i Lali.

Handelsreisende fra Tibet.

Vedsanker i Humla. Foto: Olav Myrholm

jorda og beitemarka som er. Da har folk tradisjonelt spedd på med handel, karavanedrift og midlertidig arbeidsmigrasjon til India (se I.4. Økonomiske og sosiale forhold).

I løpet av de siste ti årene har antallet som reiser ut av landet for å arbeide i India, Araber-statene, Malaysia og noen få andre steder økt til nesten 2 millioner. Med inntektene de sender hjem kan fattige husholdninger i marginale områder få tilstrekkelig med penger til å bli matsikre og komme seg over fattigdomsgrensen. Når utkommet overstiger det mest basale behovet, settes pengene typisk inn i ungenes utdanning og bygging av *pakka*, et hus med skikkelig murvegger og tak. Mange flytter til byen, og på trekkingtur kan man se landsbyer som er nesten helt forlatt, og store områder med landsbyer der det er mest gamle og kvinner tilbake.

Jordbruk, skogbruk, fiske og dyrehold

Med 80 % av husholdningene på bygda er Nepal fortsatt overveiende et jordbruksland. Økonomisk sett utgjør jordbruket 34 % av BNP (2009). Tradisjonelt er gårdsdriften variert, orientert mot sjølforsyning og med husdyrhold, skogsdrift, urtesamling, fiske og annet i tillegg. Ofte er det en eller annen vekst eller litt dyreavl som kan gi salgsinntekter. Både te og kaffe er slike vekster, *cash crops*. Jordbrukets produktivitet er svært avhengig av grønn gjødsel og fôr fra skogteiger. Derfor har de fleste grender og landsbyer en *community forest*. Mange gårder driver kombinasjonsdrift med annet arbeid som blant annet håndverk og sesongarbeid, og det er vanlig at noen fra husholdningen reiser for å arbeide i utlandet. Men i lys av behovene og befolkningsøkningen (2 % i gjennomsnitt 2000-2009, men synkende), kan ikke jordbruket bidra til hurtig vekst i Nepals økonomi, slik som *National Planning Commission* og regjeringen tidligere forespeilte seg. Kulturelle forhold knyttet til arv bidrar også til at jorda splittes opp og gjør det upraktisk å dyrke den effektivt. Det finnes ingen odelsrett til land. Disse forholdene betyr at Nepal vil fortsette å være netto matimportør.

Det er imidlertid mange lovende tiltak i landbruket som begynner å slå rot. Bedrede dyrkingsteknikker, spesielt såkalt risintensivering, og relativt enkle, organiske jordforbedringsteknikker, drivhusbruk og

Chinnu, en form for hirse.

Kvinner høster hirse.

Foto: Olav Myrholm

små irrigasjonsanlegg viser gode resultater. Å beholde artsvariasjonen i åkrene viser å være en styrke mot virkningene av hyppige værsvingninger og effekten av klimaendringer. Samtidig er det en tilpasning til terreng og mikroklima der moderne industrijordbruk med store enheter ikke passer inn. Dette kan øke produksjonen og sikre mat til flere.

Det er mange landløse jordbruksarbeidere i Nepal, og deres ønske er nok først og fremst å få seg et landstykke. Identitetspapirer, bankkreditt, husbygging, ja mange viktige ting i en nepalers liv avhenger av at han/hun eier eller har tilgang til land. Temaet landreform er framme stadig vekkt, men ingen regjering har tatt mot til seg for

å gjøre noe effektivt med det. I Nepal er problemet at det fra naturens side er lite tilgjengelig land, at det er få virkelig store landeiere, og at det meste som kan dyrkes er i bruk. Det er også få virkelig store landeiere som sitter på jord som kan fordeles. Nepal har 25 % mindre jordbruksland per innbygger enn Bangladesh, og fordi jorda er distribuert bedre i Nepal har ganske mange litt å fø seg på, men ikke nok. Det er dermed ikke mye land å re-distribuere. Det er riktignok mye dårlig utnyttet land tilhørende *absentee landlords* i Tarai, land som det kan gjøres noe med ved for eksempel å leie den ut til folk som vil drive jordbruk. Leiekontraktene kunne med fordel ha vært regulert til dyrkerens fordel, nå får gjerne eieren halvparten av avlingen, noe som ikke ansporer til stor innsats.

De fleste landsbyer av noen størrelse i Nepal har sin egen *community forest*, som drives på dugnadsbasis, som kooperativ eller allmenningsskog. Dette er en av de store utviklings-suksessene i Nepal, og store områder har fått skog der det før var nakent land etter tidligere snauhogst. Nepals suksess eksporteres nå til andre utviklingsland som strever med samme problematikk omkring jorderosjon, overbeite og ukontrollert hogst i allmenninger.

Småfehold og bøffelhold er også vanlig. Skogen gir fôr, dyra gir gjødsel, melk og kjøtt, akkurat som i Norge da vi drev med lauving til dyra. I de nordlige områdene der det er setring og store beiteområder i høyfjellet, kan du støte borti store drifter med sau og geit som holdes for kjøtt, saueull og geitashminna-ull, og til transport. Både sauer og geiter kan trenes opp til å gå med kløv i karavanefrakt, ofte fra Tibet til åsene i sør. Vannbøfler er de viktigste mjølkedyrene i Nepal, og av storfe ellers foretrekkes okser som kan brukes som trekkdyr. I fjellet gjør yak og nak (yak-kua) samt blandinger med ku samme jobben. Til transport i fjellet brukes også eseler, tibetanske hester og muldyr.

Utfordringene er å holde på den genetiske kvaliteten og sikre gode beiter, samt å effektivisere dyredriften siden det blir færre barn som kan passe dyrene. Både at barnetallet minker og fraværet på grunn av skolegang gjør at den gamle måten å drive gården på blir vanskelig. Kontrasten mellom det østlige Nepal og områdene i vest er kolossal, i øst er det mer regn og dermed grønt og fruktbart så å si hele året.

I landsbyen Arwa nord for Pokhara dyrkes det bønner. «Arwa Beans» er blitt en nasjonal handelsvare. Foto: Olav Myrholt

Fiskeoppdrett i Phewa- og Begnas-sjøen i Pokharadalen.

Foto: Olav Myrholt

Dyrene kan dermed settes på bås og føres opp til melk- og kjøttproduksjon, mens det i vestlige Nepal kreves større arealer, effektivisering og bedre sosial organisering for å få økt produksjon.

Nepalerne er begeistret for å spise fisk, men fiskeriene er beskjedne. De er konsentrert i Tarai og i de store elvene. Tarai har tradisjonelle fiskekulturer og fiskerkaster, især er Tharuene flinke fiskere. Akvakultur, mest i form av karpedammer, fisk i små nett nedsenket i vannet og kommersiell oppdrett av regnbueørret, har skutt fart. Det finnes mye av dette i nærheten av byene, i innsjøene ved Pokhara og i store deler av østlige Nepal. Fisken settes ut i mærdene som henger fra trerammer. Mye av fisken er gresskarpe som lever av vannplanter som kuttes i vannet, som vist på bildet.

Infrastruktur: Veier, telekommunikasjon og strøm

Som vandrende i Nepals åser og fjell nyter turister fraværet av støyende motorkjøretøy og hard asfalt, men denne gleden deler neppe lokalbefolkningen. I uminnelige tider har nepalerne gått på mer eller mindre brede stier for å frakte det de trenger i hverdagen, blant annet mat, materialer til bygging av hus og bruer, og fór til dyra. Noen av disse stiene har vært benyttet av karavanene som brakte ris fra Nepal til Tibet og salt fra Tibet til Nepal.

Veibyggingen i Nepal begynte så smått på 1950-tallet, først i Kathmandudalen og deretter utover i landet. I dag skjer det en massiv utbygging av veier i Nepal, mest bygdeveier, og poenget er å knytte bygda til markeder, skoler, sykehus og offentlige kontorer. Veiutbyggingen drives fram av kommuner og distrikter, sjelden med midler fra internasjonal bistand. Utbyggingen av hovedveiene har ikke kommet riktig i gang etter fredsslutningen i 2008, og standarden på de eksisterende veiene er derfor høyst variabel. I 1965 ble en bilvei fra Kathmandu til Lhasa ferdigbygget, noe som betød mye for Kinas handel med landene i sørøst Asia. Den omfattende transporten med tunge lastebiler bidro etter hvert til stadig dårligere veistandard og, med det, mindre handelstrafikk. Veien fra Kathmandu til Tibet er nå renoverert og åpnes snart, gjennom Rasuwa distriktet der Langtang nasjonalpark er. Også en vei sørover til Tarai, fra Dhulikhel, gjennom Sindhuli til Janakpur, åpnes snart.

Den væpnede konflikten ødela 80 % av Nepals kommunale bygninger, og gjenreisningen av disse og de

Sti i Kermi, Humla.

Typisk måte å bære materialer på. Foto: Olav Myrholt

funksjonene som er der har gått sakte. Også mange bruer ble ødelagt. Med økt visshet om at staten vil bistå og at kommunene vil gjenopprettes som styringsorganer og tjene lokalsamfunnene, vil kommunal infrastruktur få et kraftig oppsving. Mens bygdeveier skjæres ut i fjellsidene over en lav sko, er det mer krevende og kostbart å bygge bruer. Sveitserne har gjort en stor innsats med å bygge bruer overalt i Nepal.

Etter liberaliseringen av telekommunikasjonen i Nepal er det ikke måte på hvor sterkt nepalerne har tatt i bruk mobiltelefoni. Nepal kan i prinsippet hoppe over telefonstolpestadiet og gå rett til digitale mobiltjenester. Mobilbaserte banktjenester begynner å skyte fart, telemedisin er på vei og det er mobilt bredbånd. Langs hele Mahendra Highway i Tarai går det en fiberoptisk kabel med svært stor kapasitet.

Med utvikling kommer også et økt energibehov, mens strømforsyningen allerede er utilstrekkelig. Rundt 70 % av Nepals befolkning har nå teoretisk tilgang på elektrisitet, men strømmangel, dårlige overføringslinjer og manglende nett på landsbygda betyr at andelen som kan slå på en bryter hver dag er mye lavere. Mye norsk bistand til Nepal gjennom årene er gått til forbedring av energiforsyningen.

Vei på landsbygda.

Foto: Olav Myrholt

En hovedvei i vestlige Nepal.

Foto: Marit Bakke

Dette skjer gjennom hjelpeorganisasjoner som Himal Partner som bygde Andikhola-kraftverket, og det offentlig-private samarbeidet som gjorde Khimti-kraftverket mulig. Det er store planer for videre kraftutbygging i Nepal med støtte både fra Norge og andre land. De store investorene venter imidlertid på større stabilitet i regjeringene og i arbeidslivet, ferdigstillingen av grunnloven og på slutføring av fredsprosessen mellom maoistene og staten Nepal. Vannkraft er Nepals framtidige penge- og utviklingsmaskin, men både nødvendig politisk stabilitet og vilje til å selge strøm for kontanter til India trengs for å få det til.

Skoler, helse og sosialt sikkerhetsnett

Skolevesenet i Nepal bygges ut, blant annet med stor norsk innsats gjennom mange år. Nepal vil nå Tusenårs målet om barn som går på skolen. På mange vis er skolen en sentral institusjon på landsbygda, og i mangel av statlige tjenester blir flere og flere skoler styrt som *community schools* der foreldrene og lokalsamfunnet for øvrig spiller en sterk rolle i skoledriften.

Det blomstrer med lokale helsestasjoner, og selv om utstyret, personalets utdanning og medisinerutvalget har sine begrensninger, er de vesentlige bidrag til folkehelsen. De kan bistå med fødselshjelp, førstehjelp, råd om hygiene og mangelsykdommer og om hvordan folk kan forholde seg til infeksjonssykdommer. Men fortsatt mestrer ikke helsesystemet på landsbygda større utbrudd av influensasykdommer og epidemier med mage-tarmsykdommer. Spesialhelsetjenestene er også langt unna for de fleste, og enkle, nesten banale sykdomstilfeller og skader som kunne være lette å fikse, kan forårsake invaliditet eller død når man ikke kommer til behandling tidnok.

Det sosiale sikkerhetsnettet i Nepal finner man i storfamilien, ikke i offentlige tjenester. Ved uforskyldte problemer vil gjerne noen i familiekretsen gi lån og støtte. Det som finnes av støtteordninger og sosiale tjenester er spredt over flere ministerier, departementer og institusjoner. Verdensbanken påpeker at en samordning av tjenestetilbudet er helt nødvendig. Både lokale filantroper og gründere etablerer private tjenester, slik som gamlehjem, sykehjem, spesialisert sykehus, barnehager og andre servicetilbud. Spare- og lånegrupper, såkalt mikrofinans brer om seg i Nepal og er blitt en betydelig del av familiens sikkerhetsnett. Det er særlig kvinner som engasjerer seg i småskala forretningsvirksomhet gjennom sparing, opplæring og roterende kreditt og styrker husholdningens økonomi. Stats- og forretningsbankene har begynt å gi mikrolån og etablere småspareordninger som kan betjenes gjennom mobiltelefoni. Bankfilialene er også på vei tilbake til landsbygda etter å ha trukket seg ut under den væpnede konflikten.

Vann

Tilgang på nok, stabil forsyning av rent drikkevann er en stor utfordring i Nepal, både i byene og på landsbygda. Når du tar en dusj på hotellet i Kathmandu kan du tenke over at dette vannet er kjørt inn i byen med tankbil. Privatisering av vannforsyningen har allerede skjedd, selv om ingen har planlagt det, i og med at de offentlige forsyningene er så begrenset. Bygging av vannposter er symbolhandling nummer én for utvikling i landsbyene rundt omkring i landet. Når det krangles høylytt på bygda, er det ofte en dispuTT om tilgang på drikkevann eller irrigasjonsvann. Både sosial organisering, finansiering, teknisk vedlikehold, skogdekke og beskyttelse av vannkilden inngår i det komplekse bildet av hva som skal til

for å sikre vanntilgangen. Utbygging av vannforsyning er vanskelig og kan være kostbart, så dette temaet vil være aktuelt i mange år framover.

Drikkevannskvaliteten i Nepal er gjennomgående dårlig. Det er mange forskjellige problemer, blant annet forurensset grunnvann som i Kathmandu, forurensede overflatevannskilder, arsenikk i grunnvannet som i Tarai, og dårlig sikrede rør og vannposter. I siste instans gjelder det å rense vannet ved filtrering, jod-, klor- eller ozonbehandling eller koking, og alt dette krever litt ekstra. Forurensset drikkevann vil fortsette å være en av hovedårsakene til dårlig folkehelse i landet.

Søppel

Søppelbergene i byene i Nepal er fomedable og lukta og helsefaren likeså. På bygda slippes søpla rett ned, eller utfor nærmeste skråning. Dette er noe besøkende til Nepal ofte reagerer sterkt på. Systemene og sansen for innsamling og behandling av fast avfall er utilstrekkelige. Med inntoget av moderne konsumvarer og avfallet som følger med, og uten en innarbeidet ansvarlighet og et estetisk blikk for forsøpling, hopper det seg opp. En by som har grepet fatt i dette, er Ilam Bazaar helt øst i Nepal. Den utvikler seg til grønn foregangsby som skal få orden på søppelhåndteringen gjennom tiltak og reguleringer, og appelerer til stolthet, estetisk sans, ansvar for helse og velferd og til frivillighet. Plastikkposer er blitt forbudt, den organiske, komposterbare delen av avfallet skilles ut, offentlige toaletter etableres, kloakker renses og farlig avfall og restavfall tas gradvis bedre hånd om. Det vil ta tid før de store forbedringene vil komme i resten av landet.

Søppelhaug i Kathmandu.

Foto: Annelies Ollieuz

Industri og handel

Årene med væpnet konflikt satte en støkk i alle som drev med industrivirksomhet i Nepal. Det var både utpressing og uro på arbeidsplassene, med krevende, politiserte og til dels voldelige arbeidstakerforbund som sørget for at bedrifter stengte og investeringene ble trukket ut. Produksjonsindustrien har fortsatt ikke kommet ordentlig tilbake, mens handelsnæringen er på vei opp igjen i takt med fredsoptimisme og nedgang i bruk av utpresning og politisk betinget vold. Mens større industrireiseing i Nepal er ganske utopisk uten bedre energiforsyning og investeringsvilkår, samt at det må konkurreres – eller samarbeides – med storebror India, kan nisjeproduksjon innen håndverk, agroindustri, grafisk industri, kunnskapsbedrifter og helse ha gode vilkår. Turismen er på plass, og Nepal er et godt varemerke, men det er stort potensiale for forbedring av kvaliteten og tjenestetilbudet. Turismen er svært sårbar for internasjonale hendelser som terror og finanskriser.

Suksesser i Nepal

Det er stor framgang å spore i Nepal, selv om man kan undres over det når man første gang ankommer støyende, rykende, folketette Kathmandu. Den økonomiske veksten ligger på nær 4 %, befolkningsveksten har krabbet nedover, og å skaffe seg utdanning er populært i stadig bredere lag av befolkningen. Leskyndigheten blant voksne er nå på 58 %. Selv om velstandsutviklingen i Nepal har vært langsam og i ujevnt tempo, vil det være naturlig å anta at med politisk og økonomisk stabilitet, samt fortsatt bistand, vil Nepal virkelig kunne oppleve forbedringer i årene som kommer. Verdensbanken sier i strategiplanen at Nepal ikke selv har mulighet til å finansiere tiltakene som trengs, og at landet vil være avhengig av bistand i årene framover.

Nepal har opplevd noen virkelige suksesser, noen av dem inspirert av bistand, andre er blitt klekket ut av egen entreprenørånd. En viktig forutsetning for oppsvinget de siste 10-15 årene har vært fraværet av sensur, fri talerett og fri presse, samt demokratisk valgte organer. Nå er også hele landet og mange etniske grupper og minoriteter representert i parlamentet, ikke bare Kathmandueliten, og dette er en dramatisk endring. Fredsslutningen og valget på den godt representative grunnlovgivende forsamlingen var i seg selv en suksess.

Utbredelsen av FM-radiostasjoner til alle hjørner av Nepal har vært svært viktig for folkeopplysning og nasjonsbygging. Lokale saker har kommet opp til debatt, og ikke bare på ryktebørsen som før. I det hele tatt har FM-radiostasjonene ført til tillitsbygging over hele landet. Nå går sendingene på etniske morsmål, de handler om politikk og underholdning, og bredden i tilbudet gir et reelt valg; det er bare å dreie på mottakeren for å finne noe annet.

Community forestry er, som nevnt tidligere, en dundrende suksess som nå kopieres andre steder i verden. Det samme gjelder utviklingen av tradisjonelle kokeovner til røykfrie, energibesparende, elegante kjøkkenmøbler. Solenergi til lys er svært utbredt, men til tross for populariteten mangler nok solid sosial og teknisk organisering for å vedlikeholde utstyret. Mikrokraftverk dukker opp der det nasjonale

strømnettet ikke når fram, og Nepal har betydelig ekspertise innen dette området.

Opptaket i barneskoler, antallet elever som fullfører skolegangen og går videre med utdanning øker raskt. I løpet av noen få år har framveksten av lokale helsetjenester og folkeopplysning brutt ned tabuer og hjulpet kvinner og barn til å overleve fødsler og de første barneårene i langt større grad. Om ikke lenge vil kvinners levealder gå forbi mennenes, som naturlig er i andre deler av verden.

Studio i Nepals eldste FM-stasjon, Radio Sagarmatha. Bilde: Marit Bakke

Norsk bistand til Nepal

Norge har ytt bistand til Nepal i mange år, og ser ut til å fortsette med dette så lenge de politiske og økonomiske vilkårene er tilstede både i Nepal og hjemme. Norsk støtte skjer gjennom FN-systemet, konsortier av land i givergrupper, og gjennom samarbeid med Verdensbanken og Asiabanken. Det er et aktivt nordisk samarbeid gjennom *Nordic Development Fund* og *Nordic Climate Fund*, som også omfatter Nepal. NORAD, gjennom stat-til-stat samarbeid og gjennom sivilsamfunnsorganisasjoner, og Utenriksdepartementet, gjennom den norske ambassaden i Nepal, gir betydelig støtte til landet, faktisk så mye at Norge er blant de største donorene til Nepal. På NORADs, UDs og ambassadens hjemmesider kan du lese mer om norsk bistand i tall og grafer. I tillegg har Norge et investeringsfond, Norfund, som gir støtte til forretningsmessige tiltak med utviklingsgevinst i Nepal, for tiden til energiforsyning.

I 2011 er det 19 norske organisasjoner som med bidrag fra NORAD på i alt 50 millioner kroner hjelper Nepal direkte eller gjennom samarbeidende organisasjoner. I tillegg finnes det mange andre organisasjoner, institusjoner, privatpersoner og bedrifter som yter støtte til aktiviteter i Nepal. Se referansene for å lære mer om disse og hva de gjør. Norsk bistand til Nepal er godt mottatt i landet, og Norge og nordmenn har gjennom årene utviklet gode personlige og sosiale forbindelser med landet, institusjoner og mennesker der.

Referanser

Adhikari, Jagannath. 2008. *Changing Livelihoods. Essays on Nepal's Development since 1990*. Kathmandu: Martin Chautari.

Bista, Dor Bahadur. 1991. *Fatalism and Development. Nepal's Struggle for Modernization*. Calcutta: Orient Longman.

DFID. 2011. *DFID Nepal Operational Plan 2011-2015: Gender equality and social inclusion*. London.

FNs tusenårsmål (Millenium Development Goals): http://no.wikipedia.org/wiki/FNs_tusen%C3%A5rsm%C3%A5l

Fürer-Haimendorf, Christoph von. 1975. *Himalayan Traders*. London: John Murray.

Gurung, Harka. 1984. *Dimensions of development* (bikas-binas). Kathmandu: Sahayogi Press.

Human Development Index HDI: http://no.wikipedia.org/wiki/Human_Development_Index

Multidimensional poverty index: <http://hdr.undp.org/external/mpi/Nepal-OPHI-CountryBrief-2011.pdf>

NORAD: www.norad.no/

The World Bank. 2011. *World Development Indicators*: <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>

The World Bank. *World Development Report 2011*: <http://wdr2011.worldbank.org/fulltext>

UNDP. 2011. *Human Development Report 2011*: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/>

UNDP Nepal. 2011. Annual Report 2011. *Empowered Lives. Resilient Nations*: <http://www.undp.org.np/>

United Nations 2005 – 2011. Millennium Development Goals Reports: <http://www.un.org/millenniumgoals/reports.shtml>

United Nations web site in Nepal: <http://www.un.org.np/>

Utenriksdepartementet: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud.html> og www.landsider.no/

II.2. Flyktninger i Nepal

Nepal har ikke underskrevet internasjonal lovgivning som beskytter flyktninger. Landet har heller ikke noen nasjonal flyktninglovgivning. Likevel bor det mange flyktninger i Nepal, både fra Bhutan og fra Tibet.

Bhutanske flyktninger

De bhutanske flyktningene som kom til Nepal på begynnelsen av 1990-tallet kom faktisk opprinnelig fra Nepal. De første nepalere begynte å migrere til Sør-Bhutan omkring 1850. De bosatte seg i lavlandet, hvor de gjorde store skogsområder om til jordbruksareal. Fra 1961 kom det flere nepalske arbeidere, denne gangen rekruttert for å gjennomføre den første såkalte femårsplanen i Bhutan. Til sammen utgjorde disse gruppene etter hvert en stor minoritet, kjent som Lhotshampa eller folk fra den sørlige grensen. Lhotshampaene lærte nepali på skolen, fikk muligheten til å gjøre karriere i byråkratiet, og mange ble bhutanske statsborgere. På åttitallet begynte imidlertid den inntil da positive situasjonen å snu.

Det kulturelle mangfoldet som før ble definert som positivt, ble nå sett på som en trussel mot harmonien i samfunnet og den nasjonale sikkerheten. Myndighetene satte derfor i verk en rekke

tiltak for å begrense påvirkningen fra Lhotshampaene. Statsborgerskapslovene ble etter hvert mer restriktive, noe som til slutt førte til at selv Lhotshampaer som hadde bhutansk statsborgerskap, mistet det. I tillegg kom det en del andre nye regler som kan sammenfattes under mottoet 'En nasjon, ett folk'. Dette innebar at den nasjonale identiteten, dvs. identiteten til den nordbhutanske, buddhistiske eliten, skulle styrkes. Dette skjedde gjennom å fremme den såkalte bhutanske etiketten, nasjonaldrakten og nasjonalspråket dzongkha. Det kulturelle mangfoldet ble med andre ord helt klart begrenset.

I 20 år bodde mer enn 20.000 bhutanske flyktninger i Sanischare flyktningleir.
Foto: Annelies Ollieuz

Det hele resulterte i at den etnisk nepalske befolkningen begynte å føle seg kulturelt marginalisert og diskriminert. De fredelige demonstrasjonene i 1990 ble slått hardt ned på og enda en ny regel ble innført. Fra nå av var det nødvendig for alle bhutanere å ha en politierklæring, en såkalt No Objection Certificate (NOC), for å sende barn på skolen, få medisinsk hjelp, finne en jobb som statsansatt, eller for å få utbetalt sjekker fra salg av jordbruksprodukter. Ingen som hadde deltatt i demonstrasjonene kunne få en NOC, og hadde man slektninger som var involvert eller hadde forlatt landet, fikk man heller ikke noe NOC.

Dette gjorde det såpass vanskelig for mange familier å fortsette å leve i Bhutan at store grupper Lhotshampaer på begynnelsen av nittitallet flyktet fra landet. Andre fikk klar beskjed fra lokale myndigheter om å forlate landet. Da flyktningene kom til grensen mot India (Nepal og Bhutan har ingen felles grense) sørget indiske sikkerhetsstyrker for at de havnet i Nepal. India ville nemlig ikke risikere å ødelegge sitt gode forhold til Bhutan. Til slutt kom det så mange bhutanske flyktninger til det sørøstlige hjørnet av Nepal at den nepalske regjeringen ba FNs Høykommissariat for Flyktninger (UNHCR) om hjelp. UNHCR tok da offisielt over ansvaret for flyktningleirene i Nepal. I årene fremover vokste antallet mennesker i disse leirene til cirka 108.000.

De mange forhandlingsrundene mellom Nepal og Bhutan førte aldri frem, og det er dermed tjue år senere fremdeles ikke mulig for flyktningene å vende tilbake til Bhutan. Siden Nepal i tillegg motsetter seg lokal integrering, var det bare én varig løsning igjen: Gjenbosetting i tredje land. På slutten av 2006 annonserte flere vestlige land at de var villige til å akseptere bhutanske flyktninger. Siden har mer enn 50.000 bhutanske flyktninger forlatt leirene i Nepal. De aller fleste av dem bor nå i USA, mens nesten 400 har kommet til Norge som overføringsflyktninger.

Tibetanske flyktninger

I tillegg til de bhutanske flyktningene bor det omkring 20.000 tibetanere i Nepal, flest i Kathmandu og i Pokhara. Etter opprøret i Tibet i 1950-årene har det kommet en jevn strøm av tibetanske flyktninger til Nepal. De har krav på anerkjennelse som flyktninger og et ID-kort som gir dem retten til å bli i Nepal. I praksis er det imidlertid vanskelig å få et slikt kort, og det er mange tibetanere som fremdeles ikke har fått

Tibetanske flyktninger i Kathmandu.

Foto: Annelies Ollieuz

det. Uten ID-kort kan tibetanere i Nepal verken få førerkort eller kjøpe motorsykkel. Ingen tibetanere, selv ikke de med ID-kort, får lov til å eie et hus eller jord. Mange tibetanere bor derfor i hus som eies av det nepalske Røde Kors. Men det finnes også tibetanske flyktninger som på 1970- og 80-tallet klarte å etablere seg i Nepal med å lage og selge tepper (til dels til utlandet) eller å drive restauranter og hoteller.

Fremdeles krysser minst tusen tibetanere grensen til Nepal hvert år. Takket være en uformell avtale mellom nepalske myndigheter og UNHCR blir disse nye flyktningene tatt hånd om i det såkalte Kathmandu Tibetan Refugee Reception Centre. Her får de mat, husly og medisinsk hjelp, siden mange har frostkader etter at de har krysset fjellene. Ifølge avtalen skal disse flyktningene innen fjorten dager reise videre til India. I dag returneres mange til kinesisk politi.

Over tid har livet blitt mer og mer vanskelig for tibetanere i Nepal. I begynnelsen av 2005 stengte nepalske myndigheter det offisielle kontoret til Dalai Lamas representant i Nepal. To år senere fikk også organisasjonen som støtter tibetanere som bor i Nepal beskjed om at de ikke fikk lov å operere lenger. Tibetanere i Nepal risikerer å bli arrestert uten grunn. De blir da ofte truet med å bli sendt tilbake til Kina. Også tibetanske kulturelle programmer, uten politisk eller religiøst budskap, blir regelmessig forhindret eller stoppet av nepalske myndigheter.

Noen referanser

Hutt, Michael. 2003. *Unbecoming Citizens. Culture, Nationhood, and the Flight of Refugees from Bhutan*. Oxford University Press.

Flyktninghjelpen. 2008. *Lykkeland for de utvalgte*. På Flukt Tema Bhutan (også på engelsk) Tilgjengelig på http://www.nrc.no/arch/_img/9243649.pdf

Tibet Justice Centre. 2002. *Tibet's Stateless Nationals: Tibetan Refugees in Nepal*. Tilgjengelig på <http://www.tibetjustice.org/reports/nepal.pdf>

II.3. A country in transition

Reading the daily newspaper headlines in Kathmandu these days about the latest political happenings, it is easy to get completely lost. The power struggle between and within the political parties is so tangled it is impossible to keep track of who back-stabbed whom or whether they mean what they say. Agreements are made to be broken, and it is impossible to tell who is right and who is wrong.

In times like these, it is best to distil everything down to the bare essence: the universal values of democracy, equity, justice and morality. Which leader is relatively cleaner than the others? Which party still adheres to the doctrine of political violence? Which minister does not even try to hide the fact that he is bribing journalists, or receiving kickbacks? Which leader is trying to arm-twist the political process to absolve a party colleague convicted of murder?

There is very little in Nepal these days that is black or white, there are no absolutes. So, we in the media look for the relatively honest police chief, the bureaucrat who is comparatively less corrupt, or the minister who shows some integrity. A political party may not have done much while it leads a coalition,

its ministers may have been involved in graft, the prime minister himself may have distributed cash from his relief fund to party cronies, but it may still do less harm than the one that openly uses threats, extortion and violence.

How do we separate the wheat from the chaff? The bad guys are the ones that still believe in using violence as a political tool, and the good guys belong to parties that do not have the use of violence in their list of operating principles. If analyzed from this standpoint, it becomes clear what Nepal needs: political evolution of the constitution process so that we conclude the disarmament of Maoist fighters, and move towards a pluralistic, democratic society that can bring social justice and economic progress.

When seen from inside Kathmandu Valley, it all looks very bleak. The dust and pollution of the chaotic streets are signs that no one is in control. The breakdown in law and order points to a state of statelessness. The rise in crime is an offshoot of entrenched social inequities, and the growing hopelessness of jobless youth. There is a sense of drift and of promises not kept, hopes dashed.

Yet, seen in perspective, and taking into account the vast political transition that is in progress in Nepal today there are reasons to be optimistic. After all, the country has gone from war to peace, the ceasefire has held for five years now, it has replaced an autocratic monarchy with a democratic republic, and for the first time in our history we have a relatively representative elected legislature. Of course, there will be teething problems. This was not going to be easy, and we have seen from other transition countries that there is always a danger of reversal. Still, we are doing much better than most other countries in the same situation.

And in all the negativity and cynicism of Nepal's fetid capital there is a tendency to ignore the positive. The media ignores Nepal's development accomplishments and enforces a negative national self-perception. Despite ten years of war, chronic political instability, poor governance and corruption, the average life expectancy of Nepalis has risen from 54 to 67 in the past twenty years. In the same time, the under-five child mortality rate has gone down from 141 to 50 per 1,000 — one of the sharpest declines in the developing world. Nepal's maternal mortality rate was at sub-Saharan levels in 1990, today it has come down by more than half from 900 to 380 per 100,000 births.

All this has happened because female literacy has doubled in that period, awareness about gender issues has spread. More roads have been built in Nepal in the last five years than in the last 50. Of course, lots more needs to be done. Half the children are still underfed, there are large areas of Nepal where the sanitation, and safe drinking water, health and education services are primitive. But imagine how much further we would be if there hadn't been a war, if our leaders were more accountable and were better at managing the economy.

This is the reason for the sense of impatience about the political deadlock of the past five years. Nepalis want their politicians to get on with peace and constitution writing, so that there can be a stable government. Ask any Nepali from east to west, from the Himal to Tarai what their main problems are and they will list: inflation, lack of basic services, shortage of jobs, and security. These demands all depend on stable politics and an accountable government that is only possible when the democratic process is back on track. What we are dealing with, therefore, is a serious mismatch between the preoccupation of

politicians and the expectations of the citizens.

The last five years since the signing (on November 21, 2006) of the Comprehensive Peace Accord has been a case of serial failures of the political leadership to see the larger picture and respond to the popular will. More than any other factor, it is the inability of the Maoist leaders to convince their cadre base to go along with the need to be a mainstream party. The Maoist revolutionaries were so effective in indoctrinating their cadre to take up arms to overthrow an oppressive state that they are finding it difficult to de-indoctrinate them.

This was what ultimately led to the resignation of Prime Minister Pushpa Kamal Dahal soon after being elected prime minister in 2008 as he tried to unsuccessfully reconcile the dogmatic and pragmatic factions of his party. Succeeding coalition governments led by Madhav Kumar Nepal and Jhala Nath Khanal were both stymied by having either the Nepali Congress or the Maoists as opposition parties.

The first ray of hope in a long time has been the new government of Prime Minister Baburam Bhattarai, who leads a coalition that includes the Madhesi Front. Bhattarai, Nepal's first prime minister with a PhD, is seen as an upright man who has the vision and ability to take the country out of the deadlock. Bhattarai has built on this public perception by shunning an expensive official car, traveling economy to New York and personally inspecting eateries along the Prithvi Highway. However, even though he himself is seen to be honest, he has surrounded himself with sleazy politicians, and his move to get the president to pardon a party colleague convicted of murder has tarnished the image somewhat. The media has also been critical of his 46-member cabinet, which is seen as making a mockery of his austerity drive.

In the final analysis, as we have learnt from other post-conflict countries, peace building is as important as peace making. Attention must be paid to traditional justice, and impunity must be addressed so that the unstable transition period does not get out of hand. The goal is to address the violent legacy of the war and bring a party that formerly believed in violence into the political mainstream to guaranteed sustained peace, justice and development.

Kunstferdige vinduer.

Foto: Biswombar Pradhan

Del III: Turist i Nepal

Innledning

Nepal har alt en globetrotter med sans for det storslagne og eksotiske kan ønske seg: Mektig natur, verdens høyeste fjell og en mangfoldig og fargerik kultur. Etter at landet åpnet sine grenser i 1951 har turisttrafikken økt fra år til år. I 2010 mottok landet mer enn 600.000 besøkende, hvorav omtrent 2.650 fra Norge. I reiselivsstatistikken inngår også forretningsreisende og offisielle tjenestefolk, og mange av de 120.000 indiske besøkende tilhører denne kategorien.

Etter at Nepal ble åpnet for turister var det spesielt hippiene som satte landet på turistkartet i 1960- og 70-årene. Blomsterbarna kom for å "finne seg selv" og mange søkte innover i narkorusen på små mørke kafeer i Freak Street i Kathmandu. Nepal på denne tiden var fredelig, men fra tid til annen var det mangel på det meste selv for turistene. I Thamel (Kathmandus turiststrøk) fantes bare et par spisesteder. En så ingen gatebarn eller selgere, bare en og annen ryggsekketurist. På åttitallet kom forandringen med stormskritt. Hoteller, gjestehus og restauranter florerte og tomteprisene i hovedstaden steg til det mangedobbelte. Hippiene forsvant og Freak Street er i dag en helt anonym gate.

Mange turister som ikke er i landet i jobbsammenheng deltar i gruppereiser med høystandard innkvartering i Kathmandu. De besøker templer og markeder i noen få hektiske dager og avslutter kanskje med en times sightseeing langs Himalaya i fly.

En del reiser også til Nepal for å gå i fjellet (trekking) eller for å delta i en klatre ekspedisjon. Trekking og ekspedisjoner er en hel liten turistmaskin i seg selv. I forbindelse med den væpnede konflikten fra 1996 til 2006 var turismen nedadgående i Nepal. I tillegg til trafikkaos, forurensing,

Handlegate i Thamel.

Foto: Gerda Maria Pauler

Med fly langs Machhapuchhare.

Foto: Olav Myrholt

streiker og uro som gjør at folk oppholder seg kortere tid i hovedstaden, har landet etter hvert fått sterk konkurranse fra andre land.

Det finnes mange enkle overnattings- og spisesteder som betjener turister med lavt eller middels reisebudsjett. Det enkleste er å orientere seg på nettet og bestille før du ankommer, særlig hvis du har spesielle preferanser. Men det er sjelden vanskelig å finne et overnattingssted når du ankommer Kathmandu (Thamel), Pokhara eller Sauraha er på trekking. Overnattingsstedene er som regel beskrevet i mange reisehåndbøker.

III.1. Turismens sol- og skyggesider

Turismen er blitt en viktig næringsvei og valutakilde for Nepal, og debatten om virkningene av den er for lengst i gang. Mange kritiserer landets store satsing på fortsatt utbygging av turistindustrien, mens andre hevder at landet tross alt har flere fordeler av turismen enn ulemper og at problemene kan løses.

De som forsvarer turismen sier:

- Forbindelsen med omverdenen og den interessen som turistene viser fører til økt selvtillit, stolthet og bevissthet om Nepals egen kultur. Kunsthåndverkstradisjonene står sterkere i dag enn de gjorde på 1950-tallet. En del kulturelle tradisjoner holdes i hevd delvis takket være turistenes interesse.
- Den økologiske krisen i landet skyldes ikke turismen, men naturforholdene, den eksplosive befolkningsveksten og fattigdommen i fjelldalene. Naturen er for hardt belastet, da folk overbelaster økosystemet for å overleve på kort sikt og ødelegger dermed livsbetingelsene for seg selv på lang sikt. Dette er et problem som krever helhetlig planlegging der også turismen kan fylle en rolle.
- Det skapes flere arbeidsplasser og alternative inntektskilder der jordbruket gir dårlig utkomme for en voksende befolkning. Riktig tilrettelagt, kan turismen styrke økonomien lokalt.
- Det er økende interesse for å bidra til å hjelpe fattige i Nepal på grasrotnivå gjennom NGOer (Non-governmental organizations). Det er et resultat av at turister ser behovet for og muligheter til å hjelpe nepalere i lokalsamfunnene. De setter derfor i gang små og store prosjekter som gir penger og utstyr til for eksempel utdanning, helse og kvinneprosjekter.

De som er kritiske til økt satsing på turisme hevder:

- Nepals kultur er skadelidende. Den forfaller til overflatisk dekor og folkløse for å imøtekomme turismens krav til komfort, underholdning og suvenirer. Mye av det som tilbys er av dårlig kvalitet og tvilsomt opphav.
- Turistinntektene kommer i for liten grad landet og folket til gode. Mye av turismens inntekter går til utenlandske investorer som bygger hoteller og importerer både arbeidskraft, byggematerialer og forbruksvarer. Det stilles spørsmål om hvor mye som blir igjen i

lokalsamfunnene – i landsbyene, i åsene og i fjellene. Trekkingturistenes penger havner for det meste i lommene på en økonomisk elite, blant annet trekkingbyråer i Kathamandu, noe som forsterker de sosiale forskjellene i landet.

- Inntektene, i den grad de når ut til distriktene, fører til at de tradisjonelle næringsveiene utkonkurreres, vanskjøttes og forfaller.
- Belastningen på naturen i mange områder har ført til økologiske krisetilstander. Den økte trafikken sliter på ferdselsårer og vegetasjon. Mange steder er nærmest avskoget etter ved-sanking til tidligere ekspedisjoners leirbål og bål til matlaging for trekkingturister. I tillegg brukes treverk til bygging av gjestehus (lodger) og til større hus for nepalere som har tjent penger på turismen. Hugging av skog gir erosjonen og dyrebar jord går tapt.

Om det blir turismens positive eller negative sider som dominerer i debatten fremover avhenger av hva slags turisme myndighetene legger til rette for. Nettopp tilrettelegging og restriksjoner i forbindelse med ferdsel i nasjonalparker og sårbare naturområder er eksempel på myndighetenes innsats for å imøtegå både reiselivet og dets kritikere. Den enkelte turist kan i liten grad påvirke de store linjene i denne utviklingen. Det spiller imidlertid en rolle hva slags holdninger og atferd du bringer med deg til landet og i møte med den enkelte nepaler.

III.2. Til fots i Nepal

“Det virkelige Nepal” oppdager du kanskje bare om du tar deg frem til fots – på egen hånd eller i organiserte grupper. Særlig hvis du holder deg unna de mest trafikkerte turistrutene har du mulighet til å komme inn på folks daglige liv og virke. Myndighetene prøver å holde øye med fotturismen og du må derfor innhente tillatelse for å vandre i visse områder eller klatre en topp eller flere (trekking permit/ climbing permit), som utstedes av “Immigration office” i blant annet Kathmandu og Pokhara (ta med passbilder). Du må også betale en nasjonalparkavgift hvis du skal oppholde deg i områder som er vernet, for eksempel Everestregionen og Annapurna nasjonalpark.

Deltar du i en organisert gruppe ordner trekkingbyrået du reiser med slike formaliteter. Trekking- eller klatretillatelser gjelder for begrensete tidsrom og områder. De fleste tillatelser utstedes i realiteten for 7-8 områder i det sentrale Nepal og flesteparten av turistene følger de vanlige ferdselsårene. Deler av Nepal har vært stengt for utenlandske turister, men i de siste årene har det

Trekkinggruppe på vei mot Renjopasset i Everestregionen. Passet var blant de siste som ble åpnet for turister i Nepal.
Foto: Lena Fauske

Nordmenn på vandring i lavlandet.

Foto: Lena Fauske

blitt lov å ferdes og klatre i flere områder som var stengt frem til 2000-tallet. Ønsker du å besøke politisk følsomme områder som for eksempel grensen mot Tibet, bør du ha svært gode grunner og enda bedre forbindelser.

De fleste turistene legger turen utenom monsuntiden. De foretrekker høsten i oktober og november når temperaturen er behagelig, været fint og luften klar. Mange reiser også om våren når rhododendron blomstrer. Vinteren i fjellene er kald i Nepal. Om sommeren (juni til slutten av september) er det regntid, med blodigler og jordskred som stenger veier og

ferdselsårer. Blodiglene er en sann plage da de trosser både paraplyer og gamasjer, men de er ikke farlige.

III.3. Vise respekt for naturen og folks livsgrunnlag

Den voksende ferdselen i fjellene har ført til slitasje på natur og miljø. Det har blitt nødvendig å frede planter, fugler og andre dyr. Noen av de mest populære trekkingområdene er derfor blitt nasjonalparker med strenge regler for de besøkende. Det er forbudt å ta ved fra busker og trær og man er pålagt å ta med seg søppel ut. For å ta vare på naturen og bidra positivt til lokalbefolkningens ressursgrunnlag kan disse rådene være verdt å legge seg på minnet når man er fotturist:

- Ikke skad, forstyrr eller fjern trær, planter, dyr eller dyreprodukter.
- Hold deg til hovedstiene for å unngå erosjon. Mange av stiene er steinsatte og går i sikksakk på toppen av åser, noe som gjør dem lite erosjonsfremmende.
- Begrens varmdusj når du er ute i skog og fjell. Sjekk at varmekilden er miljøvennlig (ikke ved-fyrt).
- Bring med deg eget brennstoff (parafin/gass/heptan) om du skal slå leir. Se til at bærerne har parafin til fyring.
- Ta med deg varme klær så du ikke er avhengig av bålvarme. Bruk ikke ved til bålkos.
- Vær forsiktig med sigaretter og ild med tanke på skogbrann. Kast ikke sneiper i naturen.
- Drikk helst kokt eller renset vann utenom allfarvei. Flaskevann er sikkert, men ikke særlig miljøvennlig. Det er heller ikke særlig bra for de lokales helse å bære flaskevann, Cola og øl i dagevis fordi vi skal ha vestlig standard på 5000 m.o.h.
- Ta med deg all søppel som ikke er nedbrytbart (plast, metall, glass med mer) ut av naturområder og kast det i organisert avfallshåndtering. Ta med en egen ziplock-pose til dette formålet.
- Papirprodukter og toalettpapir brennes (husk skogbrannfaren) og graves ned.
- Bruk toaletter der de finnes. Hold deg minst 20 meter unna (nedenfor) vannkilder og ha med

en liten spade til å grave ned restene.

- Se til at den lokale staben under trekkingturen dekker toalettgroper og anbringer søppel skikkelig.
- Ikke bruk shampo og såpe i bekker og elver. Dette er oftest noens drikkevann. Bruk biologisk nedbrytbar såpe i vaskefat og hell det ut unna bekkene.

La din reise komme lokalbefolkningen til gode ved at du legger igjen penger på steder du besøker. Kjøp mat og drikke av de lokale. Det er uansett billig både å bo og å spise, så betal rikelig (ingen pruting) for mat, overnatting og tjenester. Kjøp lokale produkter som kommer økonomien i åsene og fjellene til del. Inviteres du til sang og dans, er det ikke uvanlig å se kollektbøssen fremme – dette er ikke tiggings, men en tradisjon der de som har mulighet bidrar. Pengene går til finansiering, og dermed bevaring av kulturelle tradisjoner og til andre nyttige formål i landsbyen.

III.4. Vise respekt for kultur og tradisjoner

Kulturforståelse er et nøkkelord når man som nordmann besøker et land som Nepal. Det er ikke uten betydning hvordan du selv opptrer om du ønsker å få kontakt med nepalere og forstå mer av landet du besøker. Det tar mer enn uker og måneder å komme “på innsiden” av det nepalske dagligliv. Både hos deg selv og hos dem du møter er det store barrierer å overvinne. Hovedrådet er å ta hensyn til nepalsk kultur og skikk. Les om landet og kulturen på forhånd, spør heller for mye enn for lite. Observer hva nepalerne selv gjør.

Fattig og rik

Den som er opptatt av økonomiske og sosiale forskjeller innenfor den rike verden glemmer at for en fattig nepaler er forskjellen mellom en ryggsekkтуриist og en som tar inn på Kathmandu Sheraton tross alt marginal. De har begge ferie, noe som i seg selv er ganske uforståelig for mange. De har penger til å kjøpe og gjøre det de vil, og med forsikringer og returbillett har de et sikkerhetsnett spent under seg i de fleste tilfeller. I tillegg bærer mange rundt på utstyr som er mer verdt enn mange nepalere kan tjene i et helt liv.

Fra en skole.

Foto: Johnny Haglund

Skolearbeid.

Foto: Lena Fauske

Særlig utover landsbygda hvor gjestfriheten ikke er kommersialisert kan det være greit å være litt diskre med all sin rikdom. Strø ikke om deg med penger og gaver, men betal rikelig for tjenester og varer du kjøper. Gi ikke søtsaker til tiggende barn da det er lite tannhelsetjeneste tilgjengelig. Generelt er tigging en negativ beskjeftigelse som velmenende turister har innført og fortsatt praktiserer. Dette fører hverken til verdighet eller forståelse mellom kulturer. Hvis du vil ta med noe til barna er det bedre å gi dem blyanter og andre nyttige småting som de kan bruke. Å gi blyanter til den lokale skolen er ofte en god måte å bidra på.

Ta vare på kulturen

Turisme er en blant flere faktorer som fremskynder endring av kulturelle verdier og fører til å forandre de unges forventninger og ønsker for fremtiden. Mange ungdommer søker i mindre grad å følge tradisjonelt landsby- og jordbruksliv og flytter til urbane strøk. Arbeid i gjestehus og restauranter lokker sammen med alle byens muligheter.

Nepal har en unik kulturell variasjon og dybde som er viktig å bevare for nepalerne selv. Dette gir både oss og nepalerne et dilemma: Bevaring av turistnæringen er delvis avhengig av de kulturelle tradisjonene turistnæringen bidrar til å langsomt utrydde. Som turist kan du oppmuntre de unge nepalerne til å være stolte av sin tradisjonelle kultur. Unngå å forstyrre religiøse steder, skade eller fjerne religiøse kunsthåndverk og symboler. Du bør heller aldri kjøpe kunst eller antikviteter som frarøver landet dets kultur. Stjeling av antikke gjenstander er blitt et utbredt problem.

Som i mange andre land sliter også Nepal med alkohol og narkotikaproblemer. Tenk over konsekvensene for unge som blir innblandet i dette. Landet har hverken et sosialt hjelpeapparat eller ressurser til å ta seg av slike problemer (se Del I, Økonomiske og sosiale forhold).

Rent og urent

Hva som er renslighet og urenslighet er i større grad enn vi er vant til å tro et spørsmål om konvensjoner, både hos oss og i Nepal. Mange nepalere ville aldri drømme om å bade i et badekar, bruke tørt toalett-papir og dra rundt på et skittent lommeterkle. Vi forundres over at nepalske toaletter ofte er et hull i gulvet, mens de forundres over at vi vil sitte på en toalettskål som mange andre har sittet på.

Rent og urent har også religiøse aspekter som påvirker dagliglivet med et sett av regler. Mange av disse reglene kan virke uforståelige, inkonsekvente eller direkte inhumane på oss. Bak ritualene kan det skjule seg en rasjonell opprinnelse som det kan være vanskelig for oss å få øye på. Hvis du ikke kan forstå bakgrunnen for ritualene, velg da å se på dem som kulturens mangfoldighet og tilpasningsevne. Respekter det du ikke forstår.

Typisk nepalsk toalett. Foto: Annelies Ollieuz

Respekt for alt liv er et aspekt ved hinduismen og buddhismen. For det ortodokse mindretall av hinduene vil det være utenkelig å drepe et dyr. Like fullt slaktes dyr i tusentall under store religiøse festivaler, og kjøttet spises. Ofringene av dyr er et krav fra gudene og forsvares ut fra læren om gjenfødelse; man hjelper en sjel videre på den pinefulle veien mot et “evig liv” fritt for gjenfødelse. Slaktingen er altså en barmhjertighetshandling. Likevel tilhører slakteren de kasteløse i samfunnet. Det samme gjelder håndverkeren som bearbeider skinnen til belter og sko. Selv sko er urene, om de er aldri så blankpussede. Sleng aldri bena på bordet, vend ikke engang fotsålen mot et annet menneske. Ta alltid av deg skoene før du går inn i et tempel og før du går inn i et nepalsk hjem.

Skikk og bruk

Folk er forskjellige i Nepal som alle andre steder. Ikke minst er det forskjell på livet i byen og på landsbygda. Derfor er det vanskelig å si hva som sømmer seg i alle situasjoner. Om du tar hensyn og viser litt omtanke kan du til gjengjeld regne med en god porsjon overbærenhet.

Generelt kler nepalerne seg pent. Er du skikkelig i klesveien blir barrierene mellom deg og dem mindre og imøtekommenheten større. I de store byene og på turiststeder er kleskoden mindre streng enn på landsbygda. En god regel er å bruke lange shorts og minimum t-skiorte på turiststeder, mens man i templer, på besøk i private hjem og på offentlige steder bør ha lang bukse eller legglengt skjørt. Bare skuldre og knær, samt avslørende overdel på kvinner kan virke støtende på lokalbefolkningen.

De følelser vi har for hverandre, og for skikk og bruk hos hverandre, har dype røtter i vår egen livsbakgrunn. Dette gjelder like mye for folket i Nepal. De fleste vil oppleve dem som vennlige og gjestfrie mennesker med høy toleranseterskel overfor tilreisende. Nepals befolkning har i større grad enn oss trening i å leve i et samfunn med etnisk og kulturelt mangfold. Men nepalere flest har en sterk forankring i sin egen religion og tradisjon, noe som preger alle sider av dagliglivet. Følelser og vaner vi bringer med oss fra vår kultur kan virke uforståelige for en nepaler og i verste fall direkte støtende. Det kan utilsiktet bli kilde til misforståelser og konflikter.

Fargerikt kledde nepalske kvinner.

Foto: Lena Fauske

Generelt råder det vi oppfatter som en streng og gammeldags holdning til samkvem mellom kjønnene, selv om vi ser en viss oppmykning blant de unge i de store byene. Kvinner har i stor grad sine egne sosiale sfærer og menn har sine. Hos mange folkegrupper opererer man imidlertid med såkalt “utvidet familie” som mildner skillet mellom sfærene og ufarliggjør samkvem. Via enkle ritualer tas naboer, venner og fjerne slektninger opp i den utvidede familien; de blir bror og søster og kan dermed omgås hverandre uten de vanlige strikte reglene. I Nepal ser man jenter som går hånd i hånd og gutter som holder hender.

Mt. Everest bakerst til venstre og Ama Dablam til høyre. Foto: Lena Fauske

Dette er en naturlig væremåte venner imellom og har intet med kjæresteri å gjøre. Derimot vil kjæresteri for åpen scene kunne virke støtende. Det er derfor viktig at besøkende unngår å vise fysisk hengivenhet ute blant folk.

Vår individualisme og vårt behov for privatliv, ro og fred, tid og sted bare for oss selv, har nepalere flest vanskelig for å forstå. Å være alene er for dem det samme som å være ensom. De vil derfor gjerne holde oss med selskap når vi er deres gjest. Det kan være en hard

påkjenning for oss som turist å oppdage at vår private sfære er sterkt innskrenket og at man ustanselig må forholde seg til folk som vil en noe – som om det var den mest naturlige ting i verden. Eller vår måte å forholde oss til tid på. De kan ha vanskelig for å forstå vår vane med å måle alle dagens gjøremål i timer og minutter. Regn ikke med at klokkeslett og avtaler overholdes som du er vant til hjemmefra.

En nepalsk Ronja Røverdatter i Humla. Foto: Olav Myrholt

Nepal byr på fantastiske fotomotiver av både natur, kultur og mennesker. Heller ikke nepalere liker å få store objektiver stukket opp i ansiktet. Mange vil helst ikke bli fotografert av ulike grunner. Spør alltid om du kan ta bilde av folk, også barn, om det ikke er svært diskret og på lang avstand. Ta kontakt med dem du vil fotografere og skriv gjerne ned adressen og send dem bilder hvis du ønsker å gi noe tilbake. Husk å gjøre det hvis du har lovet det. Et tips kan være å ta med seg noen konvolutter og skrive adressen ned på disse. Noter ned bildemotiv og dato og send bildene til vedkommende når du kommer hjem. Mange lar heller være å fotografere enn å betale penger hvis folk forlanger det. Tenk over på forhånd om du vil betale folk når de ber om penger for at du tar bilde. Velger du å betale, la det være en verdig situasjon.

Spør først og ta alltid hensyn ved fotografering av religiøse steder og seremonier. For øvrig er det

fint å legge igjen penger i templenes tipsboks. Det er med på å bidra til templenes vedlikehold.

Mat og bordskikk

I de store byene og på turiststedene kan du få kjøpt det meste av mat – prisene er lave og utvalget av turistmat for vestlige ganer er stort. Men, du har neppe reist halve kloden rundt for å spise hamburger og biff. Nepalsk mat er eksotisk, spennende og god. Krydderbruken kan være i overkant sjenerøs, men noen av rettene er forsiktig krydret. Ris, brød og yoghurt mildner kryddersmaken. Brød finnes i mange forskjellige varianter f. eks. rooti, nanbrød og shapati. Ris er hovedingrediens i det nepalske kjøkkenet. Du finner også et rikholdig utvalg av grønnsaker, særlig linser og poteter, men også spinat, neper, reddiker, bønner og erter er vanlig. Kjøtt er ikke dagligkost for det store flertallet fordi det er for dyrt, men det spises en del kylling og både sau, geit, bøffel. Svin og fisk ender i blant også på matbordet. Tross religionen har mange nepalere et pragmatisk forhold til dyrekjøtt bare det er slaktet av andre. Det ofres først og kan spises etterpå.

Den vanligste retten i Nepal er “daal bhat” som betyr linser og ris. Linsene kokes til de får en sauslignende konsistens, og masseres inn i risen mens du spiser. Vanligvis serveres grønnsaker til og kanskje litt kjøtt.

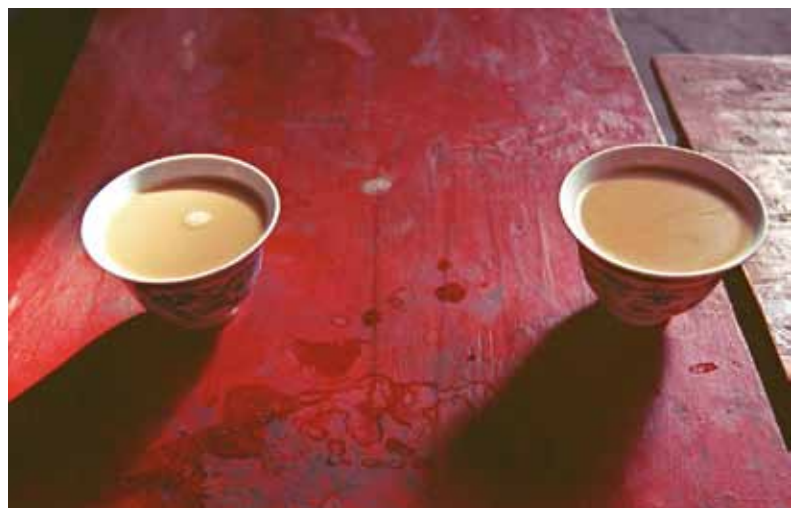
Tallerken med daal bhat, privat og på restaurant.

Foto: Olav Myrholt

For de som har råd, er to måltider “daal bhat” om dagen den vanlige kosten. Kan hende ser ikke retten like innbydende ut for oss fra vesten, men det er godt og kanskje det tryggeste du kan spise fordi maten servers nylaget og varm.

Spiser du med nepalere i hjemmet eller på bygda vil du kunne oppleve at de spiser med hånden. De bruker høyre hånd som skje og har gjennom år opparbeidet en mykhet og eleganse i håndleddet vi vanskelig kan etterape. Skulle du falle for

Smørte.

Foto: Olav Myrholt

Smørlys i tempel.

Foto: Matti Bernitz

fristelsen å prøve, så vit at nepalerne ikke anser litt smatting og søling som dårlige manerer. I Nepal er det vanlig å drikke te, ofte te med melk (milk tea) i sosiale lag. Er du riktig heldig kan du i fjellene bli tilbudt smør-te. For mange er det en utfordring å drikke dette.

Hinduene er spesielt vare for at mat skal bli berørt av folk fra andre kaster eller religioner. Ikke berør mat du ikke skal spise selv. La verten forsyne deg om du blir invitert til et måltid i en nepalsk familie og bus ikke inn på kjøkkenet uten at du er invitert. Bruk høyre hånd når du spiser med fingrene eller berører mat. Også når du gir bort eller mottar ting. Venstre hånd anses som uren, forståelig nok da de bruker den, sammen med vann som vi bruker toalettpapir. Vis respekt for ildstedet på kjøkkenet. Å kaste

snytepapir eller søppel i ovnen ansees som slett oppførsel fordi maten lages nettopp der.

Blant hinduer blir kvinner ansett som “urene” under menstruasjonen. De deltar ofte ikke i sosialt liv, lager ikke mat og unngår å berøre planter, dyr og mennesker i denne perioden. Menstruasjonen kan også være et tabuemne i en samtale, og man må ikke presse en mann for detaljer om han sier at hans kone føler seg uvel. Vær selv diskret med bruk av egne tamponger og bind.

Som tidligere nevnt vil det være forskjell på by og land. Mange av disse skikkene er under endring, særlig i urbane strøk blant moderne og utdannende mennesker.

Livet er som iskrem.

Foto: Marit Bakke

Les om landet, kulturen og menneskene før du reiser til Nepal. Du vil ikke huske alt, men forstå så mye mer når du er der.

En reise til Nepal kan være en eksotisk, men overflatisk opplevelse. For mange blir den helst bare det. Men besøket kan også være en sjelden sjanse til å oppleve og forstå litt av en annen virkelighet. Om du lykkes med dette kan du også oppdage nye sider ved deg selv – oppleve å se deg selv og din egen bakgrunn med nye øyne.

Noen referanser

Burbank, Jon. 2000. *Culture Shock! A Guide to Customs and Etiquette*. London: Kuperard.

Feller, Tessa. 2008. *Nepal – Culture Smart! The essential guide to customs & culture*.

Greiner, Kirsten Ingeborg (red.). 1996. *Til Nepal*. Oslo: Norge-Nepalforeningen.

Halber, Kai og Søren Lauridsen. 2009. *Turen går til Nepal*.

Insight Guide 2008. *Nepal*

Mayhew, Bradley og Joe Bindloss. 2009. *Lonely Planet Travel Guide Nepal*

McConnachie, James og David Reed. 2009. *Rough Guide Nepal*

Flere reisebøker om Nepal kan kjøpes på www.nomaden.no

Bøker om Nepal og nepalkart kan lett kjøpes i Kathmandu og i Pokhara. Særlig bokhandelen Pilgrims i Thamel i Kathmandu har et stort utvalg.

III.5. Helseutfordringer

Vaksiner

Det er mange helseutfordringer ved å reise til et land som Nepal. Det første du bør tenke på er vaksiner. Du bør tidlig sjekke hvilke vaksiner du har, varigheten av dem, og hvilke vaksiner du vil trenge til den planlagte reisen. Vaksinasjoner må foretas i god tid for at de skal gi effektiv beskyttelse, minst tre uker før avreise, eventuelt lenger tid hvis du må ta flere vaksiner.

Vanlig vaksinasjon kan utføres på legekontorer (noen leger og klinikker har spesialisert seg på vaksiner og råd ved reiser) og på sykehusavdelinger. Det finnes spesielle forholdsregler for personer med svekket motstandsdyktighet, gravide og små barn. Diskuter dette med legen din.

Gå inn på www.folkehelse.no for å få informasjon om hva du trenger og hvor du skal henvende deg for å få tatt de nødvendige vaksinene. For å sjekke hva du trenger av vaksiner i Nepal kan du også gå inn på www.ciwec-clinic.com som er hjemmesiden til CIWEC Clinic – Travel medicine center i Katmandu.

Følgende vaksiner kan være aktuelle for reisende til Nepal:

- *Stivkrampe/Difteri/Poliomyelitt*: Anbefales oppdatert hvis det er mer enn 10 år siden du fikk siste vaksine.
- *Hepatitt A*: Vaksinen beskytter mot smittsom leverbetennelse (gulsott) og anbefales til alle reisende. Vaksinen gjør det unødvendig med gammaglobulininjeksjoner som tidligere ble mye brukt.
- *Tyfoidevaksine*: I Norge er to typer vaksine mot *Salmonella typhi* tilgjengelig. Levende vaksine er i dråpeform og ikke-levende vaksine tas som injeksjon. Vaksinasjon anbefales for dem som skal oppholde seg i lengere tid i Nepal. Eller hvis du skal oppholde deg på landsbygda, være i kontakt med lokalbefolkningen eller er ”ryggsekkтурист” med lavprisstandard på overnattings- og spisesteder.

- *Kolera*: Ingen land i verden har i dag offisielt krav om gyldig vaksinasjonssertifikat for kolera. Muligheten for å få kolera i Nepal er svært liten. Vaksinen bør dog vurderes hvis du over tid skal leve under dårlige hygieniske forhold og for hjelpepersonell ved krig eller naturkatastrofer. Denne vaksinen kan hjelpe mot noen av turistdiareene den første tiden.
- *Rabies (hundegalskap)*: For de som skal på ferietur til Nepal er smitterisikoen liten og det er ikke vanlig å vaksinere seg. Skal du på langtidsopphold, særlig på landsbygda eller arbeide med dyr, bør du vurdere vaksine. I Nepal er smitterisikoen størst via hunder og aper. Vaksinen gis som tre injeksjoner over 1 måned.
- *Hepatitt B*: Beskytter mot smittsom leverbetennelse som spres gjennom blod eller seksuell kontakt. Den anbefales ved spesielle behov, men ikke rutinemessig. Vaksinasjonen krever tre injeksjoner over en 6-12 måneders periode.
- *Japansk encephalitt*: Vaksinen beskytter mot hjernebetennelse og anbefales spesielt til reiser i Asia, særlig i sommerhalvåret. Vaksinen settes som tre injeksjoner over en 12 måneders periode. Settes ikke rutinemessig.
- *BCG*: Vaksinasjon mot tuberkulose anbefales hvis du over lengre tid skal være i land med høy forekomst av sykdommen. De aller fleste har fått denne vaksinen i skolealder.

Malaria

Malaria er en alvorlig parasittsykdom som spres gjennom myggstikk. Det finnes ulike typer malariaparasitter. *Malaria falciparum* er den farligste og denne kan gi dødelig sykdom. Malaria finnes i lavereliggende områder i Nepal – for eksempel i Tarai. Malariamyggen trives ikke i høyereliggende strøk, så ved fjellturer er sjansen for smitte liten. Imidlertid må man ofte reise gjennom et malariaområde for å komme opp i høyden, eller man er på safari i noen dager hvor det kan foreligge smittefare. Skal du oppholde deg kort tid i et malariaområde, vurder om det er tilstrekkelig å beskytte deg med klær, myggmidler og myggnetting. Skal du oppholde deg lengre tid i et malariaområde anbefales malariatabletter.

Forebygging er viktig. Myggen stikker særlig om kvelden og natten (skumringen). Bruk myggmiddel, myggnett og heldekkende klær. Før du reiser må du sjekke om det er fare for malaria i det området du skal oppholde deg. Sjekk CIWEC's hjemmeside om de 12 prioriterte malariaområdene i Nepal.

Turistdiaré

Svært mange som reiser til fremmede land, opplever perioder med turistdiaré, noen i alvorlige former som dysenteri. Det vanlige er at mellom 20 og 50 prosent rammes. Under langtidsopphold er det nærmest uunngåelig. Sykdommen er svært vanlig å få på turer til land som India, Nepal og Pakistan, land hyppig besøkt av trekkere og fjellklatrere. Diaréen skyldes inntak av vann eller mat, ofte forurenset av avføring som inneholder virus, bakterier eller parasitter. Dårlig håndhygiene gir større risiko for diaré.

Det finnes ingen effektive vaksiner mot turistdiaré. Den beste forebyggingen er dermed å unngå ukokt mat og ta hygieniske forholdsregler:

- Grundig håndvask før du lager mat/spiser og etter toalettbesøk.
- Drikk kun vann fra flasker du ser at blir åpnet, eller som har ubrutt forsegling. Unngå isbiter.
- Kok alt vann du drikker fra elver og vann. I høyden (over 2500 m.o.h.) må vannet fosskoke i minst 3 minutter. Kokt vann kan du også få kjøpt på lodger og tehus.
- På ekspedisjoner eller trekking hvor man har med feltkjøkken drevet av lokale, hender det at de blander kaldt vann i det kokte vannet for å få ned temperaturen. Gi beskjed om at dette ikke må gjøres.
- Som alternativer til koking:
 - Bruk et vannrensefilter som kombinerer både kjemiske og mekaniske rensemetoder
 - Tilsett jod i form av dråper eller tabletter egnet for dette bruk (vent minst 30-60 minutter avhengig av vannets kvalitet). Unngå langvarig bruk
 - Tilsett *Micropur Forte* – klorrensetabletter som skal virke i en time før du drikker vannet
 - Tilsett gjerne litt fruktpulver hjemmefra som gir vannet litt smak. Vær obs på skadelige tilsetningsstoffer hvis du kjøper det i Nepal
- Spis daal bhat hvis du vil være trygg.
- Spisesteder med stor gjennomstrømning av gjester har ofte fersk mat.
- Unngå iskrem, kremkaker og dip.
- Unngå melkeprodukter som ikke er pasteurisert.
- Vær forsiktig med hva du spiser på bufféer.
- Unngå mat som har stått lenge i varmen.
- Unngå salater og grønnsaker som ikke er vasket i jodvann.
- La all varm mat være godt gjennomstekt eller gjennomkokt.
- Melkesyrebakterier i pilleform kan stabilisere bakteriefloraen i tarmen. Tas forebyggende under reisen.

Hvis du blir syk, så drikk rikelig. Rent vann er ikke nok fordi du trenger væsketilførsel med salter. Vann det har vært kokt bygg, ris eller grønnsaker i er bra. *Gem Collet* eller lignende er et “glukose-elektrolyttmikstur” i pulverform som du får kjøpt på apoteket og som gir deg nødvendig tilførsel av salter. Du kan også kjøpe det i Nepal på apotek og i trekkingbutikker. Hvis du ikke er frisk etter diaré i 4-5 dager eller har blod i avføringen, bør du oppsøke lege.

NB:

- Gå aldri barbert i Nepal. Det er lett å få infeksjoner og parasitter i sår og rifter.
- Vær også oppmerksom på rabies som er relativt utbredt i landet. Unngå direkte kontakt med aper,

for eksempel når du besøker Swayambhunath (Monkey Temple) i Kathmandu. Vær forsiktig med hunder.

- Blodiglene er en sann plage fordi de trosser både paraplyer og gamasjer, men i utgangspunktet er de ikke farlige. Det foreligger dog en liten fare for infeksjon etter at du har fjernet dem. Følg derfor alltid med på sår fra blodigler eller annet.

Andre helseforberedelser til reisen

- Husk å ta med deg nok av dine faste medisiner dersom du bruker slike. Skriv ned det generiske navnet (virkestoffet) på medisinen så du kan få tak i tilsvarende nepalsk medisin om du skulle miste bagasjen.
- Ekstra sett med briller eller kontaktlinser. I kald og tørr luft kan kontaktlinser være problematisk.
- Vitaminer og fiskeolje kan være greie kosttilskudd å ha med.
- Det er ikke alltid bind og tamponger å få kjøpt utenfor allfarvei, mens utvalget i Kathmandu er bra.
- Ha med prevensjon hjemmefra.
- Hvis du skal være borte en stund, og spesielt ved lengre ekspedisjoner til høye fjell, bør du få en sjekk hos tannlegen før du reiser.
- Sjekk at reiseforsikringen gjelder for de aktivitetene du planlegger og for den perioden du er borte. Vanlig reiseforsikring dekker sykdom/uhell under trekking, men de fleste selskaper krever tilleggsforsikring for trekking over en bestemt høyde (ofte 4000 eller 5000 m.o.h.) Skal du klatre, kan det kreves ekstra forsikring. Medlemskap i Norsk Luftambulans kan sikre effektiv hjemtransport i tilfelle sykdom. Avhengig av reisens art, tidsperiode og mulighet for å få medisinsk hjelp, bør man også ha med et lite reiseapotek som tar høyde for luftveisinfeksjoner, mage-tarminfeksjoner, høydeplager som hodepine og kvalme og eventuelt sårskader. Skal du oppholde deg lenge i landet kan en god reisemedisinhåndbok være nyttig.

Noen referanser

Duff, Jim og Peter Gormly. (2007). *First aid and wilderness medicine*. Cumbria: Cicerone.

Ciwec Clinic Travel Medicine Nepal / www.ciwec-clinic.com

Everest BC Clinic / www.basecampmd.com

Fauske, Lena og Øyvind Bruland. (2012). *Førstehjelp på tur. Fjell-, høyde-, og reisemedisin*. Oslo: Fri Flyt.

Folkehelseinstituttet / www.fhi.no

Førstehjelp / www.forstehjelp.info

High Altitude Medicine USA / www.high-altitude-medicine.com

Himalayan Rescue Association Nepal / www.himalayanrescue.org

III.6. Trekking og ekspedisjoner

Mange nordmenn som reiser til Nepal går i fjellene enten som trekkingturst eller på ekspedisjoner for å klatre høye fjell. Gruppeturer tilbys fra Norge, av andre aktører i Europa, USA og i Nepal. Du kan velge å bo i telt eller du kan bo i en av mange lodger/gjestehus som ligger langs de vanligste ferdselsårene og turistrutene i landet. Langs de mest beferdede rutene ligger te- og gjestehusene tett. De fleste stedene er det ikke nødvendig å bestille på forhånd hvis man er noen få personer. Er dere mange kan det være greit å booke senger eller teltplass hvis de har internett eller telefon. Det kan være smart å sende guiden foran for å bestille rom tidlig på dagen hvis det er midt i turistsesongen og mye folk. Noen ruter som i Everestregionen og Annapurnaregionen er det flust med overnattingsmuligheter, men ønsker du å gå rundt for eksempel Dhaulagiri eller Manaslu må du ha med telt, kokeutstyr og parafin, samt den maten du skal spise – da kan det også være nyttig med lokale bærere og en lokal guide. Det finnes en mengde trekkingbyråer i Kathmandu og Pokhara som ordner dette.

Skal du på fottur i Himalaya må du velge utstyr og fottøy etter årstid, område og forhold. Sett deg godt inn i forholdene der du skal og utstyr deg som om du skal på en fottur utenom allfarvei i norsk natur. En tur kan starte i svært varmt og fuktig klima i jungelen og passere mer enn 5000 m.o.h. og vinterforhold, som for eksempel turen rundt Dhaulagiri. Turer opp til 5500 m.o.h. og når du går over de høye passene krever dog bare godt norsk fjellutstyr beregnet på vintertemperaturer. Noe få turer krever stegjern og isøks, men dette kan du sjekke opp i forkant. På mange av turene kan du gå i solide joggesko og ha med fjellstøvler til snødekte pass. Hvis du bare skal ha med et par sko bør det være lette fjellstøvler eller solide trekkingsko. Og lette gamasjer, i tilfelle du kommer opp i snø. Gamasjer kan også være greit for å dekke seg til mot blodigler hvis turen starter lavt. Sandaler til leiren eller i lodgen er gode å ty til på kvelden. Det er i dag mulig å få kjøpt det meste av turutstyr i Kathmandu og Pokhara. Det finnes mange kopiprodukter til en billig penge, men gode originalvarer er bare litt billigere enn i Norge.

Organisert trekking

De organiserte trekking-gruppene eller ekspedisjonene stiller ofte med telt, bærere og egen kjøkkenstab. En stab som er med slår opp teltet ditt, lager maten din og tar oppvasken. Det er vanlig at lokale “portere” bærer bagasjen din og maten du skal spise underveis. Selv bærer du dagstursekken med det du trenger i løpet av dagen. For oss nordmenn er dette en uvant kultur, men for mange fattige lokale er dette den eneste måten å få en inntekt til å kjøpe ting de ikke selv kan dyrke. Mange tusen lokale nepalere er avhengige av denne inntekten fra turistbransjen. Med på turen er det som regel også en lokal guide, kalt *sirdar*, som holder orden på hele staben, som er godt kjent og tar ledelsen sammen med gruppens egen leder. Hvis du inkluderer de lokale sosialt under turen får du mange hyggelige opplevelser og anledning til å bli kjent med folk som har en annen bakgrunn og kultur enn deg. Sirdaren er ofte hjelpsom med

Bærer (porter) i Nepal.

Foto: Johnny Haglund

å oversette når du har kontakt med nepalere. Hvis du ikke går med en organisert gruppe kan du også leie bærer og guide. En nepalsk guide kan fortelle mye om landet og områder dere går i. Guiden er også en fin døråpner for å få kontakt med og snakke med nepalere.

Enten du er gruppedeltaker eller på egen hånd og skal leie lokale folk til å bære, ta gjerne med litt utstyr til dem hvis du har plass i sekken. Bærerne er ofte svært dårlig utstyrt både med sko, klær og overnattingsutstyr. Det er ikke uvanlig å se dem barbert i flipflopsandaler i kuldegrader eller at de sover under åpen himmel i høyden uten liggeunderlag og sovepose. Som deltaker på en tur skal du ikke finne deg i at bærerne eller den lokale staben som er med behandles dårlig. Se til at de har gode sko og klær, sover varmt og tørt, får fornuftige bører og får behandling og betaling hvis de blir syke. Still krav til den arrangøren du reiser med,

gjørne på forhånd. Ta med brukte, varme vind- og vanntette klær til de lokale folkene som skal jobbe for dere. Ullklær, luer, votter og liggeunderlag er også kjærkomment. Det må være rent, helt og pent. Det kan være greit å "låne" det til dem når dere starter turen og gi det til dem når turen er ferdig som takk for innsatsen. Hvis du gir det bort i begynnelsen kan du oppleve at de selger det med en gang fordi de ofte trenger penger. Når trekkingturen eller ekspedisjonen er ferdig kan du også legge igjen en del av utstyret ditt til bærerne som en liten bonus. Da frigjør du vekt og plass i kofferten til å ta med noe av alt det fine du kan få kjøpt i Nepal til en svært rimelig penge.

International porter protection group (IPPG)

IPPG er en grasrotbevegelse som oppsto i 1997 og som har representanter i mange land rundt i verden. I dag koordineres IPPGs arbeid av gründer Dr. Jim Duff i Australia, og målet for organisasjonen er å arbeide for å forbedre bærernes rettigheter, sikkerhet, utdanning og helse under trekking og ekspedisjoner verden over. Det er særlig i Nepal de har tatt tak i denne utfordringen. Et viktig anliggende er å skaffe bærerne varme klær, godt fottøy, nødvendig utstyr, nok mat og drikke, samt husly under bæringen. De arbeider også for bærernes velferd og rettigheter hvis de blir syke eller skadet mens de jobber for trekkingindustrien. IPPG støtter bærerne i deres arbeid for rettferdig lønn og i kampen mot for tunge bører, men motarbeider ikke trekkingindustrien, da de vet at den gir en kjærkommen inntekt til mang en fattig nepaler. Målet er å påvirke situasjonen positivt for disse fjellets menn og kvinner.

Trekking etikk

IPPG (International Porter Protection Group) recommends the following guidelines:

1. Clothing appropriate to season and altitude must be provided to porters for protection from cold, rain and snow. This may mean: windproof jacket and trousers, fleece jacket, long johns, suitable footwear (boots in snow), socks, hat, gloves and sunglasses.
2. Above the tree line porters should have a dedicated shelter, either a room in a lodge or a tent (the trekkers' mess tent is no good as it is not available till late evening), a sleeping mat and a decent blanket or sleeping bag. They should be provided with food and warm drinks, or cooking equipment and fuel.
3. Porters should be provided with life insurance and the same standard of medical care as you would expect for yourself.
4. Porters should not be paid off because of illness/injury without the leader or the trekkers assessing their condition carefully. The person in charge of the porters (sirdar) must let their trek leader or the trekkers know if a sick porter is about to be paid off. Failure to do this has resulted in many deaths. Sick/injured porters should never be sent down alone, but with someone who speaks their language and understands their problem, along with a letter describing their complaint. Sufficient funds should be provided to cover cost of rescue and treatment.
5. No porter should be asked to carry a load that is too heavy for their physical abilities (maximum: 20 kg on Kilimanjaro, 25 kg in Peru and Pakistan, 30 kg in Nepal). Weight limits may need to be adjusted for altitude, trail and weather conditions; experience is needed to make this decision. Child porters should not be employed.

Ta høyden på alvor

Mange av fotturene i Nepal går i høyden. Det er ikke uvanlig å komme opp i både 4000 og 5000 m.o.h. på de vanlige trekkingturene. Høydesymptomer kan merkes hos noen allerede over 2000 m.o.h. Høyere enn over 2500 m.o.h. er det vanlig å merke høyden.

For å få en vellykket tur i Nepals fjell bør høydesyke forebygges. Oppstigningen bør foregå langsomt. Over 2500 m.o.h. bør man ideelt sett ikke øke sovehøyden med mer enn 300 meter i løpet av 24 timer. En ekstra hviledag bør tilbringes i oppnådd høyde for hver 1000 meters stigning.

Unngå å anstrenge deg unødvendig under akklimatiseringen. Gå sakte, hvil ofte, drikk nok. Unngå alkohol. Selv om dehydrering ikke er vist å forårsake høydesyke, bør du drikke rikelig slik at urinen holdes lys. Men, store mengder vann er heller ikke heldig. Det skyller ut viktige salter og mineraler i kroppen og kan i verste fall være dødelig. Kroppen trenger salter, så spe på med suppe og annen næringsholdig væske. Benytt anledningen til å hvile og fyll opp væskebehovet på de mange tehusene som finnes langs trekkingrutene. Dette gir i tillegg en inntekt til lokalbefolkningen. "Lemontea" er etter hvert et begrep for mange trekkere.

Mild og moderat høydesyke

Det er ikke uvanlig med lett hodepine og litt kortpustethet når du er over 3000 m.o.h. Tar man ikke disse signalene på alvor kan høydesyke ødelegge turen og i verste fall bli svært alvorlig. Akutt høydesyke (AMS) kan grovt deles inn i en mild, en moderat og en livstruende form. Overgangen mellom de tre er glidende. Tilstanden er direkte relatert til redusert innhold av oksygen i luften, men man kjenner fortsatt ikke alle årsaksmekanismene. Akutt mild og moderat høydesyke oppstår gjerne snikende over flere timer til 1-2 døgn etter at du er kommet opp i en viss høyde.

- Forekomsten og alvorlighetsgraden av akutt høydesyke avhenger av
 - oppstigningstempoet
 - høyden (spesielt sovehøyden)
 - graden av fysisk anstrengelse
 - varigheten av oppholdet i høyden
 - sannsynligvis en individuell/ nedarvet disposisjon
 - alder og form betyr lite, og kjønnsforskjellene er ubetydelige

Symptomer og tegn på høydesyke

Sykehistorien er ofte typisk. Det dreier seg om personer som foretar rask oppstigning til sovehøyder over 2000 m.o.h. (oftest over 3000 m.o.h.) fra høyder under 1500 m.o.h, eller som stiger mer enn 350 meter per døgn i sovehøyde over 2500 m.o.h. Kraftig fysisk anstrengelse samt bruk av sovemidler eller andre medikamenter som reduserer pustefrekvensen, øker risikoen. Hovedsymptomene er hodepine, kvalme, slapphet, svimmelhet og manglende matlyst. Hodepinen er som regel verst om morgenen og intensiveres ved fysisk anstrengelse. Tretthet og apati kan være dominerende, men søvnen er dårlig og bidrar lite til å redusere trettheten. Noen plages også av at det i perioder er vanskelig å puste og kan våkne opp med gispning og kvelningsfølelser. Kvalmen kan bli merkbar og oppkast er vanlig. Ansiktsfargen er ofte blek og ansiktsuttrykket er som regel medtatt og mimikkfattig. Du har vanligvis ikke feber, men føler at du fryser lett. Personer med høydesyke er som regel mer tungpustne ved fysisk anstrengelse enn andre turkamerater. Tungpustethet i hvile er et alvorlig tegn og krever videre undersøkelser med tanke på væskeansamling i lungene (lungeødem). Etter hvert som høydesyken forverres, blir de fysiske tegnene mer tydelige. Tiltaksløsheten og apatien gjør at du blir ute av stand til å foreta enkle oppgaver som å spise eller kle på deg. Senere kan tilstanden gå over i livstruende former som væskeansamling i lungene og svelling av hjernen, lungeødem (HAPE) og hjerneødem (HACE).

De fleste med mildere former for høydesyke blir friske etter 2-5 dager uten nedstigning. Vanlig smertestillende som Paracet/Pinex (paracetamol) kan her være til god hjelp mot hodepine og søvnløshet. Det er bare en liten prosent (8 % på 4200 m.o.h.) av dem med mild til moderat høydesyke som utvikler de alvorlige, livstruende formene. Hvis symptomene vedvarer ved hvile uten videre oppstigning bør du snarest mulig gå ned til lavere høyder.

Alvorlig høydesyke behandles med dexamethasone (mot hjerneødem) og nifedipene (mot lungeødem). Dette krever medisinsk kunnskap og legemidlene er reseptbelagte. Diamox (acetazolamide) er relativt vanlig å bruke både forebyggende og behandlende mot høydesyke.

Tidlig diagnose er viktig. Du skal aldri foreta videre oppstigning ved symptomer på høydesyke. Hvis det skjer en forverring etter 24 timer, er nedstigning helt nødvendig. Ved symptomer eller tegn på alvorlig høydesyke, så som nevrologiske forstyrrelser (nedsatt balanse, dobbeltsyn eller endret bevissthet) eller lungeødem, må du komme deg ned til lavere høyder umiddelbart og uten opphold.

Høydehoste (Trekkers' cough)

”High altitude dry cough” er et kjent begrep i Himalaya og andre høyereliggende områder. Høyden i seg selv kan disponere for hoste uten at det foreligger en vanlig infeksjon. I tillegg vil støvet som virvles opp på ferdsselsårer med mye trafikk kunne inneholde virus og bakterier. Forebyggende kan man bruke skjerf eller tørkle/Buf rundt halsen for å holde seg varm og foran munn og nese for å beskytte mot støv. Pass på så du ikke blir kald, særlig om dagen når det er varmt i solen, men kaldt i luften. Får du hoste, bruk skjerf dag og natt, bruk nesedråper/spray (Otrivin) for å holde luftveiene åpne. Bruk hostemedisin eller halstabletter. I Nepal er det vanlige rådet mot luftveisinfeksjoner hot lemon tea med honning og ingefær. Kan anbefales. Lokale anbefaler også hvitløk som naturlig antibiotika. Kyllingsuppe med hvitløk og ingefær er god lokal medisin.

Noen referanser

Bezruchka, Stephen. 2005. *Altitude Illness: Prevention & Treatment*. The Mountaineers Books.

Bezruchka, Stephen. 2011. *Trekking in Nepal – A travellers guide*. The Mountaineers Books.

Duff, Jim og Peter Gormly. 2007. *First aid and wilderness medicine*. Cumbria: Cicerone.

Fauske, Lena og Øyvind Bruland. 2012. *Førstehjelp på tur. Fjell-, høyde-, og reisemedisin*. Oslo: Fri Flyt.

Mayhew, Bradley og Joe Bindloss. 2009. *Lonely Planet. Walking guide – Trekking in the Nepal Himalaya*.

Flere reisehåndbøker om Nepal kan kjøpes på www.nomaden.no.

Bøker om trekking i Nepal og kart kan lett kjøpes i Kathmandu og i Pokhara. Særlig bokhandelen Pilgrims i Thamel i Kathmandu har et stort utvalg.

Blomster i Nepal.

Foto: Marit Bakke

Del IV: Nyttig informasjon

IV.1. Reiseinformasjon

Her finner du informasjon som er nyttig når du planlegger en reise til Nepal og mens du oppholder deg der. Vi har også tatt med en oversikt over organisasjoner som arbeider i og med Nepal, samt noen bokhandlere og biblioteker. Noen av referansene er omtalt i Norge-Nepalforeningens medlemsblad *Hamro Patrika*, og nedenfor henvises det til nummeret som du kan finne på [www.norge-nepal.no/Hamro Patrika/Arkiv](http://www.norge-nepal.no/Hamro_Patrika/Arkiv).

Den norske ambassaden i Kathmandu

Royal Norwegian Embassy

Surya Court, Pulchowk, Lalitpur

Tel: (977) 1-554 53 07

Nettside: www.norway.org.np

e-post: emb.kathmandu@mfa.no

Postadresse: P.O. Box 20765 Kathmandu, Nepal

Den norske ambassaden i Kathmandu.

Foto: Marit Bakke.

Utenriksdepartementet anbefaler alle nordmenn som reiser til utlandet å registrere seg. Tidligere har denne registreringen skjedd gjennom de respektive ambassadene, men etter september 2011 bes den enkelte selv registrere seg på nettsiden: <http://www.reiseregistrering.no/>
Les om ambassaden i *Hamro Patrika*, desember 2008.

Visum

Nepals generalkonsulat i Norge ble lagt ned i 2008. Det er på tale å gjenåpne det. Hvis du ønsker å ha visum før avreise fra Norge, kan det fås ved henvendelse til Nepals ambassade i Danmark. Du kan også få visum når du ankommer Tribhuvan flyplassen i Kathmandu og på noen grenseoverganger. Ta med to passbilder og US dollar. Prisen for visum avhenger av antall dager i Nepal, men ligger mellom 25 og 100 US dollar. Oppdatert informasjon finnes på nettsiden til det nepalske immigrasjonsdepartementet.

Nepalere som ønsker å søke om visum til Norge kan gjøre dette via den danske ambassaden i Kathmandu.

Valuta

I Nepal brukes nepalske rupees. Finn dagens kurs [her](#). Ta med US dollar eller Euro i kontanter. Mini-bank finnes på flyplassen i Kathmandu, mange steder i Thamel, og i de større byene. Dollar eller Euro kan også være nyttig hvis minibanken ikke virker. Utenfor urbane strøk kan du ikke regne med mini-banker. Ta med rupees eller små dollarsedler (ikke Euro).

Transport

De fleste turister ankommer Nepal med fly, men det er fullt mulig å ta seg frem over land fra India eller Tibet. Buss, tog, bil eller en kombinasjon av disse er det vanligste. Informasjon finnes på nettet eller i byen du reiser fra – New Delhi eller Calcutta i India. Du kan også komme fra Tibet via grensebyene Kodari eller Zhangmu. Det er satt opp turistbussar på mange av de mest vanlige turiststrekningene.

Skal du fly innenriks i Nepal finnes flyplasser i de fleste store byene og en mengde små innenriksruter. Nepal Airlines, Buddha Air, Yeti Airlines er blant de mest kjente. Disse kan du nå via internett, eller via en agent. Det går også rutebussar mellom byer og sentrale steder i Nepal. Der det ikke går buss kan man leie bil for transport. Kontakt lokale reisearrangører i Nepal for informasjon.

Bussen har alltid plass på taket.

Kjekk transport i byene.

Foto: Marit Bakke

Kriminalitet

Sammenlignet med mange andre land er Nepal fredelig med lite kriminalitet som berører turister. Du kan gå trygt de fleste steder. Likevel kan det være lurt å ta sine forhåndsregler også her, særlig i de store byene og på typiske turiststeder. Vær forsiktig med å gå alene i Kathmandu sent på kvelden og om natten. Pass på tingene dine – bær penger og verdisaker inntil kroppen. Lås bagasjen din, eventuelt lås den fast når den er ute av syne, for eksempel under transport eller lagring. Vær forsiktig med å bo i telt nær bilvei. Overnatt gjerne på lodge til du kommer en dagsmarsj eller to unna steder der folk kan komme med bil.

Språk

Nepal har 70 forskjellige språk. De fleste snakker nepali, som er landets felles språk. Språket ligger tett opp til hindi, slik at nepalere og indere kan forstå hverandre. På turiststeder og i de store byene er det mange som snakker ganske godt engelsk. En nepali phrase book kan være nyttig. I Kathmandu arrangeres det intensivkurs i nepali for turister. Ute i distriktene kan du støte på lokale dialekter som selv for nepalere kan være vanskelig å forstå.

Praktiske tips

I reisehåndbøker for Nepal finnes det råd om hva man bør ta med seg. Her nevner vi i tillegg noen ting som ikke er innlysende, men som kan være praktisk å ta med.

Mange lavbudsjettoteller baserer seg på at gjestene bruker egen lås i låsen. Ta derfor med en hengelås, som i kombinasjon med kjetting også er nyttig for å låse bagasje under transport (for eksempel på busstak). Det er alltid lurt å ha med seg noen ekstra passbilder til visum, trekkingtillatelse, Trekking Information Management System (TIMS) eller hvis du må ha nødpass. Plastposer til søppel eller skitne klær på trekking kan komme godt med. Ziplock-poser med litt størrelse er fine. Lakenpose eller sovepose anbefales når du bor på rimelige gjestehus eller lodger. Et tynt liggeunderlag kan også være godt å ha hvis det er kaldt og fuktig i sengen.

Det blir tidlig mørkt i Nepal. Det er oftest ikke opplyst utendørs om kvelden, samt at strømmen har en lei tendens til å bli borte i korte og lengre perioder. Det vil si at det kan bli svært mørkt også innendørs. Lommelykt eller aller helst en liten hodelykt er praktisk. Refleks til å bruke ute om kvelden så bilene ser deg i mørket er også lurt.

Ikke all dusjer på lodger og billige overnattingssteder er like delikate. Det samme kan gjelde om du er på besøk privat. Lette plast-slippers/crocs er greit å bruke så du slipper å stå barbent på møkkete gulv i dusjen. Det er også vanlig at vaskene i Nepal er uten propp, noe som er upraktisk hvis du skal håndvaske klær. Det finnes en universalpropp å få kjøpt for eksempel på Nomaden i Oslo.

Forvent ikke vestlig standard på overnattingstedene, på restauranter og transportmidler. Komfort og effektivitet er ikke alltid som vi er vant med. Ting tar gjerne litt tid og detaljer er ikke alltid så viktige. Men det ordner seg som regel etter hvert. Et godt tips er å ta det meste med godt humør. Å bli irritert og stresset er ikke helt i nepalsk ånd.

På Nomaden i Oslo får man kjøpt kart, reisehåndbøker og praktisk reiseutstyr. De har også en nettbutikk hvor man kan bestille det man trenger. Sjekk www.nomaden.no

Helse i Kathmandu

Nettsiden til det internasjonale sykehuset [CIWEC Clinic](#) i Kathmandu har oppdatert medisinsk informasjon om forhold i Nepal, blant annet om vaksiner. [Nepal International Clinic](#) - Travel and Mountain Medicine Centre (NIC), Lal durbar (like ved Royal palace/Narayanhi Palace Museum)

Jordskjelv

Muligheten for at jordskjelv kan finne sted i Nepal er svært sannsynlig. Les derfor ambassadens anbefalinger om:

- hva du kan gjøre for å [øke din sikkerhet](#) mens du oppholder deg i Nepal
- det skulle oppstå [et større jordskjelv](#)

Les mer i *Hamro Patrika*, desember 2011.

IV.2. Adresser og kontakter

Noen kontakter er omtalt i Norge-Nepalforeningens medlemsblad *Hamro Patrika*, og nedenfor henvises det til nummeret som du kan finne på [www.norge-nepal.no/Hamro Patrika/Arkiv](http://www.norge-nepal.no/Hamro_Patrika/Arkiv).

Turistinformasjon i Kathmandu

Tourist Service Center

PO Box 11018, Bhrikuti Mandap

[Kathmandu, Nepal](#)

Telefon: 977-1-4256909 977-1-4256

Nettsted: <http://www.welcomenepal.com>

Ministry of Tourism and Civil Aviation

Singha Durbar, Kathmandu, Nepal

Tel.: 977-1-4211870, 4211879, 4211607 Fax: 977-1-4211758

E-mail: info@tourism.gov.np, tourismnp@gmail.com

E-mail: motca@tourism.gov.np, tourismnp@tourism.gov.np

Nettsted: www.tourism.gov.np

Kathmandu Environmental Education Centre (KEEP)

Når du er i Kathmandu bør du gå innom KEEP. Hovedkontoret ligger i utkanten av Thamel, på baksiden av Garden of Dreams. På samme sted er Porters' Clothing Bank og Travel Information Centre. Her kan du få råd om Nepal, om landets natur, om hvordan du bør opptre som turist, og hvordan ditt opphold kan være til nytte for nepalere. KEEP har som mål å bevisstgjøre turister, og spesielt trekkere om hvordan de kan innvirke på Himalayas sårbare miljø. De ønsker å orientere de besøkende om økonomisk, sosialt, kulturelt og miljømessig turisme. På senteret får du råd om fjellsikkerhet, høre foredrag og låne relevant lesestoff. Du kan få kjøpt trekkingutstyr som blant annet biologisk nedbrytbar såpe, førstehjelpsutstyr, og vannrensetabletter. I tillegg treffer du turister fra hele verden i senterets kafe. KEEP kan også formidle kontakt til andre miljøvernorganisasjoner i Nepal. Hjemmeside: www.keepnepal.org/

Nyttige nettadresser

Bokhandlere og biblioteker i Kathmandu

[Mandala Book Point](#), Kantipath. Spesialitet: akademisk litteratur. *Hamro Patrika*, oktober 2006

[Pilgrims Book House](#), Thamel og i Kupondol (langs hovedveien til Lalitpur og Patan)

[Vajra Book Shop](#), Jyatha, Thamel. Spesialitet: Tibet og tibetansk buddhisme

[Tribhuvan University Central Library](#), Kirtipur

[American Library](#), Embassy of the United States

[British Council](#) *Hamro Patrika*, februar 2007

Transport i Nepal

Nepal Airlines www.nepalairlines.com.np/

Yeti Airlines www.yetiairlines.com/

Buddha Air www.buddhaair.com/

Greenline Tours (busser) www.greenline.com.np/intro.php

Utdanningsinstitusjoner

Universiteter og forskningsinstitusjoner i Norge

[Universitetet i Oslo](#) (UiO)

[Universitetet i Bergen](#) (UiB)

[Universitetet for miljø- og biovitenskap, Ås](#) (UMB)

[Universitetet i Tromsø](#) (UiT)

[Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet, Trondheim](#) (NTNU)

[Universitetet i Agder](#) (UiA)

[Universitetet i Stavanger](#) (UiS)

[Chr. Michelsen Institute](#) (CMI)

[Norsk Institutt for by- og regionforskning](#) (NIBR)

[Senter for klimaforskning](#) (CICERO)

[Senter for Utvikling og Miljø](#) (SUM)

Universiteter og forskningsinstitusjoner i Nepal

[International Centre for Integrated Mountain Development](#) (ICIMOD)

[Kathmandu University](#)

[Martin Chautari](#) *Hamro Patrika*, oktober 2009

[Nepal Development Research Institute](#) (NDRI)

[Peace and Conflict Study Center](#) (PCSC) *Hamro Patrika*, januar 2011

[Purbanchal University](#) (flere avdelinger i Nepal, bl.a. i Kathmandu)

[Tribhuvan University](#)

Andre utdanningsinstitusjoner i Nepal

[Aarohan Theatre Group](#)

[Kathmandu International Study Center](#) (KISC) *Hamro Patrika*, mars 2010

[Nepal Music Center](#) *Hamro Patrika*, september 2001

[Patan Academy of Health Sciences](#) (PAHS) *Hamro Patrika*, januar 2011

Nepalske engelskspråklige aviser

[nepalnews](#) (nettavis, oppdateres kontinuerlig)

[The Himalayan Times](#) (dagsavis)

[The Kathmandu Post](#) (dagsavis)

[Nepali Times](#) (ukeavis, kommer på fredag)

[Republica](#) (dagsavis)

Nyttige kilder om Nepal

[Amnesty International Nepal Page](#) (menneskerettigheter i Nepal)

[BBC News Nepal Country Profile](#) (landside)

[Bistandsaktuelt](#) (månedlig NORAD fagblad med regelmessige artikler om Nepal)

[Digital Himalaya](#) (kilde blant annet til tidsskrifter, Pdf-arkivet til Nepali Times)

[Human Rights Watch Nepal Page](#) (menneskerettigheter i Nepal)

[International Crisis Group](#) (rapporter om den politiske situasjonen i landet)

[Klipparkiv på miljø](#) (oppdatert klipparkiv fra mange forskjellige medier)

[Martin Chautari Policy Briefs](#) (rapporter blant annet om den grunnlovgivende forsamling)

[Nepal Information Platform](#) (FN i Nepal, oppdateringer, kart, rapporter, etc.)

[Studies in Nepali History and Society](#) (utgis av Mandala Book Point)

Informasjon fra og om Sør Asia

[Asianettverket](#) (norsk Sør Asia og Sør Øst Asia forskernettverk)

[BBC News South Asia](#) (BBC nyheter om Sør Asia)

[Himal Southasian](#) (månedlig tidsskrift)

Organisasjoner som jobber i og med Nepal

Norske organisasjoner

[Advokatforeningens rettshjelpprosjekt](#)

[Helselag til Nepal](#)

[International Porter Protection Group](#) (IPPG), norsk avdeling. *Hamro Patrika*, september 2010

[Kailash Bodhi School, Fadderforening i Norge](#) *Hamro Patrika*, juni 2010

Mountain people (Fjellfolk til fjellfolk), www.mountain-people.org *Hamro Patrika*, juni 2011

[NORAD](#)

[Peace Brigade International Norway](#) *Hamro Patrika*, september 2009

[Plan Norge](#)

[Redd Barna](#)

[Stiftelsen Rolwaling](#) *Hamro Patrika*, januar 2010

[SOS-barnebyer](#)

[Utviklingsfondet](#)

Nepalske organisasjoner

[Amnesty International Nepal](#)

[Center for Constitutional Dialogue](#) (CCD)

[International Porter Protection Group](#) (IPPG), avdeling Nepal: Prakash Adhikari (Himalayan Rescue Association)

[Just-one](#) (sustainable rehabilitation of street children)

[Kathmandu International Mountain Film Festival](#) (kimff)

[Limi Youth Society](#) (ungdomsorganisasjon fra Humla)

[Maiti Nepal](#) (menneskehandel). Lederen, Anuradha Koirala, ble valgt til 'CNN Hero of the Year' i 2010 *Hamro Patrika*, desember 2011

[Nyaya Health](#) (Bayalpata hospital, Achham) *Hamro Patrika*, januar 2011

[Nepal Participatory Action Network](#) (NEPAN) *Hamro Patrika*, februar 2009

[Non-Resident Nepali Association](#) (NRNA) – har en norsk avdeling. *Hamro Patrika*, mars 2008

[Radio Sagarmatha](#) - *Hamro Patrika* [desember 2008](#)

[READ Nepal Room to Read](#) *Hamro Patrika*, juni 2007

Andre organisasjoner

[Dansk-Nepalesisk Selskab](#)

[EcoHimal](#)

Sverige-Nepal föreningen

[Verdensbanken](#) (Nepalside)

Generelle websider og portaler med reisetips til Nepal:

VirtualTourist.com: www.virtualtourist.com Brukerbaserte sider med reisetips fra Nepal og andre steder. Ikke kommersiell. Verdens største reisetippssamling.

VT Nepal: <http://www.virtualtourist.com/travel/Asia/Nepal/TravelGuide-Nepal.html>

VT Kathmandu: <http://www.virtualtourist.com/travel/Asia/Nepal/Kathmandu-1299238/TravelGuide-Kathmandu.html>

VT Pokhara: <http://www.virtualtourist.com/travel/Asia/Nepal/Pokhara-1299008/TravelGuide-Pokhara.html>

VT Chitwan: http://www.virtualtourist.com/travel/Asia/Nepal/Royal_Chitwan-1298968/TravelGuide-Royal_Chitwan.html

VT Everest: http://www.virtualtourist.com/travel/Asia/Nepal/Sagarmatha_Zone/Mount_Everest-2271981/TravelGuide-Mount_Everest.html

VT Annapurna: http://www.virtualtourist.com/travel/Asia/Nepal/Annapurna_Himal-1299605/TravelGuide-Annapurna_Himal.html

Tripadvisor: www.tripadvisor.com Brukerbasert reisetipsside, rankinger, kommerisell.

Tripadvisor, Nepal: <http://no.tripadvisor.com/Resources-g293889-Maps-Nepal.html> Direkte til Nepalsidene med lenker til aktiviteter og tilbud.

Lonely Planet's Thorn Three Bulletin: <http://www.lonelyplanet.com/thorntree/index.jspa> Et Lonely Planet-drevet reiseforum.

Travelmarket, norsk reisesøkemotor, om Nepal: www.travelmarket.no/Nepal/c-NP/reiseguide.htm Gode lenker til aktiviteter og organisert virksomhet.

Nepals turismeministerium,: <http://www.tourism.gov.np/> Nyttige og bra lenker, oppdaterte turismeregler.

Nepals turismeministerium, om turismeorganisasjoner www.tourism.gov.np/menu.php?p=15&page=TourismAssociations Om turismeorganisasjoner i Nepal.

Portal til de 51 beste Internettssidene om Nepal: <http://nepalnet.net/best/>

IV.3. Litteratur om Nepal

Det er skrevet mye om Nepal. Det er utgitt mange bøker for turister, om landet generelt og om spesielle temaer som blant annet klatring, sykling, og folkegrupper. Dessuten finnes det mange faglige og vitenskapelige bøker og artikler om natur og samfunn, politikk og kultur. De fleste av disse bøkene er på engelsk.

Oversikten nedenfor er delt i fire: (1) Samfunn, politikk, kultur; (2) Trekking, turisme; (3) Skjønnlitteratur; (4) Catalogue of Bibliotheca Himalayica. I Norge er det en del bøker om trekking og turisme i bokhandlere og på biblioteker. Faglitteratur finnes især på universitetsbibliotekene, særlig publikasjoner som er skrevet av norske forskere. Det kan være nyttig å søke på hjemmesidene til norske universiteter og høyskoler (se norske universiteter og forskningsinstitusjoner i IV.2. Adresser og kontakter).

Det er overraskende mange bokhandlere i Nepal, især i Kathmandu (se IV.2. Adresser og kontakter). Der finner du et stort utvalg guidebøker, flotte fotobøker, fagbøker og tidsskrifter til en svært lav pris. Flere forskningsinstitusjoner i Nepal utgir interessante rapporter om aktuelle temaer. Disse kan skaffes enten ved direkte kontakt til institusjonen eller i noen bokhandlere. Mandala Book Point i Kathmandu er stedet for faglitteratur om Nepal.

Bibliotheca Himalayica omfatter publikasjoner i en serie som ble redigert på 1960- og 1970-tallet av nordmannen Hallvard Kåre Kuløy. Serien omfatter gjenutgivelser av klassiske, antikvariske bøker, samt nye bøker av forskere og studenter. Du kan finne noen av disse bøkene i bokhandlere i Kathmandu. Det aller sikreste er å kontakte Kuløys enke, Cecilia Leslie, på eposten: cecilia@extern.uio.no

Samfunn, politikk, kultur

Acharya, Madhu Raman. 2002. *Nepal. Culture Shift! Reinventing Culture in the Himalayan Kingdom*. Dehli: Adroit Publishers.

Adhikari, Jagannath. 2008. *Changing Livelihoods. Essays on Nepal's Development since 1990*. Kathmandu: Martin Chautari.

Adhikari, Jagannath. 2008. *Food Crisis in Karnali. A Historical and Politico-economic Perspective*. Kathmandu: Martin Chautari.

Adams, Vincanne. 1998. *Doctors for Democracy. Health Professionals in the Nepal Revolution*. Cambridge University Press.

Ahearn, Laura M. 2004. *Invitation to Love. Literacy, Love Letters & Social Change in Nepal*. New Delhi: Adarsh Books.

Amatya, Saphalya. 1983. *Some aspects of cultural policy in Nepal*. Paris: UNESCO.

Amatya, Saphalya. 1999 [1991] *Art and Culture of Nepal. An Attempt towards Preservation*. New Dehli: Nirala.

- Amatya, Saphalya. 2007. *Monument Conservation in Nepal. My Experience with the World Heritage Sites of Kathmandu Valley*. Kathmandu: Vajra Publications.
- Andresen, Johan Petter. 2006. *Nepal i dag*. Oslo: AKP.
- Bakke, Marit and Madhusudan Subedi. 2008. "Communication Aspects in Health Care Work in Nepal." *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology*, Vol. II, pp. 65-100. Baglun: Department of Sociology and Anthropology, Tribhuvan University.
- Bakke, Marit. 2010. "International Involvement in the Preservation of the Cultural Heritage in Nepal." *Studies in Nepali History and Society*, Vol. 15, no 1, June 2010.
- Baral, Ajit et al. 2008. *By the Way. Travels through Nepal's Conflict*. Kathmandu: Martin Chautari.
- Bennett, Lynn. 2002. *Dangerous Wives and Sacred Sisters*. Kathmandu: Mandala Book Point.
- Bista, Dor Bahadur. 1991. *Fatalism and Development. Nepal's Struggle for Modernization*. Calcutta: Orient Longman.
- Bista, Dor Bahadur. 2004 [1967]. *People of Nepal*. Kathmandu: Ratna Pustak Bhandar.
- Book Publishing Industry in Nepal: Problems and Prospects*. Ikke datert. Kathmandu: National Booksellers and Publishers Association of Nepal.
- Brower, Barbara. 1991. *Sherpa of Khumbu: People, Livestock and Landscape*. Dehli: Oxford University press.
- Cameron, Mary M. 2005. *On the Edge of the Auspicious. Gender and Caste in Nepal*. Kathmandu: Mandala Publications.
- Chaudhary, Ram P., Bhim P. Subedi, Ole R. Vetaas, Tor H. Aase (eds). 2002. *Vegetation and Society. Their Interaction in the Himalayas*. Tribhuvan University, Nepal and University of Bergen, Norway.
- Consolidating Democracy in Nepal*. Assessment Mission Report 1997. Stockholm: International IDEA.
- Dahal, Kapil Babu and Sharad Chandra Simkhada (eds). 2005. *Perspectives on Society and Culture*. Kathmandu: Nepal Centre for Creative Research (NCCR).
- Dansk-Nepalesisk Selskab 1969-1994. 1994. *Festskrift*. København.
- Das, Arun K.L. og Magnus Hatlebakk. 2010. *Statistical evidence on social and economic exclusion in Nepal*. Kathmandu: Himal books.
- DFID, 2011. *DFID Nepal Operational Plan 2011-2015: Gender equality and social inclusion*. London.
- Dixit, Kanak Mani and Shastri Ramachandaran (red). 2002. *State of Nepal*. Kathmandu: Himal Books.
- Dixit, Kanak Mani. 2011. *Peace Politics of Nepal. An opinion from within*. Lalitpur: Himal Books.
- Dixit, Kunda. 2006. *A People War. Images of the Nepali conflict 1996-2006*. Lalitpur: nepa-laya.

- Dixit, Kunda. 2009. *Never Again. Testimonies from the Nepal Conflict, 1996-2006*. Lalitpur: nepa-laya.
- Dixit, Kunda. 2009. *People after War. Nepalis live with the legacy of conflict*. Lalitpur: nepa-laya.
- Flyktningehjelpen. 2008. *Lykkeland for de utvalgte*. På Flukt Tema Bhutan.
- Fürer-Haimendorf, Christoph von. 1975. *Himalayan Traders. Life in Highland Nepal*. London: John Murray.
- Fürer-Haimendorf, Christoph von. 1984. *The Sherpas Transformed. Social Change in a Buddhist Society of Nepal*. New Dehli: Sterling Publishers Private Limited.
- Gaige, Frederick H. 2009. *Regionalism and National Unity in Nepal - With an introduction by Arjun Guneratne*. Lalitpur: Himal Books.
- Gellner, David N. (red.) 2008. *Resistance and the State. Nepalese Experiences*. New Delhi: Social Science Press.
- Gellner, David N. 1992. *Monk, Householder, and Tantric Priest. Newar Buddhism and its Hierarchy of Ritual*. Cambridge University Press. Indian edition in 1993, by Foundation Books.
- Gellner, David N., Joanna Pfaff-Czarnecka, John Whelpton. 2008 [1997]. *Nationalism and Ethnicity in Nepal. Kathmandu: Vajra Publications*.
- Gellner, David N. and Krishna Hachhethu (red). 2008. *Local Democracy in South Asia. Microprocesses of Democratization in Nepal and its Neighbours*. London: Sage Publications.
- Grandin, Ingemar. 1989. *Music and media in local life. Music practice in a Newar neighbourhood in Nepal*. Linköping University, Department of Communication Studies.
- Gregson, Jonathan. 2002. *Massacre at the Palace. The Doomed Royal Dynasty of Nepal*. New York: Hyperion.
- Grennan, Conor. 2011. *Little Princes: One Man's Promise to Bring Home the Lost Children of Nepal*. London: HarperCollins.
- Guneratne, Katharine Bjork. 1999. *In the Circle of the Dance. Notes of an Outsider in Nepal*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Guneratne, Arjun. 2002. *Many Tongues, One People. The Making of Tharu Identity in Nepal*. Itacha: Cornell University Press.
- Gurung, Harka. 1984. *Dimensions of development (bikas-binas)*. Kathmandu: Sahayogi Press.
- Gurung, Harka. 2008 [2006]. *Nepal. Atlas & Statistics*. Lalitpur: Himal Books.
- Hagen, Toni. 1998 [1961]. *Nepal. The Kingdom in the Himalaya*. Revised and updated with Deepak Thapa in 1998. Kathmandu: Himal Books.

- Hatlebakk, Magnus. 2009. "Sosial eksklusjon i Nepal, berre retorikk?" *Hamro Patrika*, nr. 2, 2010, side 18-21.
- Havnevik, Hanna. 1989. *Tibetan Buddhist Nuns*. Oslo: Norwegian University Press.
- Hoftun, Odd. 1963. *Fjell-landet Nepal*. Oslo: Land og Kirke.
- Hoftun, Martin (red.). 1990. *Nepal. Et land i omveltning*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag.
- Hoftun, Martin, William Raeper og John Whelpton. 1999. *People, Politics and Ideology. Democracy and Social Change in Nepal*. Kathmandu: Mandala Book Point.
- Hutt, Michael (red.). 1994. *Nepal in the Nineties*. Oxford University Press.
- Hutt, Michael. 2003. *Unbecoming Citizens. Culture, Nationhood, and the Flight of Refugees from Bhutan*. New Dehli: Oxford University Press.
- Höivik, Susan. 1993. *In the Land of Heart's Desire. Reflections of a western Grandmother in Nepal*. Kathmandu: Mandala Book Point.
- Höivik, Susan. 2004. *The Tibetan Way. Religion and Medical Traditions*. Kathmandu: Eco Himal.
- Höivik, Susan. 2007. *Born in Nepal. A Miscellany of Buddhist Stories, Legends and Traditions*. Kathmandu: Vajra Publications.
- Haaland, Ane. 1982. *Bhaktapur – A Town changing*. Kathmandu: Bhaktapur Development Project.
- Identity & Society: Social Exclusion and Inclusion*. (artikkelsamling). 2009. Kathmandu: Mandala Book Point.
- International Centre for Integrated Mountain Development (ICIMOD). 2011. *Glacial Lakes and Glacial Lake Outbursts Floods in Nepal*. Kathmandu.
- International Crisis Group. 2003-. Regelmessige rapporter om Nepal som er tilgjengelige på www.digitalhimalaya.com/collections/journals/crisisgroup
- Intrim Constitution of Nepal. 2063 [2007] As amended by the first to sixth amendments. Kathmandu: UNDP. January 2009.
- Johanson, Bjørn. 1986. *Haugianar i Himalaya* (om Odd Hoftun). Oslo: Luther Forlag.
- Kharel, P. 2000. *Media Nepal 2000*. Kathmandu: Nepal Press Institute. With the support of DANIDA.
- Koirala, B.P. 2001. *Atmabrittanta. Late Life Recollections*. Lalitpur: Himal Books.
- Kondos, Vivienne. 2004. *On the Ethos of Hindu Women*. Kathmandu: Mandala Book Point.
- Lawoti, Mahendra. 2007. *Contentious Politics and Democratization in Nepal*. New Delhi: Sage.
- Liechty, Mark. 2003. *Suitably Modern. Making Middle-Class Culture in a New Consumer Society*. Princeton: Princeton University Press.

- Luger, Kurt. 2000. *Kids of Khumbu. Sherpa Youth on Modernity Trail*. Kathmandu: Mandala Book Point.
- Majupuria, Indra. 1982. *Nepalese Women*. Kathmandu: Devi.
- Majupuria, Trilok Chandra and S.P. Gupta. 1981. *Nepal. The Land of Festivals*. New Dehli: S. Chand & Company.
- Majupuria, Trilok Chandra. 2004. *God, Goddesses and Religious Symbols of Hinduism, Buddhism, and Tantrism*. Dehli: M. Devi.
- Martinussen, John. 1995. *Democracy, Competition and Choice. Emerging local self-government in Nepal*. New Dehli/ London: Sage Publications.
- Mathema, Kalyan Bhakta. 2011. *Madhesi Uprising. The resurgence of ethnicity*. Kathmandu: Mandala Book Point.
- Mishra, Chaitanya. 2007. *Essays on the Sociology of Nepal*. Kathmandu: FinePrint Books.
- Onta, Pratyoush. 2004. *Nepal Studies in the UK. Conversations with Practitioners*. Kathmandu: Martin Chautari.
- Onta, Pratyoush. 2006. *Mass Media in Post-1990 Nepal*. Kathmandu: Martin Chautari.
- Panday, Devendra Raj. 1999. *Nepal's Failed Development. Reflections on the Mission and the Maladies*. Kathmandu: Nepal South Asia Centre.
- Panday, Krishna Kumar. 1995. *Impacts of the ropelines on the People and the Resources in Sikha Valley. Myagdi District, Nepal*. Kathmandu: IHC (The Institute for Himalayan Conservation) Occasional Paper no. 1.
- Panday, Krishna Kumar. 1997. *Jara Juri. Going to the Roots. Grassroots Environmentalists in Nepal*. Kathmandu: Sahayogi Press.
- Participatory Constitution Building in Nepal*. Booklet Series. No. 1-6. 2009. Kathmandu: Centre for Constitutional Dialogue, UNDP.
- Pathak, Bishnu. 2005. *Politics of People's War and Human Rights in Nepal*. Kathmandu: BIMIPA Publications.
- Peissel, Michel. 1966. *Tiger for Breakfast*. London: Hodder & Stoughton.
- Peissel, Michel. 1992 (1967). *Mustang. A Lost Tibetan Kingdom*. Dehli: Book Feit.
- Regmi, Rishikeshab Raj. 1999. *Dimensions of Nepali Society and Culture*. Kathmandu: Modern Printing Press.
- Sakya, Karna and Linda Griffith. 1980. *Tales from Kathmandu. Folktales from the Himalayan Kingdom of Nepal*. Brisbane, Australia: House of Kathmandu.
- Sakya, Karna. 2009. *Paradise in Our Backyard. A Blueprint for Nepal*. New Dehli: Penguin.

- Seddon, David. 1987. *Nepal. A State of Poverty*. New Dehli: Vikas Publishing House.
- Sestini, Valerio. 1978. *Sherpa Architecture*. Paris: UNESCO.
- Sherpa, P.T. and Susan Høivik. 2002. *Nepal: The Living Heritage. Environment and Culture*. Kathmandu: Jeewan Printing Support Press.
- Shrestha, Aditya M. 2002 [1999]. *Bleeding Mountains of Nepal*. Kathmandu: Ecta Books.
- Skar, Harald O. 1997. *Development Aid to Nepal*. Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies.
- Skar, Harald O. (red.). 1999. *Nepal: Tharu and Tarai Neighbours*. Bibliotheca Himalayica.
- Slusser, Mary Shepherd. 1998 [1982]. *Nepal Mandala. A Cultural Study of the Kathmandu Valley*. 2 bind. Kathmandu: Mandala Book Point.
- Stevens, Stanley F. 1993. *Claiming the High Ground. Sherpas, Subsistency and Environmental Change in the highest Himalaya*. Berkely: Univeristy of California Press.
- Stokke, Kristian and Mohan Das Manandhar (eds). 2010. *State and Society. Social Exclusion and Inclusion in Nepal*. Kathmandu: Mandala Book Point.
- Studies in Nepali History and Society*. A Mandala Book Point Journal, 15. årgang i 2010.
- Subedi, Madhusudan Sharma. 2000. *Medical Pluralism in a Culturally Complex Asian Civilization: Searching, Understanding of and Cure for Bodily Afflictions in Newar Town of Kirtipur*. MA Thesis, Dept. of Social Anthropology, University of Bergen.
- Thapa, Deepak (red.). 2003. *Understanding the Maoist Movement of Nepal*. Kathmandu: Martin Chautari.
- Thapa, Deepak with Bandita Sijapati. 2003. *A Kingdom Under Siege. Nepal's Maoist Insurgency, 1996 to 2003*. Kathmandu: the printhouse.
- Tibet Justice Centre. 2002. *Tibet's Stateless Nationals: Tibetan Refugees in Nepal*. <http://www.tibetjustice.org/reports/nepal.pdf>
- UNDP. Human Development Report, utkommer hvert år.
- UNDP Nepal. 2011. *Annual Report 2011: Empowered Lives. Resilient Nations*.
- Uprety, Laya Prasad. 2003. "Participatory Action research in Community Forestry: A Case Study of a Community Forest Users' Group from a Hill Village of Eastern Nepal." *Occasional Papers in Sociology and Anthropology*, Vol. VIII, pp. 18-40. Kathmandu: Central Department of Sociology and Anthropology, Tribhuvan University.
- Valentin, Karen. 2005. *Schooled for the Future? Educational Policy and Everyday Live Among Urban Squatters in Nepal*. Connecticut: Information Age Publishing.
- Varma, Mahadevi. Ikke datert. *A Pilgrimage to the Himalayas and other silhouettes from memory*. Dehli: Clarion Books.

Whelpton, John. 2005. *A History of Nepal*. Cambridge University Press.

von der Heide, Susanne og Thomas Hoffmann (red.). 2001. *Aspects of Migration and Mobility in Nepal*. Kathmandu: Ratna Pustak Bhandar.

Wood, John. 2006. *Leaving Microsoft to Change the World. An Entrepreneur's Odyssey to Educate the World's Children*. New York: Collins.

Trekking, turisme

Armington, Stan. 2001 8. utg. [1979] *Trekking in the Nepal Himalaya*. Lonely Planet

Armington, Stan. 1992. *Trek to Mustang*. Kathmandu: Mandala Book Point.

Baidya, Karunakar. 1991. *Teach yourself Nepali*. Kathmandu: Ratna Pustak Bhandar.

Becker-Larsen, Klavs. 1991. *Everst. Udfordringen*. København: Amanda.

Bezruchka, Stephen. 2005. *Altitude Illness: Prevention and Treatment*. The Mountaineers Books.

Bezruchka, Stephen. 2011. *Trekking in Nepal – A travellers guide*. The Mountaineers Books.

Bonington, Chris. 1976. *Everst the Hard Way*. London: Arrow Books.

Bonington, Chris. 1978 [1966]. *I Chose to Climb*. London: Arrow Books.

Bonington, Chris. 1981. *Quest for Adventure*. London: Hodder & Stoughton.

Bonington, Chris. 1986. *The Everst years. A Climber's Life*. London: Hodder & Stoughton.

Burbank, Jon. 1992. *Culture Shock! A Guide to Customs and Etiquette*. London: Kuperard.

Denman, Earl. 1954. *Alone to Everest*. London: Fontana Books.

Deutschle, Phil. 1986. *The Two Year Mountain. A Nepal Journey*. Bucks: Bradt Publications.

Duff, Jim and Peter Gormly. 2007. *First aid and wilderness medicine*. Cumbria: Cicerone.

Fantin, Mario. 1978. *Sherpa, Himalaya, Nepal*. The English Bookstore, New Delhi.

Fauske, Lena og Øyvind Bruland. 2012. *Førstehjelp på tur. Fjell-, høyde- og reisemedisin*. Oslo: Fri Flyt.

Gangdal, Jon. 2003. *Everest : Drøm og virkelighet*. Oslo: Aschehoug.

Gangdal, Jon. 1996. *Til topps på Mount Everest*. Oslo: Arneberg.

Gangdal, Jon og Arne O. Holm. 1995. *Everest. Den tunge veien*. Oslo: Aventura.

Herzog, Maurice. 1986. *Annapurna*. London: Grafton Books.

Hillary, Edmund. 1999. *View from the Summit*. New York: Pocket Books.

Hoag, Katharina. 1978. *Exploring Myserious Kathmandu*. Kathmandu: Avalok.

- Kazami, Takehide. 1973. *The Himalayas. A Journey to Nepal*. Dehli: Alid Publishers.
- Lund, Jan, Jakob Rubin og Caspar Sutton. 2000. *Sneen falder blidt over middelalderen. Reportager fra en opdagelsesrejse i Nepal*. København: JP Explorer.
- Martin, Steve. 1987. *Kathmandu & The Everest Trek*. Roger Brentford: Lascelles.
- Matthiessen, Peter. 1978. *The Snow Leopard*. London: Chatto & Windus.
- Mayhew, Bradley and Joe Blindloss. 2009. *Lonely Planet. Walking guide. Trekking in the Nepal Himalaya*.
- Nepal : Destination with a difference*. 1988. Kathmandu: Department of Tourism.
- Nepal*. Rough Guide. 1990. Utgitt flere ganger senere.
- Paterson, David. 1990. Nepal. *The Mountains of Heaven*. London: Hamish Hamilton.
- Pye-Smith, Charlie. 1988. *Travels in Nepal. The Sequestered Kingdom*. London: Aurum Press.
- Selvig, Poul. 1998. *Namaste*. København: Poul Selvig.
- Selvig, Poul. 2000. *Trekkerstien*. København: Poul Selvig.
- Stevenson, Andrew. 1997. *Annapurna Circuit. Himalayan Journey*. London: Constable.
- Thomas, Bryn. 2005 [1993]. *Trekking in the Annapurna Region*. London: Trail Blazers Publications.
- Tullis, Julie. 1986. *Clouds from both sides*. London: Grafton Books.
- Vaidya, Karunakar (ed). 2002. *Folktales of Nepal*. Kathmandu: Ratna Pustak Bhandar.
- Visit Nepal'98 : The official travel manual of Visit Nepal '98* (1998). Kathmandu : VNY '98 Secretariat.
- Wentzel, Knud. 1986. *Rundt om Annapurna. En rejsebog*. København: Janus.

Skjønnlitteratur

- Dalai Lama 6. *På kærlighedens vinger i Himmelhavet*. Den sjette Dalai Lamas kærlighedsdigte. København: Janus 1986.
- Deep, Dhurba K. 1993. *Selected Folktales of Nepal*. Kathmandu: Ecta Books.
- De Stoppelaar, Cas. 2007. *Elephant Polo. The rise and fall of a Hotel in Nepal*. Kathmandu: Jagadamba Press.
- Dhakal, Shiva. 1991. *Folktales of Sherpa and Yeti*. Dehli: Nirala Publications.
- Dixit, Kanak Mani. *Adventures of a Nepali Frog*. Finnes på nettet: <http://www.arvindguptatoys.com/arvindgupta/nepalifrognew.pdf>
- Joshi, Ammaraj. 2008. *A Night's Drama*. Short stories. New Dehli: Adarsh Books.
- Panday, Ram Kumar. 1994. *Yeti Accounts. Snowman's Mystery and Fantasy*. Kathmandu: Ratna Pustak

Bandhar.

Rana, Diamond Shumshere. 1984. *Wake of the White Tiger*. Kathmandu: Mrs. Balika Rana.

Tengren, Gunnar. 1986. *Da onsdag og fredag tok turen til søndag*. Oslo: Cappelen.

Thapa, Manjushree. 2001. *The Tutor of History*. Dehli: Penguin Books India.

The Country is yours. Contemporary Nepali literature. 2009. Translated and introduced by Manjushree Thapa. Kathmandu: The Printhouse.

Upadhyay, Samrat. 2001. *Arresting God in Kathmandu*. Short stories. New Dehli: Rupa.

Upadhyay, Samrat. 2003. *The Guru of Love*. New Dehli: Rupa Co.

Bibliotheca Himalayica

Catalogue of the Bibliotheca Himalayica

The purpose of Bibliotheca Himalayica is to make available works on the natural history and civilizations of Central Asia and the Himalaya. The selection of books includes new works by present-day scholars and students, as well as reprints of classical, out-of-print or antiquarian books. Reprints of older books may include additional contemporary illustrations as well as an up to date introduction.

Bibliotheca Himalayica is edited by H. K. Kuløy

There are 4 series in Bibliotheca Himalayica. Total in all series: 61 volumes.

Series I: History - Geography -Travel

Series II: Linguistics - Bibliography - Biography - Literature.

Series III: Art - Archaeology - Architecture - Religion - Ethnology.

Series IV: Ecology - Environment - Development Studies

Series I: History-Geography- Travel

Vol. 1 Journey to Lhasa and Central Tibet. Sarat Chandra Das. 1909, 1970

Vol. 2 Report on a Visit to Sikkim and the Thibetan Frontier. John Ware Edgar. 1874, 1969.

Vol. 3 An Account of the Kingdom of Nepal. Colonel Kirkpatrick. 1811, 1969.

Vol. 4 An Account of an Embassy to Tibet. Samuel Turner. 1800, 1971.

Vol. 5 Bhotan and the Story of the Dooar War. David Field Rennie. 1866, 1970.

Vol. 6 Narratives of the Mission of George Bogle to Tibet, and J Thomas Manning to Lhasa. Clements Markham. 1876, 1971.

Vol. 7 Political Missions to Bootan. Ashley Eden. 1865, 1972.

Vol. 8 Gazetteer of Sikkim. 1894, 1972.

Vol. 9 Gurungs of Nepal. Donald A. Messerschmidt. 1976, revised 1999.

- Vol. 10 An Account Of the Kingdom of Nepal. Francis Buchanan Hamilton. 1819, 1971.
- Vol. 11 Western Himalayas and Tibet. Thomas Thomson. 1852, 1979.
- Vol. 12 The Abode of Snow. Andrew Wilson. 1875, 1979.
- Vol. 13 A Norwegian Traveler in Tibet. Per Kverne. 1973.
- Vol. 14 A Study in Nepali Economic History. Mahesh Chandra Regmi. 1972, 1978.
- Vol. 15 The Rise of the House Of Gorkha. L. F. Stiller S. J. 1973.
- Vol. 16 Sikkim. Colman Macaulay. 1885, 1977.
- Vol. 17 Diary of a Journey Across Tibet. Hamilton Bower. 1894, 1976.
- Vol. 18 Among the Himalayas. Austine Waddell. 1898, 1978.
- Vol. 19 Bhutan 1837-1838. William Griffith. 1847, 1975.
- Vol. 20 Travels in Nepal and Sikkim 1875-76. Sir Richard Temple. 1881-1887, 1977.
- Vol. 21 Nepal. Percival Landon. 1928, 1976.
- Vol. 22 Three Years in Tibet. Ekai Kawaguchi. 1909, 1979, 1995.
- Vol. 23 Journey to Mustang. Giuseppe Tucci. 1977, 1990, 1993.
- Vol. 24 China Illustrata. Athanasius Kircher. 1667, 1979.
- Vol. 25 Round Kangchenjunga. Douglas Freshfield. 1903, 1979.
- Vol. 26 Land Tenure and Taxation in Nepal. Mahesh Chandra Regmi. 1963-1968, 1979.
- Vol. 27 A Naturalist's Adventure in Nepal. Dillon S. Ripley. 1952, 1978.

Series II : Linguistics-Bibliography -Biography-Literature

- Vol. 1 Newari Root Verbs. Iswaranand Shresthacharya. 1979.
- Vol. 2 Life and Works of Alexander Csoma De Koros. Theodore Duka. 1884, 1972.
- Vol. 3 Text-Book of Colloquial Tibetan. G. N. Roerich and T. L. Phuntshok. 1957, 1972.
- Vol. 4 Essay Towards a Dictionary, Tibetan And English. Alexander Csoma de Koros. 1834, 1973.
- Vol. 5 A Grammar of the Rong (Lepcha) Language. G. B. Mainwaring. 1876, 1971.
- Vol. 6 Dictionary of the Lepcha Language. 1898, 1979.
- Vol. 7 Essays on the Languages Literature and Religion of Nepal and Tibet. Brian H. Hodgson. 1874, 1972.
- Vol. 8 Life of Maharaja Sir Jung Bahadur of Nepal. Pudma J. B. Rana. 1909, 1974, 1979, 1982, 1994.
- Vol. 9 Tibetan-English Dictionary of Modern Tibetan. Melvyn C. Goldstein. 1976, 1979.
- Vol. 10 Himalayan Folklore-Kumaon and Western Nepal. E. S. Oakley and T. D. Gairola. 1977.
- Vol. 11 Folktales from Tibet. W. F. O'Connor. 1907, 1977.
- Vol. 12 Druku Pkuu. A Dictionary of Iswaranand Srestacharya. 1999.
- Vol. 13 A Vocabulary of the Limbu Language of Eastern Nepal. W. H. R. Senior 1908, 1977.

- Vol. 14 Modern Spoken Tibetan: Lhasa Dialect. Melvyn C. Goldstein and Ngawang Nornang. 1972, 1979.
- Vol. 15 Manual of Colloquial Tibetan. Charles Bell. 1905/1919/1939, 1979.
- Vol. 16 George Mallory. David Robertson. 1969, 1998.
- Vol. 17 The Call of Nepal. J. P. Cross. 1996, 1996.

Series Art-Archaeology-Architecture-Religion-Ethnology

- Vol. 1 Contributions on the Religion and History of Tibet. Sarat Chandra Das. 1881-82, 1970.
- Vol. 2 A Journey of Literary and Archaeological Research in Nepal and Northern India. Cecil Bendall. 1886, 1975
- Vol. 3 Essays on the Ethnology of Nepal and South Asia. Alexander W. Macdonald. 1952-1971, 1975.
- Vol. 4 A Tibetan on Tibet. G. A. Combe. 1926, 1976.
- Vol. 5 Views of Nepal 1851-1864. H. A. And M. A. Oldfield. 1976.
- Vol. 6 Saints and Householders. Gabriel Campbell. 1976.
- Vol. 7 Drums and Syringes. Ellen Kristvik. 1999.
- Vol. 8 The Treasure Revealer of Bhutan. Padma Tsewang, Khenpo Phuntshok Tashi, Sigmund K. Setreng and Chris Butters. 1995.
- Vol. 9 Essays on Yolmo. Graham Clarke. 1995.
- Vol. 10 Ethnic Group Studies. Don Messerschmidt. 1978-82, 1995.
- Vol. 11 The Traditional Architecture of the Kathmandu Valley. Wolfgang Korn. 1976, 1979, 1982, 1990, 1993.
- Vol. 12 Gateway to the Temple. Thubten Legshay Gyatsh, David Paul Jackson. 1979.
- Vol. 13 Buddhist Monasteries in Western Himalaya Rorm Khosla 1979.
- Vol. 14 The Kulunge Rai. Charles McDougal. 1979.
- Vol. 15 Tinglatar. Peter Hodge Prindle. 1983.
- Vol. 16 Nepal: Tharu and Tarai Neighbours. Harald O. Skar (editor). 1999.
- Vol. 17 Resunga: The Mountain of Horned Sage. Philippe Ramirez (editor). 2000.

Series IV: Ecology-Environment- Development Studies

- Vol. 1 Development Studies. Don Messerschmidt. 1978-82, 1995.

Norge-Nepalforeningen

Norge-Nepalforeningen er en politisk uavhengig medlemsorganisasjon for personer interessert i Nepal. Foreningens formål er å fremme samarbeid og forståelse mellom det norske og det nepalske folk ved:

- å arbeide for kulturutvekslinger mellom Norge og Nepal, og utbre kjennskapet til Nepals kultur og tradisjoner blant nordmenn og
- å fungere som forum for folk med interesse for Nepal.

Foreningen ble startet i 1984 av en gjeng ildsjeler. Hovedformålet var å øke norsk bistand til Nepal. På 1980-tallet ble Nepal foreslått som ett av Norges fire nye samarbeidsland innen bistand. I dag er Nepal ett av Norges hovedsamarbeidsland for bistand.

Foreningens oppgaver de siste tjue årene har vært å bidra med informasjon og kunnskap om Nepal, arbeide for kulturutvekslinger mellom Norge og Nepal og å fungere som et forum for folk som er interessert i Nepal. Dette skjer via foredrag om aktuelle tema på foreningens medlemsmøter, ved å bidra med informasjon i medlemsbladet *Hamro Patrika* og i norske media.

Våre medlemmer er nordmenn som har bodd i Nepal, som har vært i Nepal på ferie eller som har et ønske om å besøke landet, samt nepalere som studerer eller er bosatt i Norge.

Styremedlemmer i foreningen har bidratt til å spre informasjon om Nepal på seminarer og i media. Foreningen har også stilt opp ved arrangementer med besøk av delegasjoner fra Nepal. Vi har ved flere anledninger hatt gleden av å ta med nepalere på sightseeing i Oslo og invitert dem til middag privat eller på restaurant. Kanskje er foreningens arbeid også spesielt viktig i disse dager hvor Nepal står overfor store utfordringer.

Du finner mer informasjon om Norge-Nepalforeningen og dens aktiviteter på www.norge-nepal.no

Trisuli elv.

Foto: Manohar Pradhan

UTVIKLINGSFONDET
THE DEVELOPMENT FUND • EL FONDO DE DESARROLLO

Utviklingsfondet er en uavhengig miljø- og utviklingsorganisasjon, startet i sin tid av Framtiden i Våre Hender. Utviklingsfondet har over tretti års erfaring med å kombinere miljø- og utviklingstiltak i selvhjelpsprosjekter på landsbygda. Prosjektene handler mest om matsikkerhet, jordbruk, miljøforvaltning og støtte til organisering av frivillig innsats og organisasjonsbygging. Utviklingsfondet arbeider gjennom lokale organisasjoner som driver utvikling nedenfra.

Utviklingsfondet driver påvirkningsarbeid sammen med våre partnere i Sør for å endre de sosiale og økonomiske årsakene som skaper fattigdom og sosial ulikhet. Vi påvirker norske myndigheters utviklings- og miljøpolitiske arbeid, og støtter våre partnere og lokalsamfunn i Sør i deres arbeid med å påvirke sine myndigheter.

Arbeidet sammen med lokale organisasjoner i Nepal begynte i 1982, i Pokhara-området. Den gang som nå var arbeidet konsentrert om lokalsamfunnsutvikling, natur, miljø og matproduksjon. Aktivitetene er konsentrert om jordbruk, matsikkerhet og biologisk mangfold. Vi arbeider også med miljø- og kommuneplanlegging for å gi lokalsamfunn bedre styring over sin egen utvikling. Gjennom et klimanettverk er vi tilstede i 35 distrikter. I 2012 gir Utviklingsfondet støtte til 6 hovedpartnere i 25 distrikter.

Webside: www.utviklingsfondet.no

Facebook: <http://www.facebook.com/pages/Utviklingsfondet/276795425950>

Adresse: Grensen 9B, 4. Etasje, 0159 Oslo

Telefon: 23 10 96 00

Støttekonto: 8101 87 14256

En buddhistisk tempel (Baudhanath) i Kathmandu.

Foto: Johnny Haglund